

ТЕНЬОУ ТЕЙНЕ ВИБРАНИ ПЮЕЗІІ

ІБ ПУС

152031

ТЕНЬОУ ТЕЙНЕ

ВИБРАНИ
ПЮЕЗІІ

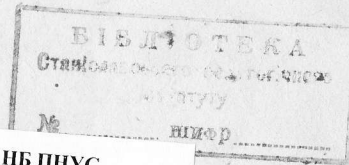
ДЕРЖЛІТВИДАВ УКРАЇНИ

ГЕНРИХ ГЕЙНЕ

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

*В перекладах українських поетів
за редакцією
ЛЕОНІДА ПЕРВОМАЙСЬКОГО*

152031

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Київ 1946

КНИГА ПІСЕНЬ

Редактор Л. Первомайський

ГЕНРИХ ГЕЙНЕ. Избранніе стихотворення.
(На украинском языке).

БФ 03248 Зам. № 54. Друк. арк. 12. Підписано
до друку 20. XII. 1946 р. Тираж 10.000.

14 Республ. друк. Львів, Ліндего 4.

ПРОЛОГ

Це в'н, казковий давній лісі
Як пахнуть липи розквітлі!
Незнані чари я довлею
У місячному світлі.

Я йду вперед — у вишині
Лунають дивні звуки:
То соловейко — про любов
І про любовні муки.

Любовні муки, і любов,
І сміх, і сльози в співі.
Дзвенить в'н так сумно і радісно так,
Що сни пригадав я щасливі.

Вперед я йшов — і постеріг
Полявину широку.
Стрмчастий замок між дерев
Одкривсь моему оку.

Зачинені вікна, навкруги
Лягло мовчання хмре,
Неможливі тихо влетіла смерть
У ці безлюдні мури.

Лежав супроти брами сфінкс,
Мов суміш проміння і ночі.
Він тілом, лапами — як лев,
А груди й вид жіночі.

Прекрасна жінка! Зір блідий
Полум'янів жагою,
Уста всміхалися німі
Усмішкою чудною.

А соловей дзвенить, дзвенить.
Немає серцю впину!
І я в поцілунку до сфінкса припав,
Хоч знав я, що загину.

Кам'ині перса ожили,
Обличчя запалало,
Уста мармурові пристрасть мою
З жадобою впивали.

Всю душу випили б мені,
Шаліючи в нестям! —
І раптом у тіло вп'явся лев
Безжалісними пазурами.

О, муки солодкі і радісний біль,
Страждання, як щастя, безкрає!
Палкі поцілунки горять на губах,
А тіло — у кігтях конає.

Співав соловей: «О, дивний сфінкс!
Кохання! Чому ти одвіку

Вплітаєш завжди смертельний біль
У радощі без ліку?»

«О, дивний сфінкс мій! Розв'яжи
Цю загадку мені ти!
Багато тисяч літ її
Не міг я зрозуміти!»

ОБРАЗИ СНІВ

* * *

Колись я снів про любов'їв весну,
Про мирт, і цвіт, і кучер'ї чудові,
Про мед цілунку при гіркій розмові,
Я п'єсень смутних мелодію смутну.

Розвіялись і зблякли сні незримі,
За вітром зник мій крадий сон давис.
Зосталось тільки пристраст'ї вино,
Що я колись вливав у ніжні рими.

Ти зостаєшся, п'єне! Лишь же й ти
Шукати давніх снів моїх у св'їті,
Мое зітхання зв'риш їм в прив'їті,
Якщо лишé ти зможеш їх знайти.

* * *

Лишивши своєї коханої д'їм,
Блукав я у парі з безумством своїм,
І лиш опинився я на цвинтарі, —
Могили мене приз'їтали старі.

Пок'їйний музика, явившись з труни,
На промені грав, як на жилі струни,
І хтось, посміхаючись у тумані,
«Я схожий на тебе!» — промовив мені.

Це вийшов музика в ос'їнню сльоту —
Поважно в'їв с'їв на кам'їну плиту
І раптом на цитрі своїй забрин'їв,
І різко розлігся хрипкий його спів:

«Чи не забула, цитро, ти
П'єсень тужливої шоти,
Що мучать всіх повсюди?
Іх ангел раєм називав,
А чорт їх пеклом величав,
Любов'ю звать їх люди!».

І тільки останній замовкнув звук, —
Розлігся в могилах тривожний стук
І привид'їв безліч звелося з ям,
І всі засп'ївали з страшним виттям:

«В тому винна ти, любов,
Що огонь в нас захолов.
Кожен з нас в труну п'шов —
Чом же кличеш ти нас знов?»

Тягли вони п'єсно, мов хуру воли,
Стогнали, соп'їли, гарчали, ревли,
Іх слухав музика, докучних, як р'їй,
І знову ударив по цитрі своїй:

«Браво, браво! Саме раз!
Пробудили
Всі могили
Ці слова про вічний сказ!»

День у день і рік у рік
В норах нам лежати в'к.
Погуляймо ж, хто як звик,

Гей, мерці,

Хай почують всі ваш крик!
Ви ж дурні були на світ —
Пристрасні, несамовиті,
Горя власного митці.

І, щоб зараз втіху мати,
Кожен мусить розказати,
Як любов його звела,
Як від чар
На вітвар

Він життя поклав зо зла».

І раптом легенький, немов вітерець,
З могили виходить, співаючи, мрець:

«Я знав кравецькі науки,
І ножиці, і голки,
Моторні були в мене руки,
І ножиці, і голки.
Та майстрова доня мала
І ножиці, і голки
І в серце мені ввігнала
І ножиці, і голки».

І привиди галас і регіт зняли,
І другий похмуро явився з імлі:

«Мав Р'нальдо-Р'нальд'ні,
Ш'ндергано, Орланд'ні,
Карла ж Мора — поготів
Я в числі своїх зразків.

Я любив, як всі герої,
Стан розпусниці стрункої,
Личко бле і ясне
З глузду зводило мене.

Плакав я в любовній люті
І, якось у сильній скрутї,
Недобачивши від сліз,
У чужу кишеню вліз.

Почалися злі погрози:
Як це я сушити сльози
Раптом хусткою схотів,
Що в кишені тій уздрів!

І на страх усім невпним,
За звичаєм старовинним
Поліцай мене з людьми
Відпровадив до тюрми.

Мр'ї зберігши душу повну,
Пряв я старанно там вовну,
Доки в сумі та журбі
Запод'яв смерть собі».

І привиди галас і регіт зняли,
І третій похмуро явився з імлі:

«Я був королем на сцені,
Кохання було — мій фах,
Я очі робив шалені,
Зітхаючи нжно «ах»

Я був Морт'мер на славу, —
Мар'я ж була без крил
І жестів моїх, їй-право,
Збагнути не мала сил.

І вже як терпцю не стало, —
«Маріє!» — я їй гукнув
І в груди свого кинджала
Собі забагато ткнув.

І привиди галас і рег'т зняли,
І раптом четвертий з'явився з імлі:

«Професор — насили на кафедрі: дише, —
Кунаєш, сидиш — і не всидиш зо зла!
Та, визнаю — в тисячу раз ц'кавіша
Для мене дочка його юна була.

С'дала вона на в'кно своє зр'дка,
Лукаво моргала в усмішці ясній,
Та врешті з'рвало і цю мою квтку
Багате ніщо — філістер і крутій.

Прокляв я д'вчат, грошовитих тип'в,
З диявольським з'ллям рейнвейн зм'шав,
І т'льки на брудершафт з Смертю випив. —
Як чую: — «Колего, ну що — п'знав?»

І п'ятий під рег'т, що т'ні зняли,
З петлею на шії явився з імлі:

«Був граф наш хвалько, коли раптом хильнає,
Дочку вихваляв в'н і злото ясне.
Та що мені, графе, те злото ясне, —
Не гроші. — дочка твоя вабить мене!

На дверях тяжіють зал'зні замки
І слуг бля брами чатують полки.
Та що мені, графе, т' слуги й замки?
Підставляю драбину і дамся взнаки!

Я вже на віконці у милої був, —
Аж раптом прокльони і лайку почув:
«Ану-бо, спускайся, м'їй хлопчику, з вежі!
Люблю я, м'їй хлопчику, золото тежі!»

То граф м'їй см'явся глузливо, а слуг
Зібралася ціла ватага навкруг.
«Пуст'їть мене, ідоли! В ніч отаку
Не гроші: я вкрасти хот'їв, а дочку».

Та що в таку хвилию слова взагалі?!
Потрапила шия моя до петлі.
А сонце зійшло, і у с'яйві пром'нь
Лиш труп м'їй гойдався мовчазно, як т'їнь.

І шостий, під рег'т зійшов по горбах,
Тримаючи голову власну в руках:

«З рушницею мене у л'є
Якийсь тривожний сум поніс,
І раптом наді мною з хмар
Закрякав крук і крикнув: «Карі!»

Коли б то голуб, а не крук,
Прибрав би я його до рук —
Дарунок добрий був би їй,
Голубці лагідній моїй.

Та раптом — шеп'т.. Ну, хоч би
Були то врешті голуби!
Рушницю зв'їв поволі я,
Дивлюсь — а то любов моя.

Любов — до того ж не сама:
Коханець зв'їв її з ума.

Ну, що ж, мисливче, бий, пора!
Удар — і хлопець помира.

А на світанку вже юрба
Ішла за мною в ліс, та ба! —
Не на прогулянку — на сук
Вели мене, як мовив крук.

І привиди рег'т і галас зняли,
І знову музика явився з імлі:

«На цитрі я голосно граю,
Та пісні, нарешті, к'нець.
В могилу, в могилу з одчаю, —
Як добре, що я уже мрець!

І привиди знову п'д галас і сміх
В імлі на костях закружляли своїх,
Та дзвони ударили десь вдалині,
І кожен з мерців опинився в труні.

* * *

Бог сну поніс мене у замок десь заклятий,
Там д'шні пахощі і світочі ясні,
Людей там хвилі, гурт швидкий, строкатий.
Мов лаб'ринти — хідники т'сні.
Шукають всі дверей, щоб вийти з хати,
І ламлють руки, всі спотворені, страшні.
Панни та рицарі йдуть ш'льною юрбою,
Мене самого теж потяг той гурт з собою.

Зненацька сам zostавсь я і дивую,
Як швидко зник той гурт мені в очах.

По хідниках я сам блуджу, мандрую,
А ст'ни хиляться... Мене взяв страх!
Я на ногах немов кайдани чую,
А серце стиснув розпач, сум і жах...
Аж ось на двері я натрапив сам.
Туди! Скоріше! Боже! хто це там?

Ох, це ж кохана! двері заступає,
Жаль на устах, від туги вид змарнів,
Я кинувсь геть, — рукою милая махає,
Чи осторога то мені? чи гнів?
Але їй в очах світло любе сяє.
Мені той погляд серце так вразив,
Так дивно, так поважно погляд той світився,
І разом з тим так мило!.. — я збудився.

* * *

Підвладні дужому слову,
З'явились т'ні на клич.
Вони вже не хочуть знову
Вертатися в давню ніч.

Жахнули мене мої чари,
Забув я слівце чарівне.
Тягнуть мої примари
В туманий свій дім і мене.

Облиште, темряви діти!
Згиньте в своїй імлі!
Чимало щастя зажити
Я б м.г ще тут на землі.

Вмираю я щоденно
За квтку — мр.ї мої.
Що було б. все життя для мене.
Коли б не кохав її?

Хоч раз я хот'в би обняти,
До серця сягнути вогнем;
Хоч раз з її уст пізнати
Кохання солодкий шем.

Хоч слово одне кохання
Я хот'в би од неї почути, —
І згодний вже йти без вагання
За вами, примари, у путь.

Мова моя зрозуміла —
Зника привиддя страшне.
Аж ось я прийшов, моя мила!
Люба, любиш мене?

РОМАНСИ

ГОЛОС ГІР

Тихо їде м'ж г'р їздець,
Думає д'м'в см'тну:
«Чи в об'їми лобки їду я,
А чи їду в темну труну?»
І чве з г'р луку:
«В темну труну!»

І дал' й дал' чвала їздець,
Зітхає до далини:

«Що ж, коли час померти мені,
Гаразд — спокій в труні!»
А голос з долини:
«Спокій в труні!»

Сльоза скотилась їздецеві з в'ї,
І думає він в журбі:
«Якщо тільки в могилі тій спокій є,
Добре так, далєбі». —
А голос гуде й собі:
«Так, далєбі.»

ГРЕНАДЕРИ

180251
До Франції два гренадери,
З полону російського йшли...
Що ж стало їм сумно тепера
В німецькій холодній землі?

Зустріли їх вісті недобрі, —
Що Франція впала на скон,
Подолане військо хоробре,
Попав імператор в полон.

Схилили чоло гренадери —
Страшна їм та звістка була!
Сказав один: «краще б помер я!
Як рана стара запекла!»

Сказав другий: «пісня скінчилась!
Сконати б. щоб цього не чути!
Та жінка і діти лишились, —
Без мене ж вони пропадуть!»

«Ет, що мені жінка, що діти!
Не те розганяє мій сон;

Хай ходять, голодні, просити, —
Попає імператор в полон!

Одно попрошу тебе, брате,
Як мушу отут я сконать:
До Франції тіло забрати,
В французькій землі поховать.

Ти хрест бойової відваги
На серці міцніш приколи,
Подбай, щоб рушниця та шпага
Зо мною в могилі були.

Уважно і тихо я буду
Лежать, як на варті, в труні,
Аж раптом зачую зусюди
Гармати і сурми святні.

То ж він, імператор мій їде!
Скрізь зброя брязчить і сія, —
З могили в озброєнні вийду
Навстріч імператору й я!»

ГОНЕЦЬ

Вставай, с'їдай свого коня,
Подайся, джуро мій,
В Дункан в замок крізь ліси
І крізь поля мершій!

На стайні жди, покіль тебе
Стайничий не спітка.

— Яка, — спитай, — заручена
Дунканова дочка?

Коли чорнява, скаже він,
Оразу знати дай.
Коли блява, скаже він, —
Не дуже поспішай.

Піди до майстра і скажи,
Щоб добрий мотуз сплів.
Повільно їдь, а привезеш —
Оддай мені без слів.

ДОН РАМІРО

«Донна Клара! Донна Клара!
Довгий час кохана палко!
Ти мені судила вмерти,
І судила без пощади».

«Донна Клара! Донна Клара!
Дар життя такий солодкий!
А в землі лежати страшно,
В ямі темній і холодній».

«Донна Клара! Смійся, завтра
Коло олтаря з тобою
Повінчається Фернандо, —
Чи покличеш на весілля?»

«Дон Раміро! Дон Раміро!
Ці слова твої гіркші
За ухвалу зр жорстоких,
Що з моїх бажань глузують».

«Дон Раміро! Дон Раміро!
Скинь тягар тупої туги;
На землі дівчат багато,
Наша ж доля — розлучитись».

«Дон Раміро, подолав ти
Не в одному бої маврів,
Подолай себе — будь гостем
На моім весіллі завтра».

«Донна Клара! Донна Клара!
Я клянусь тобі, що буду!
Танцюватимемо разом;
Надобран'ч, я з'явлюся».

«Надобран'ч!» — Стук в'конця.
Довго ще зітхав Раміро,
Стоючи, мов скам'янілий;
А потому зник у п'тьмі. —

Врешті, по змаганні довгим,
Ніч змінила місце днів.
Начебто квітник барвистий,
Простелилося Толедо.

Там чертоги і палаци
Грають в сонячному сьайві,
І церков високі бані,
Як золочені сіяють.

Мов бринять рої бджолині,
Так святковий дзвін лунає,
В небо сп'ви молитовні:
Із господніх храмів линує.

Але там, — глядіть! див'ться! —
Там з базарної каплиці
В т.снот., неначе хвилі,
Плинуть натовпи строкаті.

Дами й рицарі блискучі,
І двірськ' в святкових строях;
І лунають звуки дзвонів
І м.ж них органа гом.н.

В гуші натовпу, що шляхом
Поступається шанобно,
Ось де подружжя юне —
Донна Клара й дон Фернандо.

До палацу молодого
Котиться юрба народу;
Там весілля починають
Пишно, за старим звичаєм.

Ігри й трапеза весела
В дбулись, як слід, по черзі;
Гом.нк: спішать години,
Н.ч уже на землю сходить.

І готуються до танців
Вже весільні гості в залі;
В сьайві лхтарів іскряться
Іх барвисті пишні шати.

У високі крісла сіли
Наречена й наречений —
Донна Клара й дон Фернандо,
Розмовляючи приємно.

Шумно котяться по залу
Яснобарвні людські хвилі,
І гримлять гучні літаври,
І веселі грають сурми.

«Та чому, прекрасна панно,
Ваші погляди звернулись
Он до того краю залу?» —
Рицар з подивом питає.

«Чи не бачиш там, мій рицар,
В чорній мантії мужчину?»
Посміхається Фернандо:
«Ах, це тільки твій, кохана».

Та підходить твій, і видно
В чорній мантії мужчину;
Пізнає Раміро Клара
Й палко рицаря вітає.

А танок уже почався,
Весело кружляють пари
У шалених колах вальсу,
І здригається підлога.

«Я охоче, дон Раміро,
Танцювать з тобою буду,
Та чорніший ночі одяг
На тобі даремно нині».

Зорить поглядом недвижним
Він пронизливо на милу

Та, її обнявши, каже:
«Ти ж казала, щоб прийшов я».

І проштовхується пара
В шумний натовп, що танцює;
І гримлять гучні літаври,
І веселі грають сурми.

«В тебе щоки сніжнобілі!» —
Шепче Клара з тайним дрожем.
«Ти ж казала, щоб прийшов я!» —
Глухо мовить дон Раміро.

І мигтять свічки у залі
У хвилястій штовханніні,
І гримлять гучні літаври,
І веселі грають сурми.

«В тебе руки, наче крига!» —
Шепче Клара з тайним жахом.
«Ти ж казала, щоб прийшов я!» —
І кружляють далі в вихрі.

«Годі, годі! Дон Раміро!
Подих твій відгонить гробом!»
Та звучать слова похмурі:
«Ти ж казала, щоб прийшов я!»

І курить, горить підлога,
Альт і скрипка втішно грають;
Мов мереживо чарівне,
Мерехтять усе у залі,

«Годі, годі! Дон Рам'ро!» —
Чути зойк з юрби шумної,
А Рам'ро знов говорить:
«Ти ж казала, щоб прийшов я!»

«Тож в ім'я господне зникни!» —
Твердо вигукнула Клара;
Шойно ці слова почувшись,
Як з очей Рам'ро сезнув.

Кларі зимно, смерть в обличчі,
Кларі холодно і темно;
І відносить непритомність
Світлий образ в край св'їй темний.

Врешті зникнув сон туманний,
Клара в'ї піднімає;
Та заплющує ізнову
Подив милі очі: Клари,

Бо, поки тривали танці,
Клара крісла не лишала;
Коло неї наречений, —
Він стурбовано питає:

«Чому зблділи в тебе шоки?
Чому погляд твій — похмурий?»
«А Рам'ро?» — шепче Клара
І з жаху втрачає мову.

Та лягли глибокі, хмурі
Складки на чоло Фернандо:
«Не питай про вість криваву —
Вмер оп'вдні дон Рам'ро».

ВІДПЛИТТЯ

Я бля шогли, Через край
Гуде вода прибою.
В.тчизно рад.сна, прощай,
Ми роз.йшлись з тобою.

В.дходить в море корабель,
Далеко — на край св.ту.
Дивлюсь на в.кна — н. тебе,
Кохана, н. прив.ту.

Пролийтесь, сльози, щоб мені
Ясні в.дкрились дал.
О, хворе серце, не порвись
Од суму і печалі.

РОЗМОВА НА ПАДЕРНБОРНЬСЬКІМ ЛУЗІ

«Чи ти чуєш дальню пі.сню,
Контрабаса й скрипки звуки?
Це красуні в колі т.сн.м
Линуть, взявшись за руки».

«Де, м.й друже, ті музики?
Я не чую скрипки нині.
Чую поросяч: крики,
Чую, як рохкочуть свині!»

«Чуєш, р'г сурмить завзято?
Це стр.лець в л.су гуляє.
В гравях бавляться ягнята,
Пастушок на флейті грає.

Це не р'г у л.сі, друже,
Не пастух на полонині.»

Свинопас жене з калюжі,
Заверта додому свині.

Чуеш, пісня продзвеніла,
Мов далекий хор небесний?
Плещуть ангельські крила
Славу пісні тій чудесній.

Ах, твій хор під небесами,
Що бринить у ніжних співах,—
Це пастушки, що з піснями
Гусенят женуть крикливих.

Чуеш, дзвін лунає всюди
Так велично, так чудово?
В церкву йдуть побожні люди
Слухати господне слово.

Ах, мій друже, що з тобою?
Те, що зараз залунало —
Це бики, що чередою
Йдуть і дзвонять в калатала.

Бачиш, як серпанки віють
В саяві сонячнім, прозорім?
Це удвох коханці мліють,
З ніжною журбою в зорі.

Я, мій друже, бачу просто
Недорікувату Лізу,
Що, спираючись на костур,
В луг іде шукати хмизу.

Ну, мій друже, ти, нарешті,
Глузуватимеш без краю!
Чи ж оманю назвеш ти
Те, що я у серці маю?

ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

Коли настав чудовий май,
Садочк'в розвивання,
Тоді у серденьку моім
Прокинулось кохання.

Коли настав чудовий май,
І пташок щебетання,
Тоді я милій розказав
Мою журбу й кохання.

* * *

Голубку і сонце, троянду й лілею
Колись любив я любов'ю моєю,
Та більш не люблю їх, люблю до загину
Ясну, вередливу, грайливу, єдину:
З'єднав я з милою моєю
Троянду, й голубку, і сонце, й лілею.

* * *

Твое обличчя чар'вне
У сні тривожило мене,
Воно і ніжне й молоде,
Та вже бліде, таке бліде!

Вуста червоні, та, на гріх,
Щілунок смерті вип'є їх.
І зникне день ясний, ачей,
З двочих ангельських очей.

* * *

Обличчям до мого обличчя склонись,
Хай сльози поллються в нас спільно,
І серцем до серця мого притулись,
Хай племінь еднається вільно.
Коли наші сльози джерелом буйним
В велике те вогнище зринуть, —
Я хочу востаннє тебе обійняти
І з жалю-кохання загинути!

* * *

Стоять в'ки незрушно
В височині з'рки,
І тужно споглядають
Одна одну в'ки.

Вони говорять, — мова
В них гарна і проста;
Але з філологів жоден
Мови т.ї не вчита.

Я вивчив тую мову —
І знаю в ній кожне слівце,
Бо за граматику мав я
Коханої лице.

* * *

На крилах пісні, мила,
Полинемо ми в долину,
Де Ганга хвиля омила
Чарівну долину нічну.

Там сад рожево-квітучий
Заводить з м'сяцем гру,
І лотос чека пахучий
Прекрасну свою сестру.

Всміхаються ніжні фіалки,
Вдивляючись в зорі ясні,
Троянди на вухо їм палко
Шепочуть казки запаши.

Гачелі розумні й милі
Стрибають у тих садах,
Святої р'чки хвилі
Шумлять у стрімких берегах.

Ми в річці плистимем глибокій,
Під пальмами, в далині.
Ми питимем щастя й спокій
В блаженнім і тихім сні.

* * *

Ти не любиш мене, ти не любиш мене,
Я не дуже за тез журюся;
Як погляну на личенько тебе, ясно,
То веселий мов цар я роблюся.

Ненавидиш мене, те говорять мені
Ці кохані уста-руб'ни;
Але дай поцілую ті уста знадні,
То забуду всі прикрі хвилини!

* * *

Цілуй, а не клянись мені!
Не вірю я в слова зрадні!
Слова солодкі, — та хотів
Я б поцілунків замість слів.
Я маю їх, то й вірю їм;
А слово?.. слово — порох, дим!

Клянись, клянись, кохана, знов!
На слово в'рить я готов!
Схилю голівоньку свою
До тебе — й вірю, що в раю.
Я вірю, мила, вірю знов,
Що більш, ніж вічна, ця любов!

* * *

Ти скажи мені, кохана:
Чи не мр'я ти ясна,
Що співцеві в л'тню днину
В думці см'лив'ї зрина?

Але ні! уста такі,
Очі любі, чарівні,
Твою гарну, милу вроду, —
Іх співець не змислить, ні!

Упирі та василіски,
Змії, страхи, ящурки,

Всі дива страшної казки —
От співцеві сни палкі.

Але ти, твое лукавство,
Личко, погляди твої, —
І зрадливі, і лагідні, —
Іх співець не змислить, ні!

* * *

Мовби з піни хвиль родилася,
У красі своїй ясна,
З невідомим заручилася,
Одружилася вона.

Серце многотерпеливее,
Затамує і сум, і плач;
Глупоту і зраду милої —
Все прийми і все пробач.

* * *

Так, ти нещасна, і мій гнів погас,
Нещасні ми удвох, любов моя.
Аж доки смерть серця роз'б'є в нас,
Нещасні ми удвох, любов моя.

Я бачу глум в куточках уст і сміх,
В очах упертість блискає твоя,
Хай гордість в грудях ще живе твоїх,
Ти все ж нещасна, як нещасний я.

Уста страждання обмива щомить,
Огонь очей залле сльоза твоя.

У гордих грудях болю не злічить,
Нещасні ми удвох, любов моя.

* * *

І скрипка, і флейта грає,
Сурма іскристо б'є,
Весільної починає
Дівча — кохання мое.

Розсипали дзвони й грози
Літавршик і сурмач,
В них чути стогін і сльози,
І добрих ангелів плач.

* * *

Ти, все, як є, забула, мила,
Як ти мене довго в серці носила,
Солодким, малім і брехливім вкінєць,
Брехлив'ших в світі немає сердець.

Ти б'ль і кохання забула, мила,
Яким ти серце мое г'їтила.
Не знаю, що б'льше — б'ль чи любов.
Безмірно великими я їх знайшов.

* * *

Щоб квіти дов'дались нишні,
Як серце болить мені,
Заплакали б. нев'їшні
З болю мого. смутні.

Що серце, у мене хворе, —
Знали б в саду сслові,

Піснями печаль і горе
Вони злікували б мої.

А знали б у високості
Зірки, що б'ль мене гне,
Вони б завітали в гості,
Розважили б мене.

Та звідки їм знати все це?
Одна лиш знає мій б'ль —
Та, що розбила серце,
Розбила без зусиль.

* * *

А я не вірю в небо,
Хоч попик каже: — гріх;
Я вірю в твої очі —
Небесне світло в них.

Я в бога теж не вірю,
Хоч попик каже: — гріх;
Я вірю в твоє серце,
Це бог богів моїх.

І в сили злі не вірю,
Хоч кажуть, що пекло є;
Я вірю в твої очі,
І в серце лихе твоє.

* * *

Як красно на світ! Як небо блищить!
На квітці росинка, мов слізка, тремтить...

Тут вітер пеститься деревцем струнким,
Там пісня лунає коханням палким, —
А серце розбите так тяжко болить,
Що хт'в би в холодній могилі спочить...

* * *

Зогрій мої груди недужі
Своею рукою, дівчино!
Чи чуєш? там столяр майструє,
Буде мені домовину...
Вже й сон мої очі покинув
І в серце налялось отрути...
Ох, майстер, кінчай же роботу,
Щоб швидше навіки заснути!...*

* * *

Коли любов мою молоду
Візьме вогка могила,
В могилу темну і я зійду,
Схилюсь до тебе, мила.

Я дико цілую тебе — ти моя,
Холодна, німа, без надії,
Я плачу, тремчу і зітхаю я,
І сам, як труп холодію.

Мерці устають — це півночі клич,
Ось танці наводять веселі.

* Цей вірш належить до циклу «Пісні». Дозволяємо собі перенести його до циклу «Ліричне інтермеццо», щоб не роз'єднувати перекладів М. М. Коцюбинського. (ред).

А нас укрила темна ніч
На нашій твердій постелі.

Мерці устають на останній суд,
Він кличе до втіхи й муки;
А нам байдуже, нам хороше й тут
Сплелися наші руки.

* * *

На півночі кедр одинокий
Стоїть на страшній вишині
І, сніжною млою повитий,
Дрімає і мріє вві сні.

Він мріє про пальму чудову,
Що десь у південній землі
Самотньо і мовчки сумує
На спаленій сонцем скалі.

* * *

Як я з милою розставсь,
З того часу не сміявсь;
Чув я жарти, чув я сміх,
Та сміяться сам не міг.

Як же втратив я її, —
Сльози виплакав свої;
В серці жаль, нудьга німа,
А на очах сліз нема.

* * *

Філістери в святкових убраннях
Гуляють по стежці в лісу,

Стрибають і мліють в зітханнях,
Вітаючи сонця красу.

Дивляться й кліпають з дива,
Як день романтично зацвів,
Довгими вухами хтиво
Смокчуть пісню шпаків.

Я чорним серпанком з кімнати
Завісив своє вікно,
Мене з'явилися вітати
Привиди, зниклі давно.

Стара любов зотліла
Знову із мертвих встає.
Стоїть і плаче безсило,
І зм'якшує серце моє.

* * *

Хлопець кохає дівчину, —
Та другий миліший їй був;
Другий взяв іншу дружину,
Першую ж милу забув.

З жалю та мила звінчалась
З першим, що трапився, так,
З ким вона зроду й не зналась, —
Гине забутий юнак.

Давня це байка, здається,
Все ж вона вічно нова —
І, як до кого прийдеться, —
Серце тому розбива!

* * *

Вони мене дражнили,
До серця дійняли,
Одні тим, що любили,
Другі тим, що кляли.

Вони мені до всього
Отрути долили,
Одні тим, що любили,
Другі тим, що кляли.

Котра ж мені найбільший
Жаль серцю завдала, —
То тая не любила
Мене і не кляла!..

* * *

Коли розлучаються двоє, —
За руки беруться вони,
І плачуть, і тяжко зітхають,
Без ліку зітхають смутні.

З тобою ми вдвох не зітхали,
Ніколи не плакали ми;
Той сум, оті тяжкі зітхання
Прийшли до нас згодом самі.

* * *

З пісень моїх плине отрута,
Та й як це б інакше було?
Ти, мила, в життя квітуче
Впустила отруйне жало.

З пісень моїх плине отрута,
Інакших не знаю я,
Бо в серці у мене змії
І ти, коханко моя.

З Н О В Н А Б А Т Ь К І В Щ И Н І

* * *

Не знаю, що стало зо мною,
Сумує серце мое;
Мені ані сну, ні спокою
Казка стара не дає.

Повітря свіже й прозоре;
Рейна повільний плин;
В сяйві вечірньому гори
Звели гряди верховин.

Дівчина дивної вроди
Сидить на висоті,
Дивиться пильно на води
І чеше коси злоті.

А гребінь зі злата у неї,
Пісню співа вона,
Силою вабить своєю
Пісня її чарівна.

Плавця у човні малому
Охоплює дивний біль,
Він дивиться вгору й тому
Не бачить каміння між хвиль.

Отож і не видається дивом
Кінець і плавця, і човна,
А все це зробила співом
Своїм Лорелей чарівна.

* * *

Сумне мое серденько трудне,—
Довкола все раде весні;
Стою, прихилившись до липи,
На замковій стіні.

Глибоко в долині блакитна
Спокійная річка б'жить;
Там хлопчик пливе у човенці,
Закинувши удку, й свистить.

Довкола розкинулись мило
Барвисті дрібні береги,
Домочки, й садочки, і люди,
Отара, і луки, й луги.

Дівчата перуть собі хустя,
Веселий їх гурт гомонить;
З лотоків летять діаманти,
Млинове коло шумить.

Он с'ра старезна в'язниця,
Хатина при ній вартова;
Увесь у червоному хлопець
Рушницю свою набива.

Він ходить; по сталі рушниці
Проміння іскриться ясне;
Він честь віддає мені нею,—
Ох, краще б застрелив мене!

* * *

Як я випадково в дорозі
Потрапив до любки сім'ї,
Мене пізнали сестрички,
Та й батько, і мати її.

Питали мене про здоров'я,
Самі ж казали на це,
Що я не змінився ні трохи,
Тільки бліде лице.

Питав про т'ток і небог я,
Про родичів різних сім'ї,
І про малу собачку,
Про ніжний голос її.

Також про одружену любку
Спитав я в родині отій,
Вони повідомили радо,
Що скоро родити їй.

Я дружньо поздоровив,
Люб'язно пробелькотів,
Щоб щиро її вітали
Від мене безліч разів.

Сестричка тут озвалась:
«Собачка ніжна й мала,
Виросла й сказилась
І втоплена була».

Сестричка схожа на милу,
Я усміх її пізнаю;
В неї ті самі очі,
Що юність вбили мою.

* * *

З двору рибальської хати
В затоку дивились ми;
Туман вечірній вгору
Здіймався із п'ятьми.

На маяку поступово
Спалахнули вогні,
І корабель одкрився
В далекій даліні.

Ми говорили про бурі,
Про те, як моряк живе,
Коли між водою й небом,
Між щастям і горем пливе.

Про дальній берег згадали,
Про південь і північ теж,
Про звичаї і народи,
Де дивам немає меж.

Над Гангом запашно й світло,
Дивні ліси цвітуть,
Там перед лотосом люди
Навколішки стають.

В Лапландії люди маленькі,
Плескатоголові й брудні,
Навпочепки сядуть, белькочуть,
І рибу печуть у вогні.

Дівчата прислухались,
Та стихли розмови враз,
В темі корабель сховався,
Настав нічний уже час.

* * *

Вечірні промені ясні
По хвилях миготіли,
Біля хатини самотні,
Мовчазні ми сиділи.

Все море вкрили тумани,
Вгорі чайки кружляли;
А сльози милої дрібні
З очей на руки впали.

І я навколішки упав,
На сльози ті дивився,
Ті білі руки цілував
І гірких сліз напився.

Мені жуть-туга навісна
Так палить душу й тіло,
Та безталанниця сумна
Мене слізьми струїла.

* * *

Знов прийшов я до того будинку,
Де вона присягалась колись;
Де кохана зронила сльозинку,
Там гадьки тепер завелись.

* * *

Ніч тиха, всі вулиці в сні спочивають,
Колись моя люба в цій хаті жила;
Її вже немає, її тут не знають,
Оселя ж лишилась та, що й була.

І там хтось стоїть, вгору глянув, здригнувся,
І в розпачі руки ламає свої;
Ось місяць його освітив, я жажнувся:
Обличчя і постать у нього — мої.

Ти, марище бліде, ти, тінь моя власна!
Нащо мене дражниш коханням моїм?
І так незабута година нещасна,
Як серцем я рвався на місці очімі!

* * *

Дівчина спить тихо в кімнаті,
А місяць промінням тремтить;
В садочку дивний якийсь голос
Співає і тихо бринить.

«Погляну я в тее віконце,
Що там у садку за дива?»
То ж мрець там стоїть під віконцем,
У скрипочку грає й співає:

«Танок ти мені обіцяла,
І слово зламала в той час;
На цвинтарі в нас вечорниці,
Ходи ж танцювати до нас!»

Дівчину той спів пориває,
І вабить з кімнати її,
Мара її далі провадить.
Пісні їй співає свої.

І грає, й співає, і скаче,
Кістками мара стукотить,
Кива головою, а череп
При місяці прикро блищить.

* * *

Ох, я нещасний Атлас! цілий світ,
Світ цілий туги мушу я носити.
Вагу ношу незмірну. Розіб'ється
Вже хутко серце в грудях.

Ти, горде серце, ти цього бажало!
Ти щастя прагнуло, без міри щастя,
Чи туги, — теж без міри. Горде серце,
Тож досить маєш — туги!..

* * *

Ідуть і минають роки,
Вмира покоління нове,
Але любов не вмирає,
Що в серці моему живе.

Ще раз подивитись на тебе
І мовити в смертний час,
Обнявши твої коліна:
«Мадам, я кохаю вас!»

* * *

Сурмлять блакитні гусари
І геть виїжджають з воріт.
Кохана, я знову для тебе
Приношу троянди квіти.

Які ж бо мали ми гості!
Військового щастя сини!
Здається, і в серці твоєму
Були на постой вони.

* * *

Печаль на серденьку! Згадалась
Мені сіда старовина,—
Як доля всім тоді всіхалась,
Щодня була весна.

Тепер же стало так негоже:
Усім на думці тільки хліб;
Неначе вмер ти, милий боже,
І сатана немов ізгиб.

Гнітить мене ця турбанина!
Коли б не той веселий жарт,
Та не коханячка краплина—
І жити б на світі не варт!

* * *

Не дивуйте мені, люди,
Що струна гіркої туги
Ще й тепер бринить виразно,
Хоч завів я співи другі.

Ось пождіть, замовкне хутко
Ця луна журби сумная,
І в загоєному серці
Зацвіте весна новая.

* * *

Пора вже мені добрий розум вернуть,
Дурниці свої забувати,
Мені вже обридло актором тим бути,
З тобою комедію грати.

Мальовані дивно куліси я мав
У стилі зовсім романтичним,
Мій лицарський плащ ясно золотом блищав,
І був я в настрю величним.

Хоч я схаменувся тепера зовсім,
Дурну тую гру покидаю,
А все почувуюсь нещасним таким,
Мов досі комедію граю.

Ой, леле! жартуючи я розказав
Найщирші свої почування,
Я з смертю в грудях глад'атора грав,
Що смерть удає для втішання.

* * *

Серце! Доля ще не вмерла.
Згине ця пора сумна,
Все віддасть тобі весна,
Що зима колись пожерла.

Ще залилося не мало!
Цей широкий пишний світ,
Цей краси весняний квіт,
Все твоє, щоб ти кохало!

* * *

Любка, це для тебе згуба,
Сам про те я мушу дбати,
Щоб не дати твому серцю
Від кохання запалати.

Я про тебе дбаю щиро,
А однак не раз благаю,
В думці криючи благаання:
«Покохай мене, мій раю!»

* * *

Ти все не дозволяєш
Побути при собі,
Від мене ти тікаєш,
Бач — ніколи тобі.

Кажу я про шалене
Кохання, розпач, сум,
А ти глузуєш з мене,
Вклоняєшся на глум.

Ще гірш тим роздражнила
Кохання запальне,
А потім не схотіла
Поцілувати мене.

Та не гадай, що згину
Я від твоїх образ;
Ох, ні, моя єдина, —
Приймав я це не раз!

* * *

Сапфіри — оченки твої,
Кохані очі милі, —
Щасливий тричі був би той,
Кому б вони зоріли.

Твоє серденько — діамант,
Воно промінням грає, —
Щасливий тричі буде той,
Для кого запалає.

Рубіни — устоньки твої,
Немає краще в світі;
Щасливий тричі буде той,
Хто буде їх любити.

Щасливий він!.. Коли б я знав,
Де я його спіткаю, —
Кінець би щастю положив,
Зустрівши в темнім гаю.

* * *

Я тобі на вірність клявся,
До серденька пригортав,
В с'ті власні я попався
І за правду жарт прийняв.

Як покинеш в цю хвилину
Ти мене хоч би на жарт, —
Я застрелюсь, я загину,
Бо без тебе жить не варт!

* * *

Сьогодні у них товариство,
У вікнах усюди вогні.
Я бачу коханую постать
Високо у яснім вікні.

Не видно тобі, що в темноті
Стою під віконцем твоїм,
Не видно тобі, що повстало
У темнім серденьку моїм.

Розіб'ється темнее серце,
Кохання розіб'є його,
Тремтить воно, кров'ю облите,
Ти ж, мила, не бачиш того.

* * *

В тебе й діаманти, і перли,
І все, що бажаєш собі,
Ти маєш чудові очі, —
Чого ж іще, любко, тобі?

Про ті чудові очі
Пісні я складаю мої,
Складаю я вічні вірші, —
Чого ж іще, любко, тобі?

За ті чудові очі
Я гину тепер у журбі,
Зовсім мене ними згубила, —
Чого ж іще, любко, тобі?

* * *

Я з вами розстався у літню спеку,
Побачився знову у лютий зимі;
Тоді ваше серце горіло-палало,
Тепер ви спокійні, холодні, німі.

Знов з вами розстанусь, знов потім побачусь
І холод і пал вам у серці замре,
Пройду я байдуже по вашій могилі,
І серце моє буде вбоге й старе.

* * *

У темній поштової кареті
Ми їхали вдвох крізь ніч,
Ми линули серцем до серця,
Дивилися віч-у-віч.

Коли ж зайнявся ранок,
Ми кличемо провідника:
Сидить між нами заєць —
Амур, пасажир без квитка!

* * *

В молодії давні літа
Від кохання без привіта
Я палав не раз;
Дорогі тепера дрова,
Згас вогонь, душа здорова,
Далебі, от це й гаразд!

Красна любко, не журися!
Нащо сльози? схаменися!
Так роби, як я:
Ти живи, поки живеться,
А журбу забудь, — минеться!
Далебі! Та й будь моя.

На валах у Саламанці
Тихий вітер повіває,
Літнім вечором зо мною
Люба донна походжає.

І її стрункую постать
Мої руки обіймають,
Мені чутно, як зітхання
Груди горді їй здимають.

Понад нами в темних липах
Вітер шелече полохливо
Сни лихі, бринить струмочок,
Таємничо і журливо.

Ох, senhora! — серце чує, —
Хутко маю мандрувати,
І по мурах саламанських
Більше нам не походжати!

СВІТОВА ТЬМА

Прилинув Май у промінні злотистім,
З шовковим леготом та пахощами зілля,
І вабить люд до себе білим цвітом
Га синіми очицями фіалок,
І розстила квітчастий яркий килим,
Затканий промінням і ранньою росою;
До себе кличе Май людей коханих.
На перший поклик люд блідий виходить
Панове одягають літні вбрання,
Святкові, з гудзями, що сяють ясно;

Всі панії в невинну біль убрались;
Молодики вусок весняний крутять;
Хвилюють і тремтять дівочі груди.
Міські поети пхають у кишені
Папірчик, олівець й лорнетку; — і в нестямі
Біжить за місто геть юрба моторна
І по зеленому розходиться моріжку,
Дивується, як пишно гай розрісся,
Яка там сила дрібних квіточок,
Як любо ллються співи пташечок,
Який ясний намет блакитний неба!
Прийшов до мене Май. Він стукнув тричі
До мене в двері і гукнув: — «я Май,
Ходи, блідий співець, я поцілую!»
Дверей не відімкнув я і гукнув:
«Даремне вабиш, мій лукавий гостю!
Я придививсь до тебе, придививсь,
Я вглядівся у світову будову
Занадто близько й глибоко, — пропали
Всі р-доці, на серці вічна туга.
Я крізь кору камінно-тверду бачу
Людські оселі і серця людської —
І бачу там брехню, нікчемність, лихо.
На всіх обличчях думки я читаю, —
Все бридкі. Крізь дівочу соромливість
Я бачу, як тремтить жага таємна;
На думній гордій голові юнацькій
Вбачаю я строкату шапку блазня;
Потвори тільки та безсилі тіні
Я бачу на землі цій, і не знаю,
Чи це шпиталь, чи дім для божевільних.
Стару цю землю я наскрізь проглянув,
Немов кришталь, і бачу там страхіття,
Даремне Май його зеленим рястом

Покрити хоче. Я там бачу мертвих,
Вони лежать у тїсних домовинах,
Згорнувши руки і одкривши очі,
У білих шатах і з блїдим обличчям,
І черви по виду у них плазують.
Я бачу, син з коханкою сідає
Знечев'я на могилу свого батька;
Глузуючи, щебечуть соловейки,
Всміхаються ехидно тихі квіти,
Порушивсь у могилі мертвий батько —
Тремтить сира земля від жалю, болю.
Ти, бідна земле, біль твій розумію!
Пекучий племінь бачу в твоїх грудях,
Я бачу — з жил невпинно кров тече,
Я бачу, як відкрились твої рани
І вибухнули дим, огонь і кров.
Я бачу, горді велетні, твої синове, —
Одвічне плем'я, — повстають з безодні,
Червоні світочі: в руках палають;
Залізні драбини наставляють
І дико пруться на небесний бенкет.
Малі потвори чорні лізуть вгору.
Тріщать і падають злотисті зорі.
Завісу золоту рука зухвала
Зірвала з божого намету, — заридали
І впали ниць всі ангели святії.
І сам господь поблід на свому троні,
Зірвав корону з голови і кинув.
А дика юрба ближче наступає.
І кидають всі велети на небо
Червоні світочі; потвори б'ють
Огністими бичами ангеляток,
Що гнуться і звиваються від болю,
Потвори ж їх за кучері хапають.

І бачу там я ангела мого,
З обличчям гарним і з ясним волоссям.
І з вічною любов'ю на устах,
В блакитних очах вічная лагідність.
Аж ось бридке, страшенне потороччя
Блїдого ангела мого схопило
І з реготом поглянуло на його,
І стиснуло раптово у об'їмах...
Крик розпачливий залунав на світі,
Стовпи розбились, небо й земля впали,
Повстала скрізь одвічна, давня тьма».

ДОННА КЛАРА

У саду доби нічної
Гарна панночка гуляє,
А в кімнатах у палаці
Там музика грає-плаче.

«Вже мені обридли танці
І заучена розмова
Рицарів, що тільки вміють
Погляд мій рівнять до сонця.

Скрізь мені досадно, сумно
З того часу, як до мене
Під вікно прийшов раз рицар:
Лютню мав він із собою,

Сміливий, ставний та гордий,
Очі — ніби в небі зорі,
А лице — блїде та гарне,
Як у Юрія святого».

Мріяла так панна Клара
І дивилась у садочок;
Тільки зирк: — той самий рицар
Знову став поперед неї.

І рука з рукою, тихо
Йшли вони; тремтіли зорі,
Вітрець згинав листочки,
Любо коливались рожі.

«Глянь-но, коливають рожі,
Гарні, ясні, як кохання.
Та скажи мені, від чого
Ти, кохана, зчервоніла?»

«Комари мене напали;
Не люблю я їх так само,
Як євреїв тих поганих
Довгоносю породу».

«Киньмо комарів, євреїв, —
Сміючись говорить рицар, —
Подивися — он мигдальний
Цвіт із дерева злітає.

Цвіт мигдальний все повітря
Сповнив чистим ароматом;
Та скажи мені, кохана:
Щиро ти мене кохасш?»

«Я тебе кохаю, милий,
І кохати вік клянуся
Тим, кого нарід єврейський
Заквітчав вінком терновим».

«Позабудьмо про євреїв, —
Сміючись говорить рицар; —
Глянь-но, у траві, як мрії,
Скрізь тремтять лілеї білі;

Скрізь тремтять лілеї білі,
Зорі ллють на них проміння...
Та скажи, мій друже ясний,
Не обманюеш мене ти?»

«Ні, нема в мені обману,
Як в своїх не маю жилах
Ані маврської я крові,
Ні єврейської мутної.»

«Киньмо маврів та євреїв», —
Сміючись говорить рицар;
І у захист попід мирти
Він веде дочку алькада.

Він її кохання словом
Ніби сіткою опутав, —
Стало менше чути мови,
Тільки більше поцілунків...

Соловейка співн ллються,
Ніби ті пісні весільні,
Світляки скрізь у травиці
Світять, як огні в палаці.

І у захисті під листом
Тихо стало.. Тільки чути,
Як шепочуть мирти гарні
Та квітки рожеві пахнуть...

Тільки-но музика гучно
У палаці щось заграла,
Клара вирвалась з обіймів
І до рицаря говорить:

«Чуєш, грає-зве музика!
Та у час розлуки цієї,
Як зовуть тебе, скажи ти,
Чом я раніш того не знала?»

Рицар дивиться лукаво
І у панночки цілує
Губки, рученьки та чоло
І одказує нарешті:

«Панночко, я, ваш коханок, —
Син розумного старого
Рабина у Сарагосі,
Люди звать його Ізраель».

АЛЬМАНЗОР

1

У Кордові у соборі
Дах мурований тримає
Цілий ліс колон великий;
Всіх їх тисяча і триста.

Ті колони, дах та стіни
Зверху самого донизу
Всі пописано святими
Письменами із корана.

Цюю церкву будували
Королі колишні маврські
Для аллаха, — та багато
З того часу позмінялось.

Там, де мулла кликав вірних
На молитву до мечеті, —
Там тепер гудуть невпинно
Християнські смутні дзвони.

Там, де вірними співався
Молитовний спів з корана, —
Там попи тепера правлять
Християнськую одправу.

І попи по церкві ходять
В кольорових довгих ризах,
І бряжчать дзвінки усюди,
І горять свічки воскові.

У Кордові у соборі
Був Альманзор бен Абдула, —
Розглядаючи колони,
Шепотів він сам до себе:

«Ви, міцні, тверді колони,
Для аллаха вас робили,
Та зовсім чужому богу
Вас примушено служити.

Ви, міцні, без суперечки
Покорилися зневазі;
Я од вас, колони, слабший, —
Мушу теж і я коритись».

І примушений Альманзор,
Ніби справді по охоті,
Хрест прийняв, веселий, радий,
У Кордові у соборі.

2

Швидко вийшов він із церкви,
Сів на коника прудкого —
І летить в повітрі чистім,
Як орел могучий, гордий.

По дорозі в Альколею,
Понад тим Гвадалквівіром,
Де цвітуть мигдалі білі
І пахучі померанці; —

Скаче сам веселий рицар,
Усміхаючись до себе;
А кругом пташки співають
Та вода шумить невпинно.

У палаці в Альколеї
Панна Клара де Альварес
Бенкетує, розкошує, —
Батько Клари б'ється в горах.

Ще здаля почув Альманзор,
Що гучна музика грає
І побачив крізь дерева,
Що вогні блищать в палаці.

У палаці в Альколеї —
Там дванадцять панн танцює,

З ними рицарів дванадцять, —
Та найкращий всіх Альманзор.

Чарівний, веселий, любий,
Він літає по салону
І усім панянкам гарним
Привітні слова говорить.

Гарні руки Ізабеллі
Він цілує і сміється,
Він сидить біля Ельвіри,
Заглядає в очі чорні.

Він питає у Ленори:
«До вподоби я вам, панно?»
І показує хреста він,
Що нашито на киреї.

Говорив він кожній панні:
«Тільки вас я в серці маю!»
І не раз паннам за вечір
Він хрестом святим божився.

3

У палаці в Альколеї
Вже скінчивсь бенкет великий.
Вже роз'їхалися гості,
Вже свічки погасли ясні.

Панна Клара та Альманзор
Зостались одні в салоні,
Де одна остання свічка
Догоряючи тремтіла.

На канапі сіла панна,
Сів до ніг її Альманзор,
І голівоньку кладе він
До панянки на коліна.

І на кучері чорняві,
На голівоньку гарячу
Панна лле олій рожевий, —
Він зітхає тяжко-важко.

Панна губками своїми
Чорні кучері цілує, —
На чолі його морщини,
Ніби хмароньки, з'явилися.

Панна плаче, дрібні сльози
Лле на кучері чорняві, —
Він нахмутив чорні брови
І здригнув чогось плечима.

Він заснув, йому приснилось,
Що він знов стоїть у церкві,
Знов хреста приймає й чує,
Хтось суворо так говорить.

Чує він, що всі колони
Сумно з жалем промовляють:
«Ми не хочем більш стояти!»
Колихнулись, затремтіли —

І попадали всі разом;
Всі попи як смерть поблідли;
Дах великий колихнувся,
Церква гучно розвалилась.

ПО Д О Р О Ж Н А Г А Р Ц

ПРОЛОГ

Білі глянцеви манжети,
Чорні фраки і панчохи,
Ніжні речі хитромудрі.
Ах, коли б їм серця трохи!

Серця в груди і в те серце —
І любові, і страждання.
Ах, мене вбиває щebet
Про уявний біль кохання.

Я зійти на гору хочу,
Де хатини тихі мріють,
Де зітхають вільно груди,
І вітри на волі віють.

Я зійти на гору хочу,
Де стоять стрункі ялини,
Птиці мчать, струмки шумують
І погорді хмари линуть.

Прощавайте, сяйні зали,
Ви, пани блискучі й дами!
Сміючись, на вас я гляну
З гір високих над хмарками.

ГІРСЬКА ІДИЛІЯ

I

На горі стоїть хатина,
Там живе гірняк старий;
Там шумить ялина віттям,
Світить місяць золотий.

Крісло єсть у тій хатині,
Все в мережанні дивнім;
Хто сидить там, той щасливий
Я щасливцем був таким.

На ослінчику дівчатко,
Я держу її ручки;
Оченята — сині зорі,
Квіт рожевий — устоньки.

І в тих любих синіх зорях
Бачу я небесний світ,
І кладе лілейний палець
Хитра на рожевий квіт.

Ні, нас мати не побачить, —
Пильно так вона пряде;
Батько гра собі на цитрі
Й пісню давньою веде.

І дівчатко шепче тихо,
Тихо, ледве чуть мені,
Все розказує про справи
Ваговиті, таємні:

«А тепер бабуся вмерли,
І не ходимо ми вже
На стрілецький двір у Гослар,
Ой, там надто хороше!

Живемо ми тут самотні
На холодному шпилі,
А зимою сніг засипле,
То й зовсім ми як в труні.

Я ж дівчина полохлива,
Мов дитина, боязка,
Я боюсь гірського духа,
Що вночі людей ляка»...

Раптом любка мила змовкла,
Як сказала ті слова,
І від страху оченята
Рученьками закрива.

Гомонить гучніш ялина,
Беретенечко шумить,
І дзвенить до того цитра,
Пісня давняя бринить:

«Сила зла, дитино люба,
Не страшна зовсім тобі.
День і ніч ти маєш, любко,
Ангеляток при собі!..»

II

У вікно рука зелена
Від ялини стукотить,

Місяць, той підслухач тихий,
Шибки світлом золотить.

Батько, мати вже поснули,
Вже не чути їх обох;
Але ми собі кохано
Розмовляємо удвох:

«Щоб то ти молився часто,
Не йму віри я тобі,
Ти хоч рухаєш устами, —
Та не молишся тоді.

Той холодний рух — недобрый,
Завжди він страшний мені.
Але страх той розганяють
Погляди твої ясні.

Чи ти маєш віру праву?
Маєш ти закон твердий?
Віриш ти, що є небесний
Бог отець, син, дух святий?»

«Ох, дитино, як малім я
Ще на лоні неньки був,
Вірив я, що бог-отець є,
Силу й добрість бога чув.

Знав, що бог хорошу землю
Й гарний люд на ній створив,
Сонцю, місяцеві й зорям
Путь одвічну призначив.

Як під'їс я, любко мила,
Більше розуму вже мав,

Зрозумів тоді я більше,
В бога-сина вірить став;

В сина любого, що люблю
Нам провадив про любов,
І за тебе, як звичайне,
На хресті пролив він кров.

А тепер дійшов до літ я,
І читав, і мандрував,
Я в святого духа віру
Щирим серденьком прийняв.

Дух святий із давніх-давен,
Та й тепер, вчиня дива,
Він ярмо неволі й замки
Злих тиранів розбиває;

Давні смертні рани гоїть,
Відновля людські права,
Поміж людом чесним добрим, —
Рівність, воля настава.

Дух святий жене темноту
І химери чорні пріч,
Що псують кохання й втіху,
Дражнять нас і день і ніч.

Збройних рицарів багато
Дух святий собі обрав, —
Щоб його чинили волю,
Душу їм одважну дав.

Дорогі мечі в них сяють,
Корогви святі у них!

Ти б хотіла, любко, бачить
Гордих рицарів таких?

Ну, поглянь на мене, любко,
Сміло глянь і поцілуй,
Бо святого духа рицар,
Сам такий я, — не здивуй!»

III

За ялину зелененьку
Тихо місяць заховавсь,
А в кімнаті огник блимав,
Ледве-ледве прокидався.

Та в моїх блакитних зорях
Ясне проміння сія,
Рожі-устонька палають.
Люба дівчина мовля:

«Люд маленький, гурт діточків
Наше сало й хліб займа,
Покладем надвечір в бодню,
А на ранок вже й нема.

Ті дідки щораз приходять,
З молока сметанку пить,
Не накриють потім глеків, —
Кицька решту докінчить.

Отже, кицька наша відьма, —
В горобину ніч тіка
На закляту скелю, — башта
Там стоїть, стара така.

Замок був там; зброї побляск,
Сміх і співи там гули,
Пані, рицарі та джури
В коло з світочами йшли.

Закляла людей і замок
Чарівниця зла колись;
Тільки звалища zostались
І сичі там завелись.

Та казала так бабуся:
Як на певнім місці стать,
В певний час вночі на скелі
Певне слово проказать, —

Знову ясным замком стануть
Всі руїни ті сумні,
Пані, рицарі та джури
Поведуть танки дивні;

Хто ж те слово скаже, — того
Замок буде й люди всі,
Сурми й бубни честь заграють
Молодїй його красі!».

Так цвіли картини-мрії
На тих рожах-устоньках,
І блакитнее проміння
Грало в синіх зіроньках.

Почала мені на пальці
Мила злотий кучер вить,
Пестить, грається, цілує,
Усміхнулася й мовчить.

Речі всі в хатині тихій
Щиро дивляться на нас, —
І здалось мені, що бачив
Шафу й стіл я вже не раз.

Б'є дзигар поважно й мило,
Цитра, — чується мені, —
Почина сама бриніти,
І сиджу я мов у сні.

От тепера час той певний,
В місці певнім я сиджу —
І, здається, я от зараз
Певне слово те скажу.

Чи ти бачиш, любко мила,
Північ м'яниться й тремтить!
Давня скеля пробудилась,
Став з ялиною шумить.

Духів спів і бренькіт цитри
Із розколони луна,
Раптом гай квіток з'явився,
Наче ярая весна.

Квіти сміливі, непевні,
Листя дивне і буйне,
Пахнуть, красні-ясні, в'ються,
Іх жага до долу гне.

Рожі, наче дикий племінь,
Раптом блиснули в гаю,
І знялись л'леї к небу,
Мов колони з кристалою.

Зорі, мов великі сонця,
Погляд любний, палкий шлють,
В келех лілії великий
Променисті хвилі ллють.

Але ми з тобою, любко,
Теж змінилися в цей час:
Злото, шовк, походні ясні
Сяють скрізь навколо нас; —

Ти принцесою зробилась,
Замість хати замок став,
Пані, рицарі і джурн,
Танці... гомін залунав.

І те все мое: той замок,
Ти і люди тії всі,
Бубни й сурми честь гукають
Молодій моїй красі!

ІЛЬЗА

Зовусь я принцеса Ільза,
І в Ільзенштейні мій дім.
Як хочеш бути щасливим,
У замок мій ходи!

Чоло тобі окроплю я,
Бризками світлих хвиль.
Ти, хвора з турбот істота,
Забудеш свій давній біль.

В руках моїх сніжнобілих,
Припавши на перса мені,

Ти будеш лежати й снити
В казковім веселім сні.

Я так тебе цілувати
І пестити буду тепер,
Як пестила Генріха-князя,
Який від цього умер.

Хай мертві лежать в могилі
Й живий насолоду п'є!
Прекрасна я, і тріпоче
Усміхнене серце мое.

Ходім у палац зі мною,
У замок хрустальний м'їй.
Там рицарі й ніжні панни
Кружляють в юрбі тісній.

Там шлейфи шумлять шовкові
І чути бряжчання шпор,
Там кардики б'ють в барабани,
Там горнів і скрипок хор.

Ти будеш в моїх об'їмах
Лежать, як Генріх, м'їй пан.
Йому затикала я вуха,
Як тільки бив барабан.

П І В Н І Ч Н Е М О Р Е

ПЕРШИЙ ЦИКЛ

КОРОНУВАННЯ

Пісні, мої добрі пісні!
Вставайте! вставайте! до зброї беріться!
Ударте у сурми
Й мені на щиті підніміть
Оцю молодую дівчину —
Ії, що над серцем моїм
Тепер королевою буде.

Вітаю тебе, молода королево!

З високого сонця
Зірву променисто-червоного злота
І з його сплету я вінець
Тобі на твоє божественне чоло.
З шовково-блакитного неба,
Де сяють вночі діаманти,
Відріжу шматок дорогий,
Його, мов царську кирею, накинуну
На плечі царської твої.
І почет я дам королівський тобі
Із чомно убраних сонетів.

З увічливих станс'в та з гордих терцин;
Гінцем тобі буде мій дотеп,
А мрії мої тобі дурником будуть двірським,
Герольдом — у гербові сміх із сльозами —
Мій гумор.

А сам я, моя королево,
Навколішки стану й побожно
На подушці пишній червоній
Подам я тобі
Ту розуму крихту,
Що з ласки своєї мені
Зоставила та королева,
Що перше за тебе була.

СОНЦЕ ЗАХОДИТЬ

Палаючи, сонце червоне заходить
В далеке схвильоване,
У сіро-сріблястее море.
Рожеві легенькі хмарки
Услід за ним линуть; а з другого боку,
З осінніх насуплених хмар,
Смутним бл.до-мертвим обличчям
Вже дивиться місяць;
За ним же, іскорки світлу,
В тумані далекому мріють зірки.

Колись серед неба блищали
Подружжям, у парі
Бог-сонце і місяць-богиня,
Зірки ж навкруги їх зоріли —
Маленькі невинні дітки.

Та злі язики нашіпили незгоду:
Вороже тоді розлучилось
Високе блискуче подружжя.
Удень тепер ходить самотньо-величне
Бог-сонце в своїй високості,
За пишнее саяво своє
Шановне вельми, оспіване вельми
Вд гордих, на щастя багатих людей.
А ніч як приходе,
То місяць-богиня по небу блукає,
Нещасная мати
З сиротками-дітьми зірками,
Сіяючи сумно і тихо.
Дівчата закохані й добрі душею поети
Присвячують їй свої сльози і співи.

І ніжна богиня жіночим серденьком
Усе ще коха своє гарне подружжя.
Увечері, вся тремтючи і бліда,
Крізь хмари прозорі
Услід за ним дивиться жалібно-сумно,
Мов боязко хоче покликать: «Стривай!
Стривай! по тобі твої журяться діти».
Та впертий бог-сонце,
Уздівши дружину, ще більше
Увесь червоніє
Від гніву та муки
І зараз, невблаганний, сходить
На водяне ліжко вдовецьке холодне.

Отак ті гадючі злі язики
Колись принесли і нещастя, і муку
Між вічнії навіть боги.

І бідні боги по високому небу
Безкрайній свій шлях безнадійний
У муках проходять,
І вмерти не можуть,
І тягнуть слідом за собою
Своє променистее горе.
То й я, чоловік,
Поставлений низько, щасливий, що можу умерти,
То й я вже не ремствую більше.

НІЧ НА БЕРЕЗІ

Беззоряна ніч і холодна,
Хвилюється море,
Над морем же вітер північний бридкий
Простягся, на черево лігши,
Воркочучи хрипко, немов
Буркун вередливий у добрім гуморі.
До моря базіка тепер таємниче,
Багато розказує всяких дурниць:
Про велетів дужих казки чудернацькі,
Норвезькі перекази з давніх часів;
А часом регочеться він на все море,
Чи з Едди завие закляття,
Чи з рун замовляння якісь
Уперто-похмурі, чарівно-могучі, —
Аж білі діти морські,
Радіють, неначе сп'янівши,
І високо скачуть угору.
А берегом рівним низьким,
По хвилями змитім піску
Тимчасом проходить чужинець,
І серце у його кипить гірше од вітру і хвилі;

І де тільки ступить,
Там прискають іскри, тріщать черепашки.
Вгорнувшись щільно у сіру кирею,
Він швидко іде серед темної ночі
На вогник маленький,
Що лобо-принадно блищить
В самотній рибальській хатині.

На морі і батько, і брат,
Самісінька в хатці
Зосталася там рибалківна,
Чудова краса-рибалківна
Сидить біля печі
І слуха вона, як шумує вода в казані.
І їй навіває
Якісь таємничо-солодкі мрії;
І хмиз вона в піч підкидає тріскучий
І дме на вогонь;
Червоне ж полум'я грає,
Тремтить на квітушому личку,
На ніжнім та білім плечі,
Що так визира соромливо
З товстої сорочки;
Тремтить і на ручці дбайливій,
Що дужче стягає спідничку
Круг стану стрункого.

І враз одчинилися двері, —
Ввіходить отой чужоземець у хатку,
Закоханим оком він дивиться ясно
На дівчину білу струнку,
А та, тремтячи перед ним,
Стоїть, наче злякана біла лелія.

Кирею додолу він кида,
Сміється і каже:

«От бачиш, дитинко, додержав я слова:
Пришов я й зо мною приходить
Час давній, як сходили з неба боги
До людських дочок
І людських дочок обнімали,
І з ними родили
І берлодержавних царів і героїв,
Що дивом бували на світі.
Одначе, дитинко, вже годі тобі!»

ПРИЗНАННЯ

З'йшов уже вечір тихенько на землю
І море грізніш клетотіло;
Сидів я на березі там і дививсь,
Як бліії хвилі танцюють.
Як море, здіймалися груди мої,
Пекуча журба обнімала
Мене по тобі, чарівная красо,
Що всюди круг мене витаєш,
Що всюди ти кличеш мене,
Усюди, усюди —
І в вітру шумінні, і в плескоті хвиль,
І в власних зітханнях моїх.

І очеретиною я написав на піску:
«Агнесо, кохаю тебе!»
Але на те слово солодке
Недобі наринули хвилі
І змили його.

Ламкий очерет, сипучії піски,
Плескучі хвилі, — не вірю вам більш!
Темишає небо, обурилось серце,
Міцною рукою з норвезьких лісів
Високою сосну зриваю,
Вмочаю її
У Етну, в розпалену пащу,
І цим велетенським пером огняним
На темному небі пишу я:
«Агнесо, кохаю тебе!»

Щоночі палає від часу того
Вгорі те довічно-вогнисте писання,
Всі роди потомні, нащадки усі
Читають, радіючи, слово небесне:
«Агнесо, кохаю тебе!»

УНОЧІ В КАЮТІ

Є в моря широкого перли,
Є в неба блакитного зорі,
А в серця мойого, у серця,
У серця мого є кохання.

Великі і море, і небо,
Та більше за них моє серце,
І краще, ніж перли і зорі,
Кохання моє там сіяє.

Мовчки я лежу в каюті,
В темнім закутку на ліжку,
Бо мене заколисали
Хвилі тихі й думи-мрії.

Крізь одчинену ляду
Бачу я блискучі зорі,
Ті кохані любі очі
Любого мого кохання.

Ті кохані любі очі
Ніч вартують наді мною,
І мигтять вони і сяють
Із небесної блакиті.

На блакить небесну довго
Я радіючи дивлюся,
Поки аж туманом білим
Любі очі ті закрие.

* * *

Великий степ мені широкий снівся.
Укритий був він білим снігом скрізь,
Під снігом тим похований лежав я
І смертним сном холодним сам я спав.

Та на мою могилу зорі-очі
Дивилися із темряви небес.
Гляділи так звияжесько і спокійно
І ясно так сіяючи коханням.

БУРЯ

Лютує вже буря
І б'є вона хвилі.
Шумують розгнівані хвилі, встають,
Спинається хвиля на хвилю, —
І водян: білі гори гуляють;
На них наш кораблик дереться,
Силкується, пнеться і враз
Униз уривається в чорний
Роззявлений широко вир.

О, море!
О, мати краси, що із шуму повстала!
Прамати кохання, помилуй мене!
Мов тая мара, уже білая чайка
Шугає над хвилями, чуючи трупи,
І гострить об щоглу свій дзьоб
І прагне ненажерно серця
Того, що дочку твою славить,
Того, що унук твій, лукавий пустун,
На іграшку вибрав собі.

Даремні прохання-благання!
Мій голос зникає у гуготі бурі,
У бої вітрів.

Шумить, і гуркоче, і вие, й свистить,
Мов криком шаленим гуде божевільня..
І добре з-між цього я чую:
Дзвенить прикликаючи арфа
І спів, повний туги і муки, лунає, —
Душа розривається, тане від нього,
І голос я той пізнаю.

Далеко, на скелі шотландській,
Де замок маленький і сирій
Над морем хвилястим стримить,
В'кно там з високим склепінням,
Край його — вродлива, хвора жінка,
Бліда, ніби мрамур, і ніжно-прозора,
І грає на арфу й співає вона,
А вітер їй кучері довгі розмаяв
І пісню похмуру розносить
Над морем бурхливим далеко.

ТИША МОРСЬКА

Тихе море. А по хвилях
Сонце промінь розсипає;
Корабель на самоцв'тах
Покидає слід зелений.

Край стерна лежить стерничий,
Ниць лежить, хропе тихенько,
В смолу вмазаний, край щогли
Юнга сів, лата вітрило.

З щ'к брудних пахнуть рум'янець,
І тремтять плачливо губи,
А великі гарні очі
Сумно дивляться у нього.

Тупотить, лютує, лає
Капітан того бідачу:
«А, злодюжище! ти з кухви
Вкрав у мене оселедця!»

Тихе море. Виринає
З хвиль морських розумна рибка,

Гріє голову на сонці,
Плеще хвостиком, весела,

Але чайка із повітря
Кинулась ураз на рибку
І зникає у блакиті
З здобиччю своєю в дзьобі.

МОРСЬКІ ПРИМАРИ

А я там край облавки тихо лежав,
Замисленим оком дивився згори з корабля
У воду ясну та прозору
І все прозиравав туди глибше та глибше,
Аж поки в морській у глибокій безодні
Мов тьмяний туман забілів,
А потім із нього помалу зринали
І бані церковні, і башти.
І врешті, осяяний сонцем, з'явивсь цілий город
Старий, нідерландський,
І натовпу повний людського.
Мужчини поважні у чорних киреях,
У ком'рахах білих великих,
На шиях почесні у них ланцюги,
У всіх довгі шпаги і довгі обличчя, —
Ідуть вони ринком, що людом захряс,
До ратуші з ганком високим,
Де, з каменю тесані, з берлом, з мечем
На варті стоять королі...
А он повз довгих будинків отих перію,
Де так, ніби дзеркало, сяють шибки, —
Гуляють дівчата,
Шовковим убранням своїм шелестять;
Струнки вони станом, а личка рожеві,

І в'ється круг личка волосся золотисте
З-під чорних малих шапочок.
В квітчастім іспанськ'ім убранні юнацтво
Іде запишавшись, поклін оддає.
Старенькі жінки
У темній одежі,
Що вже перестала давно шелестіти.
В руках молитовники й чотки несуть,
І дбавють швидко вони до собору,
Бо кличуть їх дзвони туди й на органах музики»

І дзвін той далекий страхом таємничим
Проймає й мене;
Без краю нудьга, якийсь смуток глибокий
Стиска мені серце,
Мое ледве згоєне серце.
Здається, неначе усі його рани
Розкрили своїм поцілунком кохані уста,
І знов закривавились рани,
Червоні гарячі краплі
Помалу і довго спадають
На тую стару кам'яницю
В глибокому місті морському,
На тую стару кам'яницю із дахом високим.
Що сумно стоїть пуста,
І тільки внизу край віконця
Дівчина сидить,
Голівку схиливши на руку.
Мов бідна забута дитина.
Я знаю тебе, бідолашна забута дитино!

Так ось як ти глибоко в море
Від мене сховалась

З дитячої примхи
І вийти уже не могла,
Сиділа чужа між чужими людьми;
Сторччя минали,
А я все шукав тебе, з мукою в серці.
Геть скрізь по землі;
Усе я шукав тебе,
Ти, вічно-кохана,
Ти, згублена здавна,
Ти, знайдена врешт!;
Знайшов я тебе, і я бачу
Ізнову обличчя твое дороге,
Розумнії вірнії очі
І любий твій усміх.
Ніколи вже більше тебе не покину.
До тебе на дно я зійду
І кинусь, обійми розкривши,
До тебе, на серце твое!

Але у ту мить ухопив дуже вчасно
За ногу мене капітан,
Од краю відтяг
І крикнув мені, засміявшись злісно:
«Гей, докторе! ви не здуріли?»

ОЧИЩЕННЯ

Зостанься у морських глибокостях,
Моя божевільна мріє!
Колись так багато ночей
Це серце ти мучила щастям облудним,
Тепер же — морською марою —
І вдень мене мучиш.
Зостанься там навіки на дні!

Я скину в безодню до тебе
Усі мої болі й грихи
І дурневу шапку з брязкітками ту, що бряжчала
Так довго у мене круг чола,
І холодну блискучу гадючую шкуру
Нещирості й фальшу, —
Так довго вона мені душу стискала,
Недужую душу,
Що бога зреклася і неба зреклася,
Безщасна душа!

Гей-гей! Вже знімається вітер!
Угору вітрила! Напнулися і мають!
І лине уже корабель
По зрадницько тихій площині,
І волі раде душа!

ДРУГИЙ ЦИКЛ

ПРИВІТАННЯ МОРЮ

Талатта! Талатта!

Вітаю тебе я, о вічне море!
Вітаю тебе десять тисяч разів,
Безмірно радіючи серцем,
Отак, як в'тали колись
Тебе десять тисяч тих грецьких сердець.
По рідній країні зажурених, в бої нещасних,
Скрізь славних у світові грецьких сердець.

Здіймалися хвилі,
Здіймалися, бурхали,
А сонце згори розсипало
Жартливе промня рожеве.

Сполохані зграї чайок
Знімалися і линули геть, кричучи,
Затупали коні, забрязкала зброя,
Далеко озвалось, мов крик переможців:
Талатта! Талатта!

Вітаю тебе, споконвічне море!
Мов рідная мова, шумлять твої води,
Мов мрії дитячі мені заблищали
На збурханих хвилях твоїх,
І знов оживають у згадці
Ті забавки любі дитячі,
Блискучі дарунки різдвяні,
Дерева червоно-коралові, перли,
Твої черепашки і рибки золотисті,
Що ти таємничо ховаєш
На дні в кришталевім прозорім палаці.

О, як я знемігсь на чужині!
Мов в'ялая квітка
В жерстянці в ботаніка, — так мое серце
У грудях лежало.
Пеначе я довго зиму просидів
Недужий у темній лікарні
І раптом покинув її.
Засліплює очі мені, променіє
Зелена весна, що від сонця збудилась.
У білому світі дерева шумлять,
Квітки молоденькі на мене
З трави запашинами очіями дивляться ясно,
Вринить все і пахне, і дише, й сміється,
І в небі блакитнім співують пташки:
Талатта! Талатта!

Ти, серце, що так одступило хоробро!
Як часто — так часто, що гірко й згадати
Тебе ті північні варварки тисли!
З великих очей переможних
Пекучії кидали стріли,
Кривими мечами загострених слів
Вони намірялись пробить мені груди,
Письмом клинуватим вони мордували
Мені заморочений мозок б'дашний.
Даремно щитом я від них захищавсь, —
Все стріли свистіли й рубали мечі,
Так варварки ті північні загнали
Мене аж до моря...
І вільно зітхнувши, я любее море вітаю,
Воно порятує мене:
Талатта! Талатта!

РОЗБИТО КОРАБЕЛЬ

Любов і надія — розбито усе!
І сам я — моз труп,
Що море, лютуючи, з хвиль викидає,
На березі мертво лежу,
На березі голім, безлюднім.
Хвилює пустиня морська перед мене,
Позаду лишилися смутки та горе,
Вгорі наді мною клубочуться хмари.
Бриджі та сірії дочки повітря,
В них відра з туману, і ними сягають вони
До моря по воду і тягнуть із нього,
Працюючи, тягнуть і тягнуть
І знову її виливають у море, —
Робота сумна, і нудна, і ні на що не здатна,
Немов моє власне життя.

І хвилі буркочуть, і чайки кричать,
І давнії спогади віють на мене —
Поблідлі малюнки й забуті сні,
Болючі й солідкі, ізнов виривають.

На півночі жінка живе,
Вродлива, немов королева прекрасна,
Ій стан, як тополя стрункий, обнімає
Принаднее біле убрання
І кучері чорні та пишні,
Мов райская ніч,
Спадають з голівки
І в'ються, неначе у казці, так люблю
Круг любого личка блідого;
І з любого личка блідого
Великі очі ясні променюють —
Могучі, мов чорнее сонце.

О ти, чорне сонце, як часто,
Як солодко часто я з тебе
Пив полум'я дике натхнення,
Стояв і хитався, сп'янівши з огню!
І усміх тоді набігав голубино-ласкавий
На горді та пишні уста,
І дихали горді та пишні уста
Словами, що ніби те місячне сяйво солодкі
І ніби трояндові пахощі — ніжні,
Угору знімалася в мене душа
І линула в небо, неначе орел.
Мовчить ви, і хвилі, і чайки!
Минулося все — і надія, і щастя,
Надія й кохання! Самотній лежу на землі,
Де кинуло море, розбивши мені корабель,
Лежу і гарячим обличчям тулюся
У мокрий пісок.

СПІВ ОКЕАНИД

На морі уже сутеніє;
Самотній, з душею самотньою, там он сидить
На березі голім морськ'м чоловік
І дивиться поглядом мертво-холодним
На мертво-холодні простори далекого неба,
І дивиться він на широке, хвилястее море
Й над морем широким хвилястим
Мандрівці воздушні — зітхання його
Летять і вертаються сумно назад,
Але уже замкнено серце, де пристань
Вони сподівались найти.
І стогне так голосно він, що аж білі чайки
З піщаних кубелець сполохані геть вилітають,
Кружляють над ним табунами,
А він сміючись їм говорить:

«Гей ви, чорноногі птахи!
Літаєте білими крильми над морем,
П'єте морську воду кривими дзьобами,
Істе ви тюленьяче сите м'ясиво, —
Життя ж ваше гірше за вашу ту їжу!
А я заживаю, щасливий, все тільки солодке:
Солодкії пахощі п'ю я з троянди.
Що місячним сяйвом живе, соловейкова мила;
Я їм ще солодшую річ: пиріжки мигдалеві,
Сметанкою збитою повні;
А що найсолодше, то я заживаю
Солодке кохання солодкої любки.

«Вона мене любить, вона мене любить, кохана!
Тепер вона дома стоїть на високому ганку,
Смерком з нього дивиться пильно на шлях,

Мене дожида й прислухається — певне!
Даремно вона вигляда і зітхає,
Зітхаючи сходять у сад
І там серед пахощів ходить у сяйві,
З квітками говорить, розказує їм,
Який я їй любий та милий
І гарний, і вартий кохання — запевне!
А потім, як ляже на ліжку, то в снах
Витає круг неї м'їй образ коханий;
І навіть як снідає вранці та масла намаже
На скибочку хліба, — в тім маслі блискучім
Веселе обличчя мое вона бачить
І щиро з кохання з'їда його — певне!»

Отак-о він хваста та хваста,
А чайки тимчасом кигичуть,
Мов см'хом глузливым сміються,
Встає над водою вечірній туман,
І місяць пожовклий, як в'яла трава, визирає
Понуро з-за хмар темносніх.
Здіймаються високо хвилі морські,
І з глибу хвилястого моря,
Мов вітру квиління смутне,
Озвалася пісня дочок Океану,
Вродливих жінок милосердних морських,
А з них срібноногу Пелееву жінку
Найбільш йому чути — її любий голос.
Зітхають вони і співають:

«Ой, дурню ти, дурню, та ще й хвастовитий!
Журба тебе мучить,
Загинули всі вже надії твої,
Дочки твого серця моторні,

І серце твоє кам'яніє
Із горя, неначе Ніоба.
В твоїй голові починається ніч,
По ній миготять блискавки божевілля,
Ти ж хвастаєш з болю.
Ой, дурню ти, дурню, та ще й хвастовитий!
Ти впертий такий, як твій предок,
Могучий титан, що небесний огонь
Украв у богів, щоб оддати людям:
До скелі прикутий, він муку терпів од шуліки,
Сваривсь на Олімпі, і сваривсь, і стогнав,
Що й ми його чули в глибокому морі
Й до нього зринали розважити співом.
Ой, дурню ти, дурню, та ще й хвастовитий!
Та ти ж маєш сили ще менше, як він!
Було б розумніше — богів шанувати
Й терпляче важке своє лихо нести,
Терпляче нести його довго, так довго,
Аж поки й сам Атлас, не змігши терпіти,
Тяжкий оцей світ геть із пліч своїх скине
В довічну ніч».

Отак-о співали дочки Океану,
Морські жінки милосердні вродливі,
Аж поки бурхливій хвилі зглушили той спів,
За хмарами місяць сховався
Й роззявила ніч свою пашу;
І довго сидів ще я в темряві й плакав.

БОГИ ГРЕЦІЇ

Мій місяцю повний! у світлі твоєму,
Мов злото розтоплене, море блищить:
Весь берег широкий мов ранішнім світом залито,
І ясно, і темряво разом і так таємниче.
Вгорі по блакиті ясній і беззор'ї
Пливуть білі хмари,
Немов величезні постаті давніх богів
З блискучого мармуру.

Ні, ні! це не хмари!
Це справді вони, це Еллади боги,
Що весело так панували над світом колись,
Тепер же, всі вигнані й мертві,
Страшенно великі, неначе мара,
Опівночі небом проходять.

Стою зачудований я і дивлюсь
На цей Пантеон у повітрі,
Як німо, поважні й похмурі,
Пливуть велетенські постаті там угорі.
Ото он Кроніон, небесний король,
Як сніг побіліли вже кучері в нього,
Уславлені кучері ті, що Олімпом хитали.
Погаслю блискавку має в руці;
Нешастя і сум на обличчі у нього,
А гордість стара іще й досі.
Були тоді кращі часи, о Зевесе,
Як ти на небесную забавку брав
І хлопців, і німф та іще й гекатомби!
Але і боги не довічно панують,
Старих молоді проганяють
Так само, як ти колись сивого батька

И титанів-дядьків,
Прогнав, батьковбивче-Зев !
Пізнав і тебе я, прегордая Геро!
Даремні були всі ревниві турботи твої:
Вже інша царює,
А ти вже тепер не небесна цариця,
Погасли великі очі твої,
В лелійних руках уже сили немає,
І помста твоя ані д'ві пречистій,
Ані чудотворному синові більше
Не зробить нічого.
Пізнав і тебе я, Аф'но-Палладо!
Ні мудр'сть твоя, ані щит не змогли
Богів рятувать од загибну!
И тебе пізнаю я, й тебе, Афродіто,
Колись золота, а тепер уже срібна!
Ще й досі тебе закраша чар'вничий твій пояс,
Та нишком у серці боюсь я твоєї краси;
Коли б своїм тілом мене ти вщасливить хотіла,
Як інших героїв, — я вмер би зо страху:
Мені ти — немов над мерцями богиня,
Венеро-Л'бітино!
Уже не з коханням, як перше, на тебе глядять
Страшний і могучий Арей.
І смутно так дивиться Феб-Аполлон молодий,
Мовчить його л'ра, що весело так колись грала
В богів на бенкетах.
Гефест ще й сумніше глядять...
І справді! Кульгавий, ніколи
Не буде вже в'н зам'сть Геби
Всипати й усім подавать на бенкетах
Той нектар солодкий. Вже змовкло давно
Незмовчне богів реготання.

Ніколи я вас не любив, олімпійські боги!
Бо греки мені осоружні,
А римлян ненавиджу й зовсім.
Та все ж мені серце проймає
Святе спочування і жалощі, страхом повиті,
Як вас угорі я там бачу,
Забуті боги,
Вас, мертвії тіні, мандрівці нічні,
Хисткі, як туман, що і вітер розв'є...
І тільки згадаю, які боязкі та мінливі!
Боги, що подужали вас,
Нові пановиті понурі боги,
Смирненні злорадці у шкурах овечих, —
Зненависть похмура тоді обнімає мене,
Ладен я нові храми зруйнувати
І битись за вас, ви, старі боги,
За вас і за всі ваші добрі права амброзійні
І перед престолі високі ваші,
Збудовані знову і жертвним димом повиті,
Прийти і навкол'шки власти й молитись,
Благати, знімаючи руки до неба...

Хоч ви, стародавні боги,
В боях між людьми завс'гдн обставали
За того, хто дужчий і хто подолає,
Та великодушніший вдався за вас чоловік,
І в вашому бої стою я на вашому боці,
Подужані давні боги.

Отак я казав і я бачив,
Як постаті білі вгорі червоніли,
На мене дивились, мов т., що вмирають,
Прояснені смутком своїм, і відразу всі зникли.

Сховався і місяць за чорну хмару,
Високими хвилями збурилось море
І вийшли поб'дно на небо
Довічні зорі.

ПИТАННЯ

Край моря, безлюдного моря
Юнак серед ночі стоїть в самоті,
У серці журба, в голові в нього повно знєвіри.
І хвиль він питає похмуро:

«Скажіть, розгадайте ви загадку мудру життя,
Ту загадку, повную мук, стару!
Вже скільки над нею голів мудрувало:
Голів у шапках гостроверхих із ієрогліфами,
Голів у тюрбанах і в чорних беретах,
Голів з париками та інших людських
Бідашних, спітнілих із праці голів.
Скажіть ви: що є чоловік?
І звідки прийшов він? Куди він іде?
І хто там живе угорі на зірках золотих?»

Шумлять собі хвилі, як звіку шуміли,
Гуля собі в'тер і хмари пливуть,
Байдужні й холодні мигочуть зірки,
А дурень стоїть, дожидає відмови.

ФЕНІКС

Від заходу птиця летить,
На схід вона лине,
До рідного краю тих пишних садів,
Де східні трави ростуть духовиті
І пальми шумлять, і струмки прохолоду несуть.

І дивная птиця летить і співає:
«Вона його любить! вона його любить!
В маленькому серденьку образ його вона носить,
Йй лобо носити його, заховавши далеко,
Йй сама вона навіть не знає про це.
Але уві сні в'н стоїть перед нею,
Благає вона його, й плаче, і руки цілує йому,
І кличе його на ім'я,
І кличучи збудиться враз і лежить, налякавшись,
Дивуючись тре чепурні оченята —
Вона його любить! вона його любить!»

На щоглу зіпершись.
Стояв я і слухав, як птиця співала.
Мов чорно-зелені, із срібними гривами, коні,
Стрибали навкруг кучеряво-білястї хвилі;
Немов лебедів табуни, пропливали проз нас,
В'трилами всі блищучи, гельголандці,
Відважні номади північного моря.
Вгорі наді мною в одвічній блакиті
Пливли білі хмарки
І пишно сіяло одвічне сонце,
Троянда небесна вогняно-квітчаста,
І радісно в море на себе дивилось.
І небо, і море, і серце мое
Линою усі озивались:
«Вона його любить! вона його любить!»

У ПРИСТАНІ

Щасливий бува чоловік, як доб'ється у пристань,
Позад себе кинувши море і бурі,
Йй сидить у теплі та в спокої
У Бремені, в добрій майстратській пивниці.

Як любо й прихильно
Наш світ одбивається в чарці з вином,
І як променисто тече мікрокосм той хвилястий
У спрагнене серце!
Усе у тій чарці я бачу:
Минуле народів старих і нових,
І турків, і греків, і Гегеля й Ганса,
Гаї цитриніві й військові паради
І Берлін, і Шльду, і Гамбург з Тунісом,
А надто — я бачу коханої личко,
Голівку її ангелину в вині золотому.

Яка ж ти вродлива, яка ти вродлива, кохана!
Ти — ніби троянда!
Не та соловейкова мила, шіразька троянда,
Що давній Гафїз нам про неї співав;
— Ані не саронська троянда,
Священно-червона, пророчим уславлена словом, —
Ти — ніби троянда
У бременській добрій майстратській пивниці.
Оце над троянди троянда!
Що старша вона, то пишніше цвіте,
І пахощі в неї небесні
У рай мою душу заносять;
Нахненням вони надихнули мене і сп'янили, —
Коли б не вхопив мене цупко за чуба хазяїн
У бременській добрій майстратській пивниці, —
Я б сторч головою беркицьнув.

Друзяко-хазяїн! Сиділи ми вкупі
Й пили, як брати.
Ми з ним розмовляли про речі високі й таємні,
Зітхали ми з ним, обнімались,

І він мене знову до в'ри в любов наворачує:
Я пив за здоров'я моїх ворогів найлютіших,
Простив усім кепським поетам
Так само, як мають простити колись і мені.
Я плакав з побожності й врешті:
Мені відчинилася брама спасіння
Туди, де дванадцять апостолів — кухви товстезні —
Без слів говорили казання, а так зрозуміло
Народам усім!

Це люди, так люди!
Простенькі з одежі вони — в жупанах дерев'яних,
Всередині ж кращі вони і пишніші,
Аніж усі горді левіти у храмах,
Ніж гвардія в Ірода й всі царедворці
В кармазинах, золотом гаптованих густо.
Ото ж завжди я казав,
Що зовсім не міждо простацтвом,
Ба ні, в товаристві найкращім живе
Небесний король повсякчас.

Хвала! алілуя! як любо мене обвівають
Вефільські пальми!
Як пахнуть хевронські мірри!
Як радісно плеще, хитаючись дуже, Йордан!
Хитається в мене й душа невмируща,
Хитаюся з нею і я, і виводить,
Хитаючись теж, мене вгору по східцях на світ
Пивниці майстратської бравий хазяїн.
Пивниці майстратської бравий хазяїне, глянь!
Дивись: по дахах на будинках
Скрізь ангели там посідали — всі п'яні й співають,
А сонце пекуче вгорі —

Не сонце, а ніс то червоний і п'яний,
Всесвітнього духа то ніс.
І крутиться круг того носа
Червоного світ увесь п'яний.

ЕПІЛОГ

Як на полі влітку колосся,
Так само ростуть і хвилюються думи
В душі у людини;
А ніжні думки про кохання —
Немов між колоссям веселі
Червоні й блакитні квітки!

Червоні й блакитні квітки!
Вас жнець, бурчучи, викидає, мов негідь,
Гордюючи, щіп вас роз'б'є,
І навіть безхатній мандрівець,
Хоч г'шиться з вас і радіє,
Але ж покива головою
Та й каже: гарненький бур'ян.
Сама тільки дівчина сільська,
Що любить звивати вінки,
Шанує і рве вас
І вами вродливу голівку квітчає собі,
І, так закрасившись, до танців б'жить,
Де грає так любо сопілка і скрипка,
Або до тихенького гаю.
Де милого голос люб'ше промовить,
Ніж скрипка й сопілка.

НОВІ ПОЕЗІІ

* * *

Метелик кохає троянду палку,
Кружляє над нею щомить,
Йому ж самóму пром'нець
Закохано й ніжно крильце золотить.

Кого ж то кохає троянда палка?
Охоче дізнався б я.
Це соловей, що в саду дзвенить?
Це мовчázна вечірна зоря?

Хто зна, кого любить троянда палка;
Та всіх люблю вас я:
Троянду, метелика, пром'нця,
Вечірню зорю й солов'я!

* * *

Заспівали всі дерева,
Гнізда в гомоні дзвінкому, —
Хто, скажіть, той капельмейстер
Ув оркестрі лісовому?

Чи то сірий кібець, звиклий
Так поважно всім кивати?

Чи отой педант, що знає
Рівномірно кукувати?

Чорногуз, який серйозно
Довгу ногу піднімає,
Ніби й справді диригує,
Поки все навколо грає?

Ні, сидить той капельмейстер
В серці, сповненім натхнення,
Чую такт його й гадаю,
Що йому Амур імення.

* * *

Що гонить тебе у мандрівку твою?
Довів ти до безуму квітів сім'ю,
Фіалки повні страху,
Троянди рум'янцем сором укрив,
Лілеї німий одчай полонив,
Скорботні, німотні од жаху.

О, місяцю любий! Мій злочин тяжкий,
Тут рацію мають невинні квітки,
І згоджуюсь я з квітками.
Та знав я хіба, що чуть було їм,
Коли, сп'янілий коханням палким,
Я розмовляв із зірками?

* * *

Скажи, який бідак, нещаслив,
На хвилі й секунди час поділив?
То був знобкий, сумний чоловік,
Що в ніч зимову сидити звик

І слухати, як попискують миші
І шаш.ль повільно точить у тиші.

Скажи, хто перший, що був см'лив,
Цілунком оспрагли вуста зв'ялив?
Цілував та й все, без зайвих дум,
А май навкруг підносив шум
І квітла земля, немов після зливи,
Під сонця сміх і пташині співи.

* * *

Чи не знав я в тихі ночі
Снів про щастя тих рожевих?
Чи не ті ж цілунки й очі,
Квіти й листя на деревах?

Чи не місяць злоторогий
Над струмком дивився в воду?
Чи не тут стояли боги
Мармурові біля входу?

Ах, я знаю, як минає
Милих снів пора рожева,—
Снігове вбрання вкриває
І людські серця й дерева;

Як холонемо потому,
Розлучившись, в самотині
Ми, що в пориві палкому
Ізлились серцями нині.

* * *

Що був король вмирущий,
Мав серце лихе й сивину.
Бідний король умирущий
Узяв молоду жону.

А ще ж і паж був юний,
І русий, і серцем щаслив.
Він королеви шлейфа
Шовкового носив.

Пісенько старовинна,
І солодко й сумно дзвени!
Мусили вмерти разом,
Так любились вони.

* * *

Наче дні, весна для мене
Ночі змушує звучати;
Йй зеленою луною
Вільно сні мої проймати.

Там і співи солов'їні
Ще солодші, і м'якші
Вітерці, й фіалок милих
Там дихання запашише.

Червоніші там троянди
В ореолі золотистім,
Наче ангельські голівки
На малюнках в сийві чистім.

І мені тоді здається:
Соловей я, й дивовижно
Про любов мою трояндам
Уві сні співаю ніжно,

Доки збудить пром'нь сонця,
Або трелями дзвінками
Солов'ї, які літають
Перед вікнами моїми.

* * *

Цвітуть бажання любі,
І в'януть знов вони,
Цвітуть і в'януть знову —
І так аж до труни.

Що я це знаю, тьмарить
Всі пориви живі;
Мое розумне серце
У грудях моїх — в крові.

* * *

Гори й доли сплять, похмурі,
І туман їх укрива,
Вже пройшли осінні бурі,
Оголили дерева.

Лиш зажурене без краю
Плаче дерево одне
І зеленою хитає
Головою, мовчазне.

Ах, як ця пустиня, в мене
Серце, й дерево у ній,

Що по-літньому зелене, —
То коханий образ твій.

* * *

Небо сіре і буденне!
М'сто — як було й востаннє,
Відбивається, нужденне
И тугодумне, в Ельбі тьмяній.

Як колись, все спить сумирно,
І носи сякає скучно,
Б'є поклони лицемірно,
Чи приймає їх бундючно.

Небеса країв південних,
Як люблю я вашу вроду,
Знов побачивши мерзенних
Цих людців і цю погоду!

Р І З Н І

СЕРАФІНА

* * *

Як увечері блукаю
В мрійній пуші л'совій,
Завс'гди блукає поряд
Чарівливий образ твій.

Чи то б'лий твій серпанок?
Чи твій н'жний ясний вид?
Чи лиш м'сяць с'явом грає
В п'тьм: ялинових віт?

Чи то власні сльози — чую —
Тихо котяться з очей?
Чи тоб', моя кохана,
Справд: плач належить цей?

* * *

На сумирний берег моря
Опустились крила ночі,
Із хмарин зор'є м'сяць,
Чутно — голос хвиль шепоче:

«Чоловік отой — безумний,
Чи закоханий без краю?»

Він разом хмурний і світлий,
І предивний вигляд має».

Та згори сміється місяць
І говорить ясно в тиші:
«Він закоханий, безумний,
І до того врші пише».

* * *

Я бачу, то б'ла чайка
У просторі летить
Над темним бурхливим морем;
А місяць в небі стоїть.

Акули і дельфіни
Із хвиль виринають щомить,
Злітає і падає чайка;
А місяць в небі стоїть.

О, люба душа крилата
І страх і біль таїть!
Вода занадто близько,
А місяць в небі стоїть.

* * *

Сіра ніч лежить на морі,
Зорі в небі ледь блискучі,
Час від часу над водою
Голоси звучать тягучі.

Це ігра старого норда
Хвилі кидає срібляні,

Що здіймаються й стрибають,
Наче трубочки органні.

Спів поганський і церковний
В цій мелодії прозорій,
Що бад'оро лине в небо
Звеселити тихі зорі.

Зорі жевріють, палають
У веселім хороводі
І великими сонцями
Вже бредуть по небозводі.

В такт до музики морської
Зорі йдуть в танок з піснями —
Це вони вгорі кружляють
Сонячними солов'ями.

З дужим співом моря й неба,
Відчуваю, разом вдерся я
Шторм безмежної відради
У глибінь мого серця.

* * *

Спинилася над морем
Паняночка сумна, —
На захід сонця з горем
Дивилася вона.

О, панно! Вас вражає
Відома річ давно:
Попереду сідає,
А ззаду сходить воно.

* * *

Сиджу над морем, повен мрій,
На скелі старовинній.
Кричать чайки і втер злий
Ганяє хвилі п'яні.

Я гарну дівчину любив,
Були і друзі милі, —
Та де вони? Лиш в'тру гнів
Ганяє п'яні хвилі.

КЛАРИСА

* * *

Ти відкинути признання
Ніжне начебто готова,
А заходишся сльозами,
Як питаю: «Це відмова?»

Боже, рідко я до тебе
В молитвах звертаю очі;
Обсуши ж їй милі сльози,
Проясни думки дівочі!

* * *

Є в тім домі гарні очі,
Там тобі не слід ходити, —
Ах, тебе їх блискавиці
Будуть надто вже щадити.

Із високого віконця
Будуть лагідно втати
І прихильно (о, прокляття!)
Дружині усміх дарувати.

Та немає вороття вже,
Не борися по-пустому;
Ти страждання повні груди
Принесеш в діль додому.

* * *

Твої усмішки запізились,
Зітхання теж! У небуття
Пішло, відкинуте жорстоко
Тобою, давне почуття.

Твоя взаємність запізилилася!
На душу падає сумну
Палкий твій погляд і любовний,
Як промінь сонця на труну.

Коли б я знав: душа по смерті
Відходить до яких країв?
Де той вогонь, який погаснув?
Де в'тер той, що відлетів?

КАТАРИНА

* * *

Чудесна зірка в ніч мою зійшла,
Мені: солодку втіху принесла,
Життя вішуючи ясне.
О, не дури мене!

Як море прагне місяцю навстріч,
Так серце лине, — всі печалі — прич, —
На світло зірки осяйне.
О, не дури мене!

* * *

Люблю я тіло сніжнобле —
Покров душі твоєї ніжний,
Великі очі і волосся
Округ чола, чорняве й пишне.

Ти саме отого гатунку,
Що я шукав, моя кохана;
Такі, як ти, мене цінують,
Між нами є взаємна шана.

В мені знайшла ти, що шукала.
Твоє кохання усміхнеться,
Твої цілунки ошасливають,
А потім зрадять, як ведеться.

* * *

Вже коло брами бачу я
Весни лице привітне;
Як сад, навколо все буя,
Уся місцевість квітне.

Коляска наша хутко мчить;
В коханої моєї
Так ніжність в погляді блищить,
Так б'ється серце в неї!

І пахоць квітів і трель золота,
Кругом так зелено і мило!
Киває квітка молода
Голівкою зраділо.

І плем'я квітів запашне
Цікаво розглядає
Мою обраницю й мене,
Щасливого без краю.

Минеться щастя, і коса
Над полем пройде дзвінко,
Зв'яне весняна краса
Й кохана зрадить жінка.

* * *

Мовчав я довго в сумуванні,
Та знов мій спів тепер лунає;
Як сльози на очах неждані,
Неждана пісня прилітає.

Співаю знову я про муки,
І про кохання невичерпне,
Й серця, що гинуть в д розлуки,
Але єднання їм нестерпне.

Здається, наді мною часом
Старі дуби німецькі квітнуть,
Шелочуть: «будемо ми разом»,
Але це тільки сни, що бліднуть.

Здається часом, що співають
Німецькі солов'ї і манять
Мене їх трелі й повивають, —
Але це тільки сни, що тануть.

Де квіти ніжні і печальні?
Давно зв'яли їхні чари,
Лиш запахи ледь чутні, дальні
Бентежать спокій, як примари.

ТРАГЕДІЯ

1

Тхай зо мною, будь моя,
На серці одпочинь моїм,
Воно для тебе в чужині
І рідний край і рідний дім.

А якщо ні — то я помру
І ти зостанешся одна,
Без мене й в рідній стороні
Для тебе буде чужина.

2

Іней упав у весняну ніч,
Він упав на ніжний блакитний цвіт,
Той цвіт зів'янув, загинув.

А хлопець дівчину покохав
І з дому з нею подався геть,
Не знали ні батько, ні мати.

Вони блукали по св'тах,
Та щастя зазнати їм не прийшлося.
Вони пропали, померли.

3

Липа стоїть на їхній могилі,
Щебечуть над нею пташки легкокрилі.
Вкриває рясту тїнь запашна
З лобкою парубка з млина.

Вітри у листі знялись шелестливі,
Солодка печаль у пташиному співі,
Коханці зринають в задуму німу
І плачуть, самі не знають чому.

ПІСНІ ТВОРІННЯ

1

Бог створив спочатку сонце
І зрки п.д небозводом,
А щоб п.т з чола не гинув,
То й воли створив в.н згодом.

Сотворивши диких лев'їв,
Звірів грізних, дивовижних,
Він по лев'ячій подобі
Сотворив і кицьок ніжних.

Для залюднення простору
Бог людей зліпив із глини,
Потім мавпочок цікавих
Сотворив на кшталт людини.

Сатана ж сміявся з того:
— Бог себе вже копіює!
Він з волячої подобі
Ще й телят собі змайструє!

2

Тож до чорта бог озвався:
— Так, себе я копіюю,
Після сонця в мене зорі,
По волах — телят майструю.

Після левів дивовижних
Сотворив я кицьок ніжних,
Мавпі взяв зразком людину,—
Ти ж створив хоч річ єдину?

3

Для слави створив я сонце й людину,
Лежа й вола — окрасу природи;
А зорі й котята у вільну годину
Створив я для власної насолоди.

4

Так сказав творець в день шостий:
— Ось уже я й довершив
Це величне сотворіння,
Й ніби гарно все зробив!

Як це сонце променисто
Вистеляє в морі путі!
Як дерева зеленіють,
Мов мальовані живуть!

Чи ж не блі, мов з любайстру,
Ген овечки серед нив?
Чи ж не дивно, не природно
Я природу сотворив?

І земля і небо повні:
Вщерть пишнотою творця, —
Тож мене хвалити будуть
З віку в вік людські серця!

5

Чому я, власне, сотворив
Цей світ — я залюбки відкрию:
В душі, відчув я, пламеніє,
Мов безум, творчості порив.

Недуга, скажемо, моя
Творінню стала за основу.
Творивши, здужував я знову,
Створив — і знову здужав я.

ЖІНКА

Вони кохалися удвох, —
Задивувався б на обох.
Він крав, вона собі мотала,
До ліжка скік — і реготала.

День-ніч їм весело було,
В об'їмах щастя протекло.
Над ним — тюрма і смерть постала;
Вона ж крізь вікна реготала.

Як не молив із самоти —
Журбу розважити прийти, —
Вона голівкою хитала
І безтурботно реготала.

Його чіпляли в шість годин,
В сім у труні лежав один,
А восьма ледве чи настала, —
Вона пила і реготала.

ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬД

Смутку повен чорний човен
Плине в темній далині.
Заворожена сторожа
Чагу держить при труні.

Незабутий, смертю скутий,
У труні лежить поет —
Тільки й нині очі сині
Вабить зоряний намет.

А з глибини в шумовинні
Крик русалок вирина,
Посивілі б'ються хвилі,
Наче плач навкруг човна.

ЗАКЛИНАННЯ

Сидить у келії монах,
Самотини юний бранець.
Чаклунську книгу давнини
Читає францисканець.

Та лиш пробило дванадцять раз,
Монаху вв'рвалось терпіння,
І кличе сили пекла він,
Тамуючи тремтіння.

«Гей, духи! З гроба піднім'ть
Небжчицю найгарнішу,
Хай оживе на одну ніч,
І я себе утішу».

Здійснилась воля його умить
По тім жахливім слові.
Нещасна мертва красуня тут
У сніжнобілім покрові.

В очах скорбота. Болюче йде
З холодних грудей з'тхання.
Зустрілись поглядом вони
Й скувало обох мовчання.

О, ширших просторів мені,
Щоб я спокійно догорів!
Не дайте задихнутись тут,
У затхл'м світі крамарів!

Вони жеруть і добре п'ють,
Та рад'сть в них абияка,
Великодушність їх не б'льш
Діри в карнаві: жебрака.

Сигари в їхніх ротах стирчать,
Стирчать в кишенях руки їх,
Іх шлунки зносять труд важкий —
Чи ж можна знести їх самих?

Парфумами усіх країн
Вони ведуть свій торг, але
Тріскою тухлою завжди
Вдгонять душі їхні: зле.

О, краще б я спостерігав
Кривавий злочин, тяжкий гріх,
Як добросесність сити цю,
Мораль платоспроможну їх!

Візьміть, хмарини, звідсіля
Мене з собою мимохідь
В Лапландію чи в Африку,
Хоч в Померанію візьміть!

Візьміть! Не слухають вони —
Є справді розум у хмарині!
Проходячи над містом цим,
Вони прискорюють свій плин.

I

Двое ждуть перед собором,
У червоному обидва,
З них один — король, а другий —
Кат суворий королівський.

І король до ката каже:
«Вже з под'вських співів чути,
Що закінчують в'чання —
Приготуй свою сокиру».

Чути дзвони, спів органа,
Люд виходить із собору,
У вес'льному поході
Молоді йдуть між народом.

Наче труп бліда й печальна,
Йде прекрасна королева,
А сміливий рицар Олаф
І веселий і сміється.

Усміхаючись говорить
Він лихому королеві:
«Що ж, добридень, любий тестю, —
Отже я помру сьогодні?»

Я помру, але я прошу:
Дай до півночі прожити,
Щоб у себе на вес'ллі
Міг я пити й танцювати.

Дай пожити, дай пожити,
Щоб останній випить келех,

Станцювать танок останній —
Дай до півночі прожити!»

І король до ката мовив:
«Дозвіл зятеві дається
Ще до півночі прожити, —
Приготуй свою сокиру».

II

Пан Олаф весілля справляє своє,
Ось він останній келех п'є,
На грудях в нього рида
Його молода, —
А кат стоїть за дверима.

Танок розпочався, — пан Олаф бліду
В танок останній молоду
У сяйві ясних огнів
Дико повів, —
А кат стоїть за дверима.

Скрипки бринять на високій струні,
Флейти зітхають печальні й сумні!
Хто на них дивитись смів,
Той душею занімів, —
Бо кат стоїть за дверима.

І танцюючи в залі голосній,
Пан Олаф шепче дружині своїй:
«Ти дорожча світу мені,
Як зимно в труні!»
А кат стоїть за дверима.

III

Пан Олаф, північ настає, —
Твоє життя минуло.
Ну, що ж, ти дочку короля
Кохав одважно й чуло.

Монахи бурмочуть смертний псалом,
А кат в червонім' строю, —
Вже бля плахи він стоїть,
Піднявши свою зброю.

Аж ось пан Олаф вийшов у двір,
Мечі під вогнями майнули;
Сміється його гарячий рот,
І ось його слово почули:

«Прошай, мое сонце, й ти, місяцю мій!
Прощайте і ви, мої зорі!
Благословляю вас, пташки,
У весняному хорі!

Благословляю вас, землі й моря,
І вас, запашні долини!
Благословляю фіалковий цвіт
Очей моєї дружини!

Очей її фіалковий цвіт,
За нього плачу душею!
Благословляю й кущ бузини,
Де стала ти моєю!»

НЕЗНАЙОМА

Злотокоосу чарівницю
Я щоденно зустр'ячу
На доріжках тюльрійських
Під каштанами старими.

Там щодня вона гуляє,
З нею дві кошмарні дами.
Це тітки? чи це драгуни,
Вдягнені в жіночі строї?

І ніхто не міг сказати,
Хто вона? Питав я друзів,
Але все було даремно —
Я од пристрасті захворів.

Переляканий вусами
Двох страшних її супутниць,
Та й своїм злов'сним серцем
Наполоханий ще більше,

Я до неї обзватись
Не наважувався й словом,
Ледве поглядом зважався
Йї освідчити свій плем'нь.

Лиш сьогодні я довідався,
Що ім'я її Лаура,
Як красуні ог'ї,
Що любив поет великий.

О Лауро! Я сьогодні
У становищі Петрарки,

Що свою красуню вславив
У канцонах та сонетах.

О Лауро! Мов Петрарка,
Розкошую платонічно
Я з ім'ям твоїм чудовим, —
Він також не далі йшов.

ПАНІ МЕТТА

Пан Петер і Бендер сиділи й пили:
І каже пан Бендер: «Байдуже!
Хай пісня твоя і чарче весь світ,
Не зманиш ти Метти, мій друже!»

І каже пан Петер: «Постав ти собак,
Я ставлю коня вороного, —
На голос м'ї Метта звичайно прийде
У північ до дворища мого».

І голосно пісню пан Петер почав,
Як північ надворі настала:
По тихій діброві по ясній воді
Та пісня тремтіла-лунала.

І слухали сосни чудовий той спів,
І слухали пилч'ї зорі,
І місяць блискучий вслухався-тремтіа,
І слухали хвилі прозорі.

Прокинулась Метта зненацька од сна..
«Ой хто ж то співає так любоз?»
Накинула сукню, із хати пішла,
Там ждав її сором та згуба.

І бродом і лісом невпинно вона
Без волі і дум поспішає:
У пісні могутчій пан Петер її
До двору свого закликає.

І тільки-но вранці вернулась вона,
Пан Бендер стоїть у покою:
«А де, пані Метто, була ти вночі?
Змочила всю сукню водою».

«Ходила я слухать русалок річних,
Сьогодні вони ворожили;
Пустуючи любо у хвилях ясных,
Вони мені сукню змочили».

«Русалки пустують на жовтім піску,
Туди не ходила ти нічю;
Поранені босії ноги твої,
В крові твоє білє обличчя».

«Я хтіла побачить, як ельфи вночі
Танцюють у темній д'брові;
Поранили сосни і терен мені
Обличчя і ноги до крові».

«По м'як'ї травиці, по ярих квітках
Весною всі ельфи танцюють;
Тепер уже оснь, і скрізь по землі
І вітер і холод панують».

«У Петера в хаті була я вночі,
Він пісню співав чар'вную, —
І бродом і лісом невпинно я йшла;
Він кликав мене молодую».

Та пісня знадная могутча, як смерть,
І вабить на згубу, як горе;
Горить мені в серці пісень тих вогонь...
Я знаю: то смерть моя скоро!»

Всі двері церковні у чорнім сукні,
Жалібні співи лунають,
Журливо та смутно всі дзвони гудуть, —
То бідную Метту ховають.

Пан Бендер схилився, стоїть край труни,
З журбою од серця зітхає:
«Умерла хорошая жінка моя...
Собак моїх вірних немає!»

ЗУСТРІЧ

Під липою гучно музика бринить
І молодь у танці кружляє,
Але струнких і гарних двох
Ніхто в гурті не знає.

Ідуть вперед, ідуть назад,
Кружляють дивовижно,
Всміхаються, хилять чоло к чолу,
І панна шепче ніжно:

«Юначе, квітка на вашім брилі, —
Я знаю цю породу —
На дні морському росте вона,
Ні, ви не людського роду».

Ви водяник, гарних дівчат
Хочете звести до згуби.

Та я одразу пізнала вас,
Вас зрадили риб'ячі зуби».

Ідуть вперед, ідуть назад,
Кружляють дивовижно,
Всім'хаються, хилять чоло к чолю,
Панич говорить ніжно:

«Панно, скажіть, чом руки у вас
Мов крига захололи?
Чому, скажіть, мокрі такі
Вашої сукні подоли?»

Я вас пізнав одразу — була
В поклоні вашому кпина.
Так, ви русалка, крихто моя,
Але не людська дитина».

Скрипки замовкли, скінчився танок,
Вони припиняють розмову.
Йи здавна знайомі — нарізно йдуть,
Щоб не стрічатися знову.

КОРОЛЬ ГАРАЛЬД ГАРФАГАР

Король Нормандії Гаральд
На дні морським глибокiм
У феї гарної сидить;
Минає рік за роком.

Зачарувала, закліяла
Його русалка люба,
І двісті літ уже іде
Ота солодка згуба.

Схилив він голову своєю
До неї на коліна,
І в очі дивиться знадні;
Сто літ — йому хвилинка.

Вже кучеряве й золоте
Волосся посивіло,
Змарнів і зблід він, і міцне
Його ослабло тіло.

Але од сну і любих чар
Він іноді зірветься,
Коли тремтить скляний палац,
І хвиля в нього б'ється.

Йому здається: угорі
Норманські співи чутино, —
Він руки радісно здимає,
Та опускає смутно.

Він часом чує, як пловці
Гучних пісень співають
І в них Гаральда-короля
Шанують-вихваляють.

Тоді з журби король Гаральд
І стогне і ридає, —
А фея в очі загляда.
Цілує, обіймає.

ДОКТРИНА

Бий в барабан, маркітантку цілуй,
Наповни відвагою кожен свій крок, —
В цьому наука всіх наук,
В цьому найглибший зміст книжок.

Бий у ранішній барабан,
Бий, щоб людей пробудив цей звук,
І завжди попереду маршуй,
В цьому наука всіх наук.

В цьому найглибший зміст книжок,
Тут філософія Гегеля вся,
Збагнув я це, бо мій розум ясний
І барабанщик завзятий я.

АДАМ ПЕРШИЙ

Жандармів з огненным мечем
Звелів ти надіслати,
І вигнав з райських садів мене
Без права і без пощади.

Подавсь з дружиною я геть
До іншої країни;

Та плід пізнання вкусив я в раю,
Й цьому не буде зміни.

Не зміниш ти, що знаю я,
Який нікчема з тебе,
Хоч як би ти не величавсь
І смертю й громом в небі.

О, боже! Мізерний він який,
Consilium abeundi!
І це той magnificus світу є,
І це той lumen mundi!

За раєм я не шкодую більш,
Бо він — омана дешева,
То був не справжній рай, бо там
Були заборонені дерева.

Я хочу сповна вільних прав!
Обмеження тінь над собою
Помічу, то стане рай мені
І пеклом і тюрмою.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Отакі книжки писати!
Ти загинув, любий друже!
Хочеш шани й грошей, значить, —
Шию мусиш ти згинати.

Я б тобі повік не радив
Говорити так на людях,
Про попів таке казати
І високих потентатів.

Ти загинув, любий друже!
У князів — загарбні руки,
Язики в попів — довженні
І в людей предовгі вуха!

ПОЛІТИЧНОМУ ПОЕТОВІ

Співаєш, як співав Тіртеї,
Натхненно і сміливо,
Проте, і публіку, і час
Обрав ти нещасливо.

Хоч схвально, майже з запалом,
Тебе вчувають, друже:
«Шляхетний в тебе думки літ
І форма гарна дуже».

Іноді за вином тобі
«Віват» гукають любо,
Одну з твоїх пісень борні
Приспівуючи грубо.

Свободи пісню раб в шинку
З охотою співає,
Бо травленню сприяє це
І трунки заправляє.

ТАІНА

Зітхань не чути, сліз не видно,
Нерідко й усміх в нас ясний,
Ні погляд, ні обличчя вираз
Не відкривають таїні.

З німою мукою своєю
Вона в душі запала глибо,
Якби й пустило серце дику,
Уста їй вийти не дали б.

Спитай у немовлят в колисках,
В могилах розпитай мерців,
Вони тобі відкриють, може,
Те, що від тебе я таїв.

ТАМБУР-МАЖОР

Оце той тамбур-мажор старий,
Який він бідний, хворий!
А імператорської пори
Він був щасливий, бадьорий.

Махав він палицею в ті дні,
Обличчя в нього сяло,
А на його сріблянім галуні
Проміння сонячне грало.

Коли під звук барабана свого
Він входив в німецькі квартали,
У відповідь барабану його
Серця жінок калатали.

Прийшов, побачив, переміг
І темних краль і русих;
Не раз блищали сльози їх
На його чорних вусах.

І як ми терпіли сором такий?
Наполеонівськими полками

Перемагались чоловіки,
А тамбур-мажором дами.

Терплячіші наших дубів, довгий час
Страждали ми від напасті,
Поки визволятися указ
Прийшов од вищої власті.

Мов бик, який завдає удар,
Ми роги свої підійняли,
Скидаючи франкський лихий тягар,
Ми Кернера вірші співали.

Тирану жажливі ті вірші в ушах
Звучали докучним хором,
Від них втекли, тамуючи страх,
Імператор з тамбур-мажором.

Обидва вони за свої гріхи
Сумної діждались долі.
Наполеон опинивсь в лихий
Британській злій неволі.

Його загнали, взявши в полон,
На острів дикий в заслання,
І там помер Наполеон
Від раку шлунка й знуцання.

А тамбур-мажор — він у той час
Без місця теж зостався.
Щоб з голоду не вмерти, — до нас
В готель він слугою найнявся.

Він топить піч, горшки прибира,
Дрова й воду тягає;
Трясється голова стара,
Задишка дошкуляє.

А зайде Фріц, то язика
Він не придержить свого,
Щоб не дійняти дивака,
Не висміять старого.

О, Фріц, Германії синам
Знущатися не пристало,
Не личить глузувати нам
З великого, що занепало.

Повинен ти людині такий
Являти шану глибоку;
Старик цей, можливо, батько твій
Із матернього боку.

ЗІПСУТТЯ

Невже й природа зіпсувалася
І набуває людських вад?
Здається, брешуть, як людина,
Тварина й ліс, рослина й сад.

Не вірю в лілії невинність:
Круг неї жевжиком літа
Метелик; поцілує й щезне,
А з ним і квітки чистота.

Не вірю й скромності фіалки,
Кокетно вабить недарма

Своїми пахощами: мріє
Вона про славу крадькома.

Беру я під великий сумнів
І щирість пісні солов'я.
Прибріхує, дзвенить, ридає
Він з навички, гадаю я.

Зника правдивість геть зі світу.
За щирістю вже й слід загуб.
Пес ще смердить, хвостом виляє,
Але про вірність теж забув.

ЖИТТЬОВЕ ПЛАВАННЯ

І співи і сміх. А проміння блишало,
Сліпило очі. Море гойдало
Веселий човен. Сидів я в нім
Між друзями в настрої легкім.

Ущент розбили човен хвилі,
Пливли погано друзі милі,
Вітчизна ковтнула їх, вали
На берег Сени мене знесли.

Зійшов я на новітній човен,
З новим товариством. І шлях мій повен
Тривоги між хвиль чужих щомить.
Далеко мій край! Серце щемить!

Знову сміх веселий і співи чути.
У щоглах свище вітер лютий.
Останню зорю гасить виднокрай.
Серце щемить! Далекі мій край!

ГЕОРГОВІ ГЕРВЕГУ

при висланні його з Пруссії

Німеччина ввійлася в дим,
Ти ж вірив тостам милозвучним,
Чорно-червоно-золотим
Кутасам на люльках бундючним.

Коли ж принадний хміль пропав,
Ти здивувався, друже, з того,
Яким народ з похмілля став,
Сп'яніння збувшись свого.

Юрба лайливих ходуїв,
Гнилі кисліці замість слави.
З жандармами з обох боків
Прибув ти на кордон держави.

Там ти спинився. Сум зборов
Тебе, як ти побачив грубий,
Смугастий, наче зебра, стовп,
І важко ти зітхнув, мій любий!

«Аранхуес, нема тих днів,
Коли світило сонце жарко,
А я з Філіппом речі вів
Та з грандами із Уккермарка!

Король ласкаво похваляв,
Коли я грав маркіза Позу;
Мій вірш його зачарував,
Та не любив мою він прозу».

ОБІТНИЦЯ

Боса по багні не будеш
Ти, німецька воле, бігти,
Врешті діждешся панчіх ти,
Навіть чоботи здобудеш.

Ти ходитимеш у новій,
Дуже теплій шапці з смуха,
Що твої тендітні вуха
Захистить у дні зимові.

Буде в тебе навіть їжа —
Майбуття твоє чудове.
Стережись лишень підмови
Ти сатира із Парижа.

Ти не будь смілива й бистра,
Не дозволь собі зухвальства,
Май пошану до начальства
І до пана бургомістра.

НОВИЙ ОЛЕКСАНДР

I

Живе собі в Фуле король, він п'є
Шампанське — це все, що він хоче.
Коли ж він п'є шампанське своє,
Йому соловіють очі.

Шановні рицарі кругом,
Тут уся історична школа.
Володар Фуле язиком
Важким белькоче спроквола:

«Коли Олександр, грецький смільчак,
Спромігся світ захопити,
З маленькою купкою вояк, —
Почав він добре пити.

Цю спрагу в нім запалила війна,
Бої, де він бився завзято.
Звитяжець той припав до вина
І вмер, бо пив забагато.

Та витрим більший я впадкував
І вигадав я розумніше:
Чим той закінчив, тим я почав —
Я взявся до чарки раніше.

В хмелю геройський мій похід
Звитяг буде легше сягати.
Від чарки до чарки я зможу світ,
Хитаючись, здолати».

II

Так Олександр Македонський новий
Верзе дурниці сп'яну,
Похід малює світовий
І успіх свого плану:

«Ельзаський край, Лотарінгська земля, —
До них не вживемо сили,
Бо до корови йде теля,
Бо кінь іде до кобили.

Шампань мене вабить — гарний куток!
Там лози виноградні

Нам всім подарують ясність думок
І дні солодкі, відрадні.

Там мужності проба, мій перший крок,
Там вчинки почну чудові.
Застукають корки, й ринуть з пляшок
Ріки білої крові.

Моє геройство молоде
Буде до зір шумувати,
Та прагнення слави поведе
Нас на Париж маршувати.

Та стихне коло міських воріт
Бряжчання нашої зброї,
Бо там немає жодних мит
На вина і напої».

III

«Мій вчитель, мій Арістотель перш
Був попиком маленьким
В французькій колонії, ходив
В комірчику біленькім.

По тому, як філософ, взяв
І поєднав екстреми
І виховав, на жаль, мене
У душі своєї системи.

І я тепер ні те, ані се,
Ні м'ясо ні рибина,
З екстрем епохи сучасної я —
Безглузда мішанина.

В мені ні добрості, ні зла,
Ні дуру, ні глузду немає.
Коли я вчора йшов вперед,
Сьогодні назад я рушаю.

Я освічений обскурант,
Ні кінь, ані кобила,
Так само, як Софокл, мене
І пужално захопило.

Надію я на Ісуса кладу,
Та втішником серцю моему
Я й Вакха обрав, сполучаючи так
Обидві божі екстреми».

ДИФИРАМБИ КОРОЛЕВІ ЛЮДВІГУ

I

Це пан Людвіг, баварський монарх,
Шукать подібних — всеу.
Народ баварський у нім короля
Природженого шанує.

Мистецтво любить, кращих жінок
Велить він малювати.
У той мальований ходить сераль
Цей кунст-кастрат гуляти.

З мармуру в Регенсбурзі велів
Він «зал для голів» збудувати.
Взялась особа його сама
Для них таблички писати.

«Товариші по Валгалі» — це твір
Майстерний, що безнастанно
Вславляє заслуги і подвиги всіх
Від Тевта до Шіндерганна.

Нема тільки дурневі Лютеру в тій
«Валгалі» хвалебної оди.
Між риб частенько бракує кита
У збірках дивинок природи.

Пан Людвіг є великий поет.
Як він співати береться,
До ніг його падає Аполлон:
«У сказ мене приведе це!».

Пан Людвіг є відважний герой,
Як парость його — Оттончик,
Що в Афінах бігунку дістав
І вкрай закаляв свій трончик.

Помре пан Людвіг, то папа його
У Римі канонізує,
А святість, велич такому лицю,
Мов котові манжети, пасує!

Відразу, як мавпи і кенгуру
Почнуть християнство приймати,
В святому Людвігу стануть вони
Патрона шанувати.

II

Король баварський Людевіг
Зітхає без устанку:

«Минає літо, жовкне лист,
Зима стоїть на ганку».

Хай Шеллінг і хай Корнеліус
Ідуть з моєї держави:
Одному згасли думки в голові,
Другому — рештки уяви.

Та що з перлин корони ясных
Вкрали кращу перлину —
Гімнастики майстра Масмана,
Безмірно цінну людину, —

Це мучить мене, карлючить мене,
Це душу мені розриває.
О, де той муж, що в мистецтві своїм
Найвищих шаблів сягає?

Не видно куценьких ніжок його,
Плескатога носа не видно,
Як пудель, він фіглі стругав у траві
Побожно, жваво, свобідно.

Лиш старо-німецький язик сприймав,
Лиш цейнський і яacob-грімський.
Було йому слово чуже — чужим,
Найпаче — грецьке й латинське.

Не пив нічого цей патріот,
Крім кофе із жолудів він.
Французів жер, також лімбургський сир,
Останнім завше смердів він.

О, шваг্রে! Верни мені Масмана,
Не нехтуй моїми мольбами,
Його ж обличчя між всіх облич —
Як я митець між митцями.

О, шваг্রে! Візьми собі Шеллінга
Й Корнеліуса отого
(Рюккерта, звісно, лиши собі),
Віддай лиш Масмана мого!

О, шваг্রে! Вдоволений будь: затьмив
Ти славу мою й заслуги.
Я, що в Німеччині першим був,
Я вже сьогодні другий.

III

В каплиці замку в Мюнхені
Мадонна стоїть чудесна,
Ісусик в неї лежить на руках —
Відрада земна й небесна.

Коли баварський Людевіг
Побачив оцю ікону,
Він на колінах благати став
Заікливо мадонну:

«Маріє, ти княгиня без вад,
Ти цариця у небі!
Дворова челядь твоя — святі
І ангели — слуги в тебе.

Троянди в волосся твое злоте
Пажі заплітають крилаті,

Вони шанобно служать тобі
І носять шлейф твого плаття.

Маріє, ліліє без плям,
Зірко, незаймана брудом,
Зробила ти багато чудес,
Не одним вславилась чудом.

О, хай з джерел твоїх щедрот
Впаде крапля й на мене.
Яви своєї доброти
Ти знак благословенний».

Урвався матері божій терпець
І, ворухнувши губами,
Вона до немовляти свого
Звернулася з словами:

«Це щастя, що ти вже на руках
Моїх, що тебе народила
Раніш від того, як його
Я перед себе уздріла.

Коли б як ще вагітна була,
Побачила я оцього
Боввана, на світ народила б я
Потвору замісто бога».

ЦЕРКОВНИЙ РАДНИК ПРОМЕТЕЙ

Рицар Пауль, тать шляхетний,
Грізно погляди похмурі
Боги кидають на тебе, —
Не втекти тобі від бурі.

За крадіжку на Олімпі
Бійся Прометея муки,
Що зазнаєш, як потрапиш
Шпигунам Зевеса в руки.

Звісно, той украв щось гірше —
З неба полум'я, щоб дати
Людству світло, ти ж насміливсь
Зшитки Шеллінгові взяти —

Саме світла протилежність,
Пітьму, у якій не сила
Ухопити стежки, пітьму,
Що колись Єгипет вкрила.

ЗАЖДІТЬ ЛИШЕНЬ!

Хоч я і блискаю чудово,
Але гриміти б не зумів?
Ви помиляєтесь, панове,
Талант я маю й до громів.

Тоді, як слухний час настане,
Переконаєтесь у цім:
Мій голос вдаром грому гряне,
Могутнім словом громовим.

І дика буря занютає —
Не один дуб повергне ниць
І не один палац зруйнує,
Повалить не одну з дзвіниць!

СІЛЕЗЬКІ ТКАЧІ

З очима запалими, зщипивши зуби,
Сидять за верстатом, чекаючи згуби:
«Німеччино! Саван тобі ми тчемо, —
Потрійне прокляття щодня плетемо.
Тчемо ми, тчемо ми.

І бога кленем. Молились йому ми
У голод і в холод, від горя і стуми.
Даремно чекали ми кращих часів, —
Він нас занехаяв, він нас обдурив.
Тчемо ми, тчемо ми.

Кленем короля ми — підпору багатих.
Він нам не допоможе у злиднях проклятих.
Він видушить спершу останній п'ятак,
А потім стріляти велить, як собак.
Тчемо ми, тчемо ми.

Прокляття шлемо ми ганебній отчизні,
Де кривда, наруга й брехня ненависні,
Де гинуть під чоботом кращі квітки,
Де сморід і гниль, де живуть хробаки.
Тчемо ми, тчемо ми.

Літає наш човник, верстат скреготить.
Тчемо ми щоночі, щодня і щомить.
Німеччино! Саван тобі ми тчемо, —
Потрійне прокляття весь час плетемо.
Тчемо ми, тчемо ми».

РОМАНЦЕРО

ІСТОРІІ

РАМПСЕНІТ

Лиш ввійшов вельможний цар
До царівни у світлиці, —
Засміялися в куточках
Тихі слуги та служниці.

Навіть євнухи — і ті,
Навіть негри реготали,
Навіть мумії та сфінкси
Трохи кишок не порвали!

Рампсенітові дочка
Повідає винувато:
«Біля скарбів я хотіла
Тільки злодія спіймати.

Як він золото ясне
Тягне з замкнутої скрині,
Як він входить до скарбниць, —
Все мені відомо нині!

Чарівного він ключа
До замків залізних має,

Чудодійним тим ключем
Злодій брами відкриває.

Я ж — не брама, і мені
Встояти було несила
Я, твої берігши скарби,
Власний скарбочок згубила».

Так царівна до царя
Мовить лагідно і тихо,
І регочуть всі служниці
На її приємне лихо.

В той же день в усіх домах
Реготав Мемфіс на Нілі —
Навіть тельбухи від сміху
Рвались в кожнім крокодилі.

Вдарив царський барабан,
Щоб зібрати люд відразу,
І провісник возвістив
Слово вищого указу:

«Син господній Рампсеніт,
Володар всього Єгипту
Милість підданам своїм
Оголошує з рескрипту!

Проти п'ятого числа
Червня в році сорокових
У двадцятому сторіччі
Перед втіленням Христовим,

З-позід замкнених дверей,
З-під замків з самої криці
Злодій скарби многоцінні
Витяг з нашої скарбниці.

Та, щоб злодія спіймати,
Довелося нам поставити
Замість сторожа царівну, —
Обікрав її він навіть!

Ми, щоб злочин припинити
І злочинцеві довести
Нашу приязнь і пошану
До зухвальства, як до честі, —

Відаємо йому дочку
З тим, щоб, сидячи на троні,
Володів він царством нашим
При царівні і короні.

Розписався власноручно
Цар під милостивим словом
У двадцятому сторіччі
Перед втіленням Христовим».

Цар обіцянки дотримав —
Мужем став той злодій доні,
Після смерті ж Рампсеніта
Заступив його на троні.

Царював і він, як інші, —
Добрий зиск торгівці мали
І за того царювання,
Кажуть, навіть менше крали.

ШЕЛЬМ ФОН-БЕРГЕН

У Дюссельдорфі над Рейном старим
Вікна у палаці сяють,
Свічада горять, музики гудуть,
Маски у танці кружляють.

Їх світлість — сама герцогиня тут,
Цвінуть її очі карі,
Бо з нею спритний і дотепний франт
Танцює весь час у парі.

З-під чорної маски очі його
У хижому блиску сяють,
Немов напіввиїнятий з піхов кинджал,
Що в серце всадити мають.

На них поглядає весела юрба —
Масковані лицарі й дами,
А Дрікес разом з Маріцебіль
Вистукують спритно ногами.

Мов птах, заливається дзвінко труба,
Гуде контрабас без'язико,
Аж поки танок замовкає і враз
Спиняються щирі музики.

«Прошу, ваша світлість, уже мені час,
Схиляється франт, — будь ласка!»
Але герцогиня сміється: «ні, ні,
Зніми-но спочатку маску».

«Прошу, ваша світлість, пустити мене,
Мій погляд біду приносить».

Але герцогиня сміється: «Дарма!
Душа твого погляду просить».

«Прошу, ваша світлість, я мушу іти,
Не вам я належу, а смерті».
Але герцогиня сміється: «Невже?!
Які-бо ви всі уперті!»

І жінки мужчина чудний не здолав
І — виходу більше немає,
І рухом свавільним вона оксамит
З лица кавалера зриває.

І раптом: «Панове, це ж бергенський кат».
Гукає юрба стоязика
І врозтіч тікає, а дама сама
Біжить до свого чоловіка.

Та герцог дружину ганьбити не дасть,
Він гонор нахаби розтопче,
Він миттю свого здобуває меч:
«Ану-бо, навколішки хлопче!»

Скаравши, я рицарський сан тобі дам,
Щоб зняти ганьбу з герцогині.
Ти шельма відома і хай тебе звуть
Ім'ям Шельм фон-Берген віднині»

Отак-то з катів фабрикують дворян.
А цей — став прапрадідом віті
Тих шельмів фон-бергенів, що Дюссельдорф
Уславили в цілому світі!

ВАЛЬКІРІЇ

Доли бій. У хмарних звивах
Мчать на конях срібногривих
Три валькірії. І спів
В темнім небі задзвенів.

Йдуть князі і люд війною,
Прагнуть владу взяти з бою.
Мужність — вища із чеснот.
Влада — краща з нагород.

Не врятує шлем героя,
Смерть приходить серед бою.
Гейза! Рине з рани кров,
І негідний поборов.

Лаври, арки величаві,
І на завтра входить в славі
Ворог, що героя всив,
До подоланих країв.

Пишно входить тріумфатор,
Зустріча його сенатор
Й бургомістр. Ключі дають.
І війська крізь браму йдуть.

Гей! Народ пливе без краю.
Дзвони дзвонять, сурми грають,
Влад підспівує труба,
І «віват» кричить юрба.

На балконах гарні дами
Сиплють пишними квітками,
І герой киває їм
В гордім спокої своїм.

ПОЛЕ БОЮ ПІД ГАСТІНГСОМ

Печально Вальтгамський аббат
Зітхнув на груди кволі,
Коли почув, що короля
Гарольда вбито в полі.

Ченців Асгода і Альріка він
Під Гастінгс звелів послати,
Гарольдове тіло вони між мерців
Повинні були відшукати.

Та швидко ченці повернули назад
І заголосили: «Панотче,
Душа від печалі у грудях болить,
Бо жити вона не хоче.

Загинув під Гастінгсом славний король,
А Банкерт в цей день святкує.
Блюзніри і ланці шматують наш край,
І плач наш за волею — всує.

Британськими лордами стали уже
Вошиві й немиті нормани,
І в рицарських шпорах гарцюють кравці,
Від нас вимагаючи шани.

О, горе нам, саксам, кому з давнини
Земля ця за вітчину править!
О, горе святим нашим, бо в небесах
Зуміють і їх знеславить.

Аж ось коли ми зрозуміли, чому
Комета минулим літом

Кривава, на огненній мітлі
Промчала над цілим світом.

Збулося під Гастінгсом нині вночі
Лихе віщування долі.
Удвох ми були там і труп короля
Шукали повсюди в полі.

Шукали його ми там цілу добу
Між саксів, зі смертю злитих;
Немає Гарольда, нема короля
Під Гастінгсом між забитих!

Так Асгод сказав, так Альрік сказав,
І тяжко аббат руками
В риданні сплеснув і раптом замовк,
Збираючись з думками.

«У Гренденфільді, — він тихо сказав, —
У нетрях лісних і нині
Едіт Лебедина Шия живе
В убогій своїй хатині.

Прозвали її «Лебедина» за те,
Що шию тонку і юну
Мов лебідь тримала вона, і за це
Король полюбив красуню.

Він довго любив її і гаряче,
Та згодом забув про неї.
Давно то було, та забуть не змогла
Любові вона своєї.

По неї ідіть — хай з вами разом
В дорогу вона рушає.

Під Гастінгсом знайде жіночий зір,
Що серце давно шукає.

В аббатство сюди принесить короля,
Мерщій же, мерщій в дорогу!
Ми тіло його віддамо землі,
За душу ж помолимось богу».

І рушили знову похмурі ченці,
Халупу знайшли маленьку:
«Едіт Лебедина Шия, вставай,
Збирайся у путь швиденько!

Нас герцог нормандський в бою перемів,
Тяжки принесли ми жертви —
Під Гастінгсом серед убитих бійців
Король наш лежить мертвий.

Вставай же, ми тіло холодне його
Мерщій за наказом аббата
Повинні удвох віднести в монастир,
Щоб з честю його поховати».

Едіт Лебедина Шия мовчить —
В дорогу збирається лише.
Іде вона з ними, і вітер нічний
Їй сиве волосся колише.

Іде вона швидко, іде босоніж
Крізь хачі лісної країни
І тільки удосвіта бачать вони
Похмурого Гастінгса стіни.

Поволі зникає холодний туман,
Що темну окутував далеч,
І всі вони бачать, як з поля того
Огидна здіймається галич.

Лежить багато тисяч людей
Скривавлених в дикому полі
З обдертими кінцями впереміш —
Розбиті, розтерзані, голі.

Едіт Лебедина Шия бреде
В крові на Гастінгські схили,
І погляди пильних її очей
Летять навкруги, мов стріли.

Шукає вона, і лише вороння
Злітає округ несите,
Ченці ж поспішають, і ноги давно
Не в силі вже їх носити.

Вже темінь у долі вставала нічна
І місяць світився лише, —
Нещасної жінки нелюдський зойк
Цю мертву прорізає тишу.

Едіт Лебедина Шия знайшла
Гарольдове мертве тіло,
І плаче вона, і цілує вона
Обличчя, що сяє біло.

Вона притискає поблідлий рот,
Чоло, що змертвіло в славі,
Знаходить на грудях у короля,
Цілує рани криваві.

Шукає вона на його плечі —
Аж ось ті знайомі шрами,
Таємні сліди молодої жаги,
Любові її й нестями.

Поблизу уже поспішають ченці, —
Скріпляють одну з одною
Жердини вони і кладуть короля,
Щоб винести з поля бою.

І ранком вони принесли в монастир
Гарольда з побожним благанням,
Едіт Лебедина Шия ішла
За мертвим своїм коханням.

І дико її надгробні пісні
Весь день навкруги лунали —
Лиш чути було, як старі ченці
Старих молитов шептали.

МАРІЯ-АНТУАНЕТТА

Як весело в замку Тюільєрі
Свічада і люстра сяють!
Та навіть і тут удень і вночі
Примари сумні блукають.

Уранці в своїм Pavillon des Fleurs
Марію-Антуанетту
Ми бачимо за королівським lever
З дотриманням етикету.

Круг неї шикарні дами стоять,
Пахучі, мов ніжні квіти,

Як водиться в вищому світі, горять
На сукнях у них самоцвіти.

У кожної ніжки спритні й стрункі,
Над ними парча, мов шати.
Ах, як би приємно було до них
Ще голови дамам мати!

Але й королева, як решта дам,
Зовсім не має голівки.
Її величність якраз через це
Зосталася без завивки.

Вона, хто зачіску, мов вежу Шиньон,
Носила, шануючи моду,
Вона — Марії-Терези дочка,
Нащадок вельможного роду;

Без зачіски має ходити вона,
Без буклів — пробачте на слові —
І дами — усі незачісані теж,
Бо всі, як вона, безголові!

Це все революції наслідок, лиш
Сумної її доктрини —
І винен у цьому Жан-Жак Руссо,
Вольтер, а також гільйотини.

Та навіть і думати їм також
Не легко — скажу між нами —
Настільки серйозно вони усі
Розлучені з головами.

Лиш пиха у них застається стара
І звичай церемонні,
І смішно, і страшно схиляються всі
Вони в безголовім покломі.

Схиляючись ввічливо, *dame d'ataur*
Близну несе королівську,
А друга її королеві дає,
Також схиляючись низько.

Ось третя й четверта з прекрасних дам
З поклонами до підлоги
Її величності пару панчіх
Разом натягають на ноги.

Ось фрейліна блузку тонку несе
З поклоном, як має звичку,
А друга з поклоном підносить їй
І подає спідничку.

Тут обергофмейстрина теж стоїть,
Керуючи всім парадом
І, теж за відсутністю голови,
Всміхається ніжно задом.

Загляне цікаве сонце на мить —
Засяють люстра в промінні,
Та навіть воно тікає назад,
Забачивши дивні тіні.

МАЛИЙ НАРОДЕЦЬ

В нічному горщику, гарно вбраний,
Помчав він Рейном, по бистрині,
І в Роттердамі сказав коханій:
«Ну, як, дівчатко, підеш чи ні?»

Ми відпочинемо вдвох, подружко,
В моїм палаці, на подушках.
Там стінки звито з тонкої стружки,
Із соломинок — блискучий дах.

В моїм палаці усього вдосталь;
Ти царюватимеш в добрий час.
У шкарлупинці постелим постіль,
А павутинка укріє нас.

Ми напечемо пухких оладок,
В обід насмажимо червачків.
Мені матуся зоставить в спадок
Напевне з четверо пиріжків.

Я маю сало, я маю смалець,
В наперстку в мене смачне винце,
В городі ріпка завбільшки з палець.
Нам буде добре — ручусь за це».

Були там крики, були зітхання:
«Мій милий боже! Не можу! Ох!»
Дівчатко пискнуло ще востаннє
І в горщик влізло із ним удвох.

* * *

Були це — люди, а чи мишки?
Цього не знаю і сам як слід.
Я в Веверланді підслухав нишком
Цю казку — тому вже тридцять літ.

ЦАР ДАВИД

З усміхом вмирає деспот,
Знає, що як він застине,
Самоволля в інші руки
Перейде, та не загине.

Бідний люд! Як ті воли
Вічно в ярмах, з тілом, з духом,
А чий карк в ярмо не гнеться —
Того грюк! — в чоло обухом.

При смерті Давид мовляв
Соломону: «Синку любий,
Не забудь же про Йоава,
Що мене спасав від згуби.

Той хоробрий генерал —
Здавна гнув на нього гнів я,
Та ненависного спрятать
Якось, синку, не посмів я.

Ти ж побожний, синку, мудрий,
Богобоязний на славу,
Маєш силу й легко зможеш
Карк скрутить тому Йоаву».

КОРОЛЬ РІЧАРД

В зеленому лісі, як буря, мчить
Іздець на коні гарячій.
Сміється й співає, сп'янівши на мить,
Бо волю і світ побачив.

Міцний його панцер блищить між віт,
А дух ще міцнішим здається.
То ж він — християнських рицарів світ,
Річард — Лев'яче Серце.

«Привіт тобі в Англії!» — кличуть квітки,
У травах схилившись долі; —
«Які ми щасливі, королю, що ти
З австрійської втік неволі».

Неначе оновлений, в морі трав
Король пролітає бором.
Та запах австрійських темниць згадав
І дав румакові шпори.

ХРИСТОВІ НАРЕЧЕНІ

Хто вночі повз монастир
Пройде пізно при нагоді,
Той побачить, як блукають
Там примари в хреснім ході.

У процесії сумній —
Тихі тіні урсул'нок;
Сяють їхні білі личка
З-під чепців та пелеринок.

Мерехтять свічки в пітьмі
І повторює склепіння
Ледве-ледве чутні звуки —
Іхній шепіт і моління.

Входять привиди в собор,
Піднімаються на хори,

І лунають тихі співи —
Голос скорби і покори.

Та пащить жага і шал
В панахидному мотиві,
Гуркотять у двері неба
Злі розпусниці і хтиві:

«Заповідані Христу,
На земну стеziu зійшли ми;
Те, що взяти мав господь,
Кесареві віддали ми.

Хвацькі вуса має він,
Обдарований хрестами,
Еполети сяють так, що
Упадають бідні дами.

Ах, не терни, не вінки
На Христа ми одягали, —
Тільки рогами його ми
Щедро завше прикрашали.

І оплавав гріх тяжкий
Він, зіходячи з Синаю,
І сказав: «Пропаші душі,
Я вас тяжко проклінаю!»

І з могил ми встаємо
За гріхи свої й химери
І блукаємо як тіні —
Miserere! Miserere!

Ах, в груні приємно теж,
Та в ясній небесній сфері
Нам було б далеко ліпше —
Miserere! Miserere!

О, прости, Ісусе, нас
І розкрий широкі двері
Нам до раю і небес —
Miserere! Miserere!

Так співає хор черниць
І орган голосить в шалі —
То старий покійний кістер
Люто тисне на педалі.

ПФАЛЬЦГРАФІНЯ ЮТТА

Пфальцграфиня Ютта плине у човні
По широкім Рейні, в срібнім тумані.
Служниця править, а графиня їй
Каже: «Бачиш трупи у п'ятні нічній,
Що пливуть за нами
Пінними валами?
Як тужливо пливуть мерці!

Сім звитяжців славних, сім юнаків,
Всі в моїх об'їмах, ніжні і палкі,
Вірність обіцяли. А щоб клятв своїх
Не могли зломити — я сказала їм
Всіх одразу вбити,
В річці утопити.
Як тужливо пливуть мерці!»

Служниця веслує, а графині сміх
Бринить глузливо... Втопила всіх!

І, піднявши пальці, мерці пливуть,
Мов останню клятву в вірності дають,
І дивляться німо
Скляними очима.
Як тужливо пливуть мерці!

МАВРСЬКИЙ КОРОЛЬ

У вигнання з Альпухари
Молодий король подався;
Тихо, з серцем повним туги,
Іхав він поперед гурту.
А за ним на іноходцях
Та в носилках позлотистих
Всі жінки його сиділи;
На ослах — рабині чорні.
Сотня вірних слуг за ними
На арабських добрих конях;
Коні гордо виступають —
Верхівці поникли в сідлах.
Ні цимбалів, ані бубнів,
Ні пісень — не чуто й гуку;
На ослах дзвіночки срібні
Смутно плачуть серед тиші.
На верхівлі, звідки погляд
Досяга у діл Дуеро,
Де шпилі будов Гренадських
Можна бачити востанне, —
Там з коня король зіходив,
Щоб поглянути на місто,
Що в вечірнім світлі сяло,
Наче в золоті, в багрянці.
О, аллах! Що він побачив!
Там, де був любий місяць,

Хрест і стяг стримить іспанський
На Альгамбрі скрізь на вежах.
Ох, як те король побачив,
Здійнялись зітхання в грудях,
Сльози раптом полилися,
Мов джерело по обличчі.
На коні смутна сиділа
Королева-мати, хмуро
На журбу його дивилась
І картала гірко й гордо:
«Боабділь ель Хіко, сором!
Ти оплакуеш, як жінка,
Тее місто, що не тямив
Боронить, як чоловік!»
Тільки вчула гостру мову
Королева — краща, мила,
Миттю скочила з носилок,
Обняла свого владаря.
«Боабділь ель Хіко», — мовить, —
«Заспокойсь, мое кохання,
Бо з цієї безодні-туги
Лавр тобі зросте розкішний.
Тож не тільки тріумфатор
Перемогою вінчаний,
Щастя темного обранець,
Але й син кривавий лиха,
І борець величний духом,
Той, що долею лихою
Подоланий, буде жити
Вічно в пам'яті народній».
«Місцем сліз останніх мавра»
Звуть до сього дня ту гору,
Де король колись востаннє
Подивився на Гренаду,

Отже, справдилася любо
Провість любові дружини, —
Ймення маврського владаря
Здобуло шанобу й славу.
Тая слава не загине,
Аж поки струна остатня
Не порветься на остатній
В Андалузії гітарі.

ЖОФФРУА РЮДЕЛЬ І МЕЛІСАНДА ФОН-ТРІПОЛІ

У Блаїе — старім палаці
Килим є в однім покої;
Це графиня Тріполі
Ткала тоскною рукою.

Душу в килим цей вплітала,
І гірка сльоза любові
Тужну сцену полила,
Що віддав узор шовковий, —

Як вона Рюделя стріла,
Що один вмирав над морем.
Зразу видно в кожній рисі
Іх журбу велику й горе.

Це ж Рюдель на смертнім ложі
Стрів уперше і востаннє
Даму, що вві сні з'явившись,
Принесла йому кохання.

А графиня, нахилившись,
Обняла його тужливо
І цілує зблідлий рот,
Що її прославив співом.

Ах, найперший їх цілунок
Був цілунком розставання.
Вдвох вони надпили келех
Раювання і страждання.

У палаці т'м щопочі
Чути крок і тихе слово.
І на килимі фігури
Прокидаються раптово.

Трубадура й Мелісанди
Тіні зводяться оспалі,
Сходять з килима і тихо
Походжають в темнім залі.

Ніжні пустощі й забави,
Речі тоски, й таємничі
І галантність трубадура
Із часів середньовіччя.

«Жоффруа! Ти мертве серце
Гр'єш голосом любові,
У давно зотлілім тілі
Чую жар буйної крові».

«Мелісандо! Щастя! Квітко!
Я в твоїм коханім зорі
Знов живу, віддавши смерті
Тільки біль земний і горе».

«Жоффруа! Ми поєдналися
У щасливім сні, коханий,
Й знову любимося в смерті;
Це Амура ніжні рани».

«Мелісандо! Що нам сон цей?
Що нам смерть? Порожнє слово.
Вічність — тільки у коханні.
Я люблю тебе, чудова».

«Жоффруа! Як сумно в залі,
В місячнім таємнім світлі
Вже ніколи нас не стрінуть
Ранку промені привітні».

«Мелісандо! Нерозумна!
Ти сама — проміння світле.
Де ти станеш — сходить сонце,
І весна і щастя квітне».

Так шепочуть любі тіні,
Поки ночі тьма не зникне,
Поки місяць лле проміння
Крізь вузькі стрільчасті вікна.

Та, лякаючи коханців,
Ранок небом побілілим
Лине, — і вони зникають
Знов на стіну, в пишний килим.

ВІЦЛІПУЦЛІ

ПРЕЛЮДІЯ

Ось вона, Америка!
Ось де він — новітній світ!
Не теперішній, що вже,
Об'європившись, в'ялиться».

Це новітній світ — його
Отаким із океана

Кристокаль Колумб добув.
Ще ясні його потоки,

Перлами вода іскриться,
Розсипаючись барвисто
В огняних цілунках сонця.
Повний сили ще цей світ!

Це не цвинтар романтизму,
Не череп'яна гора
Давніх символів цвілих
І перук закам'янілих.

На живому ґрунті квітнуть
Дерев'я живі — ніхто ще
Не збайдужів і ніхто
Ще не мав сухотки мозку.

Там птахи сидять на вітах
Превеликі. В них мінливе
Барвне пір'я. Довгодзьобі
І поважні, вниз очима,

Мов крізь чорні окуляри,
Мовчки дивляться на тебе.
Поки враз не розкричаться
Й мов кумасі засокочуть.

Я не втну, про що говорять,
Хоч би й знав пташині мови
Так, як знав їх Соломон,
Що, жінок без ліку мавши,

У пташиних мовах знався,
Не в одних новітніх лиш,

А й в старих, давно померлих,
Звироднілих діалектах.

Ґрунт новий — і двіт новітній!
Цвіт новий — новий і запах!
Нечуваний, дикий запах
До мого сягає носа.

Дражнить, жалить невмолимо —
Що аж нюх мій хитромудрий
Заповзвся: де раніш
Щось подібне я вже нюхав?

Чи на Редженстріт, либонь,
З племенисто-жовтих ручок
Тої стівної яванки,
Що завжди жувала квіти?

Чи було це в Роттердамі
Біля статуї Еразма,
В білій вафельній палатці
З тайновитим опиналом?

Поки я новітній світ
Оглядав і дивувався,
Сам примусив я його
Дивуватись також — мавпа

Полохливо в кущ майнула
І, від мене одхрестившись,
Заволала з ляку: «Привид!
Це старого світу привид!»

Мавпо злякана, не бійся, —
Я не привид, не примара:

Б'є життя у мене в жилах,
Я надійний син життя.

Та в стосунках довгорічних
Із мерцями перейняв я
Поведінку у померлих
І властиве їм дивацтво.

Кращі дні свої минулі
У Кифгейзері прожив я,
У горі Венери й інших
Катакомбах романтизму.

Тож не бійся, мила мавпо!
Я люблю тебе, бо сяє
Твій огузок безволосий
В трьох моїх кольорах любих.

Чорно-червоно-злотисті
Барви мавпячого заду!
Вас узрівши, пригадав я
З сумом прапор Барбаросси.

I

На чолі носив він лаври,
Золоті мав на чоботях
Острогі — хоч і не був він
Ні герой, ні просто рицар.

Був отаманом харцизним
Той, що втис у книгу слави
Безсоромним кулаком
Безсоромне імення: Кортес.

Під Колумбовим іменням
Він затис його так міцно,
Що школяр у школі мусить
З голови обидва знати.

Він, одразу ж за Колумбом,
Називає нам Кортеса,
Наче другим той стоїть
В новосвітнім Пантеоні.

Доля геніїв лукава:
Зберігає наше імення
Вірна пам'ять людська поруч
Із іменням розбишаки.

Чи не краще невідомим
Бути зовсім, ніж блукати
По віках безмірно-довгих
У такому товаристві?

Мессер Крістобаль Колумб
Був герой — і наче сонце
Дух його осяйно-світлий
І неначе сонце щедрий.

Інші також дарували,
Але світові лиш він
Цілий світ дав у дарунок
Під ім'ям Америки.

Він звільнити нас не міг.
Із земної буцегарні,

Та зумів її поширити
І ланцюг зробити довшим.

Вельми вдячне йому людство,
Бо не лиш Європа втомна, —
Африка та Азія
Вже так само потомились.

Лиш один, один герой
Дав нам більше й дав нам краще,
Ніж Колумб, і це був той,
Хто подарував нам бога.

Панотець його Аврам
І Йохебет звалась мати,
Він, що названий Мойсеєм,
Він найкращий мій герой.

Та, Пегасе мій, ти надто
Забаривсь біля Колумба,
Нам до менш значного треба
Прямувати — до Кортеса.

Розправляй вогнисті крила,
Коню мій! Неси мене
В дивний край нового світу,
В той, що Мексікою звався.

В замок той неси мене,
Що державець Монтецума
Дав гостям своїм іспанським
Для притулку гостьовито.

Та не лише дах і їжу,
В запальному марноградстві,
Дав чужинцям цей державець —
Ще й дари багаті й пишні

І коштовності чудові;
Злата щирого оздобі
Свідчили про світлий дух
І щедроту можновладця.

Цей дикун невчений зовсім,
Забобонник і поганин,
Вірив ще у честь і вірність,
І в священне право гостя,

То й погодивсь він охоче
Завітати сам на свято,
Що на честь його іспанці
Влаштували в себе в замок.

З почетом своїм рицарським
Безтурботний можновладець
До іспанців прибуває
Під гучне вітання сурем.

Як та п'еса називалась,
Я не знаю. Може быть,
«Честь іспанська», але автор
Звався дон Фернандо Кортес.

Гасло він подав — і раптом
Оточили Монтецуму,
Пов'язали й ув'язнили,
Як заручника, у замок.

Монтецума скоро вмер, —
І прорвалася загата,
Що злочинців берегла
Від народних мсти і гніву.

Як страхітно закипіло —
Наче збурений прибії,
І шуміли щораз ближче
Невблаганні людські хвилі.

Мужньо билися іспанці
Й відбивались, та щоденно
Поновлялася облога
Й боротьба ставала втомна.

Після смерті Монтецуми
Припинився зовсім довіз:
Скоротились раціони
І подовшали обличчя.

Поглядають зголоднілі
Один на 'дного іспанці,
І зітхають, пригадавши
Християнську батьківщину.

Батьківщину дорогу,
Де гудуть святебні дзвони,
Де на вогнищі кипить
Мила *Olea Potida* —

Ще й під соусом гарбанкос,
Під яким лукаво й смачно
Прокипівши, поховались
Начасничені ковбаски.

Відбулась військова рада,
Ухвалили відступати;
У наступний ранок військо
Залишити місто мусить.

Увійти було їм легко
Через хитрощі Кортеса,
Відступ, бач, до суходолу
Був на труднощі багатий.

Місто Мексіко лежить
Серед озера значного:
Шум прибою оточив
Острівну міцну фортецю.

Що пов'язана з землею
Лиш поромами й мостами,
Що лежать на добрих слупах;
Брід пославсь між острівцями.

Ще і сонце не вставало —
З місяця рушили іспанці;
Не гриміли барабани,
Не програв сурмач похідну.

Любих, бачте, хазяїв
Не хотіли побудити
(Тисяч зо сто мексіканців
Таборіли в Мексіко).

Та іспанці помилились,
Хазяїв не врахувавши, —
Пробудилися сьогодні
Дуже рано мексіканці.

На мостах, і на поромах.
І на бродах залягли,
Щоб прощального напою
Дорогим гостям піднести.

На мостах, поромах, бродах
Почалася добра учта!
У потоках лине кров,
Та п'яниці не впилися.

Тіло з тілом упритул —
І на грудях мексіканських
На оголених відтислися
Лат іспанських візерунки.

Різанина, дошогубство
Це було — і це котилось
Аж до остраху повільно
По мостах, поромах, бродах.

Мексіканці завивали,
Мовчки билися іспанці;
Крок за кроком брати з бою
Ім у відступі прийшлося.

У тісноті цього бою
Не давало переваги
Європейське вміння битись,
Самопали, лати, коні.

А чимало з тих іспанців
Навантажилися золотом,
Що раніш награвували, —
О рудий вантаж гріхів!

Він в'ялив, хилив у битві,
І диявольський метал
Не лише гріховну душу,
Але й тіло погубив.

Геть все озеро тимчасом
Вкрили барки та піроґи,
В них стрільці сиділи й били
По мостах, поромах, бродах.

В тому шарварку, звичайно,
І братів своїх влучали,
Та зате влучали також
І гідальго благородних.

На одному мості впав
Гастон молодий, того дня
Ніс він прапор, на якому
Образ був святої діви.

В образ цей влучали також
Вірні постріли індійців;
Просто в серце приснодіви
Шість блискучих стріл вп'ялося.

Наче золоті мечі,
Ті, що Mater Dolorosa
Пробивають бідні груди
На процесіях церковних.

Умираючи, дон Гастон
Передав Гонзало прапор,
Але й той помер одразу ж,
Влавши цицьма, Підхопив

Кортес сам святу корогву,
Він — отаман, знявши вгору,
Так тримав її до ночі,
Що бойовище спинила.

Сто і шістдесят іспанців
Смерть свою в той день зустріли;
Понад вісімдесят в руки
Ворогам живцем попали.

Важко зраних чимало
Повмирало трохи згодом.
Ще й з дванадцятро коней
У полон взяли чи вбили.

Лиш надвечір Кортес з військом
Проломивсь до суходолу,
Що його вкривали скупю
Мовчазні плакучі верби.

II

Після дня страшного бою
Ніч звитяги зайнялася,
Сотні тисяч смолоскипів
Запалали в Мексіко.

Сотні тисяч смолоскипів,
Сяйв огнистих і веселих
Світло кинули яскраве
На палаци та кумирні,

Освітливши разом з тим
Храм страшного Віцліпуцлі,

Цегляну фортецю бєга,
Що нагадує Єгипта,

Ассірії й Вавілона
Велетенські побудови,
Нам відомі по малюнках
Генрі Мартена, британця.

Сходи тут такі подібні
І широкі, що по них
Враз ідуть униз і вгору
Безліч тисяч мексіканців.

А тимчасом пообаб'ч
Вояки розташувались,
Перемогою упившись
Або ж пальмовим вином.

Сходи ці звелися вгору
До великої площини,
Що обведена поруччям,
Утворила храму дах.

Там на троні-олтарі
Возсідає Віцліпуцлі,
Кровожерне страховище —
Мексіканський бог війни.

Але вигляд його пишний,
По дитячому безглуздий,
Крім побоювань таємних
Ще й усмішку викликає —

Погляд кинувши на нього,
Ми пригадуємо враз
Смерті базельської вигляд,
Чи брюссельський Manken-Piss.

Праворуч стоять миряни,
А попи ліворуч бога
Запишались в одніні
З різноколірного пір'я.

На щаблях олтарних всівся
Зо ста років чоловічок,
Безволосий, безбородий,
У червоному каптанці.

Це найвищий жрець тутешній,
Він ножа свого точить,
Точить з усмішкою й часом
Погляд кидає на бога.

Погляд служника, здається,
Розуміє Віцліпуцлі —
Він розплющує війниці
Й ворушить губами навіть.

На щабельках музиканти
Почіплялися навпóчеп,
Довбиші та рогодму́хи —
Шум, і грім, і ляск, і вереск.

Шум, і грім, і ляск, і вереск, —
Це ревнули всі одразу
Мексіканського Те-Deum —
Наче нявкання котяче.

Наче нявкання котяче
Та з породи отієї,
Що тигриною зоветься
Й не мишей — людей ковтає.

Як доносить легіт ночі
Через озеро ці звуки —
До іспанців, — то в іспанців
Вже й шкребуть коти у серці.

Попід вербами сумними
Там стоять вони ще й досі,
Сумно зорячи на місто,
Що в озерних темних водах

Відбивається глузливо
Переможними вогнями,
Наче в дивному партері
Велетенського театру.

Дах осяйний Віцліпуцлі —
Сцена дивного театру,
Де містерію дають
На одзначення звияги.

«Людська жертва» — назва їй,
Зміст і фабула прадавні;
І в обробці християнській
Не такі вже страшнітливі,

Бо у нас вином червоним
Стала кров, а мертве тіло —
Мертве тіло обернулось
На тонесеньку облатку.

Але тут, у дикунів,
Жарт не в жарт, отож навсправжки
М'ясо будуть їсти тут,
Кров проллється — людська кров.

Тут проллється кров чудова
Християн, що ні разу
Не змішалася з кривлєю
Ні євреїв, ні морисків.

То радій же, Відліпуцці,
Закипить іспанська кров,
В теплих пахощах сьогодні
Ти свого скупаеш носа.

Закладуть тобі сьогодні
Вісімнадцять жертв іспанських,
Для твоїх жерців печеня,
Хай подавляться, чудова.

Бо людина є твій жрець,
А людина — бідний зжерник —
Тільки з пахощів самих,
Як боги, не може жити.

Чуй, гудуть вже довбні смерті
І хрипить вже ріг воловий!
Сповіщають, що надходить
Час рокованих до смерті.

Ось вони, ганебно голі,
Із руками за спиною,
Їх і тягнуть і волочать
Вгору зв'язаних, по сходах.

Ось вже перед Відліпуцці
Їх примушують вклонятись.
Танцювати соромицьки
Їх примушують тортури

Одчайні й такі страхітні,
Що катованих волання
Перекрило б голосіння
Канібалів-Харіварі.

Бідна публіка іспанська!
Кортес разом з товариством,
Дослухаючись, впізнали
Вірних друзів смертний стогін.

На залитій світлом сцені
Ім, неначе зовсім зблизька,
Видко постаті, обличчя —
Видко ніж і видко кров.

І вони, шоломи знявши,
Поставали на коліна,
Зачали псалом померлих
І співають De profundis.

Був між ними, що вмирали,
Також Раймонд де Мендоса
Син красуні-аббатиси,
Любки першої Кортеса.

Як Кортес на грудях хлопця
Медальйон побачив з милим
Рідним образом матусі,
Рівно він слізьми умився.

Але він з очей їх витер
Рукавицею шорсткою,
І, зітхнувши, став співати
Із усіми „Miserere!“

III

Зблякли вже у небі зорі,
Тумані ранкові сходять
Понад озером, мов духи,
тягнучи свій білий саван.

Учта й вогнища погасли
На даху страшного храму,
Де на скровленім камінні
Сплять жерці й хропуть миряни.

Та не спить рудий каптан,
При згасанні смолоскипа,
Усміхаючись огидно,
Мовить піп до свого бога:

«Віцліпуцлі, Пуцлівіцлі,
Милий божку Віцліпуцлі!
Ти сьогодні всолодився,
Добрих пахощів напюхавсь!»

Це була іспанська кров, —
О, який заласний запах,
Насмоктався твій ніс-ласунчик,
Аж блищить од насолоди.

Завтра ми заріжем коні,
Благородні сотворіння,
Що народжені моржами
Од летючих духів вітру.

А розумний будеш — власних
Внуків двох тобі заріжу,
Хлоп'яки, солодка кров,
Днів моїх остання віха.

Тільки милостивий будь —
Дай нової нам звияги,
Перемоги, любий божку,
Пуцлівіцлі, Віцліпуцлі!

Звергни наших ворогів,
Тих чужинців, що з далеких,
Невідкритих ще земель
Прибули до нас з-за моря.

Нащо край свій залишили?
Гнав їх гріх кривавий? Голод?
Ти кормися чесно вдома, —
Мовить нам старе прислів'я.

Що їм треба в нас? Напхали
Злота нашого в кишені,
І говорять, що у небі
Згодом будем ми щасливі.

Спочатку ми їх вважали
За істоти незвичайні,
За синів безсмертних сонця,
Блискавицею окритих.

Тільки люди вони смертні,
Як і кожен з нас, і ніж мій
Спробував цієї ночі
Іх смертності людської.

Люди всі вони й не кращі,
Аніж інші, поміж ними
Є огидні, наче мавпи;
Волохаті, наче в мавп

В них обличчя, — це ознака,
Що й хвости у них мавпині.
Бо кому штани потрібні,
Якщо тільки він не мавпа?

Аморальність їх відома,
П'єтету в них нема,
Бо вони своїх богів
Пожирають безсоромно.

О, скарай це хиже плем'я
Нечестивих богоїдів,
Віцліпуцлі, Пуцлівіцлі,
Дай звіяги, Віцліпуцлі!» —

Так звертався піп до бога,
Божа відповідь йому
Тихше леготу нічного
У зітханнях прозвучала:

«Мій колійчику кривавий,
Ти зарізав безліч тисяч. —
То ж сьогодні ніж жертвний
В тіло власне зажені,

Разом випорсне душа
Із розітнутого тіла:
По каміннях почвалає
До жабиного болота.

Там царсье моя тітка
Над щурами — ти почувеш:
«Добрій рянок, гола душе,
Як там небожу моєму?

Віцліпуцлить в'н у вас
В медвяному блиску злота?
Одганяє йому щастя
З чола мухи і турботи?

Чи йому шматче тіло
Кацлагара — відьма злоби —
Чорним кігтем заржавілим
Од ехидниного яду?»

«Гола душе, — ти їй скажеш:
Ште вітання Віцліпуцлі,
Зичить в'н чмнчу болячку
У твою гнилу утробу!

Ти його в війну повергла,
Почалося з твоєї ради —
Вже збурветься правдоче
І страшне пророкування

Про безодзвичий нащ загни
Від страховиц боролатих,
Що на птиях дерев'яних
Припливли до нас зі сходу.

Каже нам старе прислів'я:
Воля ж'нки — божа воля,
Та подвійно воля божа,
Коли жінка — божа мати.

Це вона лиха на мене,
Звитяжна цариця неба,
Безпорочна пріснодіва,
Чарознавча й чудодійна.

Боронить вона іспанців,
І повинні загинати —
Найбідніший між богами,
Я і б'дна Мекс'ко».

П'сля цього, мій каптанцю,
Хай душа твоя залазить
У щілину й мирно спить,
Щоб не знати мого лиха!

Упаде цей храм, з ним разом
Я також впаду і щезну
В димі — порох і череп'я —
Не побачать мене знову.

Але я не вмру, ми боги,
Мов папуги, довговічні,
Як вони, ми також тільки
Змінюємо оперіння.

У ворожу батьк'вшину,
Що Європою зоветься,
Я подамся, щоб почати
Там нову свою кар'єру.

Я зчортинусь і не бог
Буду вже, а «спасибоже!»
Тож як ворог ворогів
Там я буду працювати.

Ворогів я буду мучить
І лякати му привиддям:
Хай готуються до пекла,
Сірку нюхаючи завжди.

Іх'їх мудрих, їх'їх дурнів
Там я буду спокушати,
Лоскотати добродійність
Буду, поки зареґоче.

Так, я чортом хочу стати,
І по дружньому в'таю
Сатану та Бел'ала,
Вельзевула й Астароту.

І тебе, Ліліт, в'таю
Мати всіх гріхів, зміюко!
Дай мені: своєї люти
І навчи мистецтва брехень!

О, кохана Мекс'ко,
Вже тебе я не врятую,
Але я помшуся люто
За кохану Мекс'ко».

ЛАМЕНТАЦІЇ

ЛІСОВА САМОТНІСТЬ

Це щастя — мов дівча рухливе,
Воно зупиниться на мить,
Волося в дгорне примхливо,
Торкнеться уст — і знов летить.

А пані Горе ніжно стисне
Тебе.. Ій нікуди сп шить.
Сидить, нудну мигуче пісню,
І тягне нескінченну нить.

В юнацькі дні, в далекі весни
Я чоло в ніком уквітчав чудесним,
Як пахнув кожен пелюсток!
Був повен чару мій в ніок.

Як вабив він серця й бажання!
Мені ж залишились докори й страждання.
В д жовтих заздросів — хотів
Втекти я в зелену самотність лісів.

До л'су! Я нидію в мертвій зневірі.
Зі мною там житимуть духи і звірі.

І фея чарівна і гордий олень
Зі мною безбоязно стрінуть день.

До мене під'йдуть вони без вагання,
Бо знають, що я не приніс їм страждання.
Що я не стрілець — знає олень стрункий,
А феї — що я не флістер'сухий.

Про ласку їх — дурень патякати стане,
Та мушу сказати, що всі громадяни
Лісні — я по щирості це не втаю —
Гостинно зустр'їли особу мою.

Як ельфи граційні до мене летіли!
Веселий народець! Співучий і милий,
Хоч погляд їх серце мое колов,
Віщуючи смертну й солодку лїсбов.

Я бачив їх танці в темноті стозор'їй,
Чув сотні скандальних любовних історій,
Об'єктом була, як годиться,
Титанія — їх цариця.

Коли я над річкою марив л'сною,
До мене з розпущеною косою,
Що маяла в срібній нічній бистрині,
Зринали русалки — вакханки річні.

Іх скрипки і цитри лунали в д'брові,
Вели хороводи німфи чудові.
Танці їх і пісні!
Були, мов шаленство дзвінке, буйні!

Часом, переставши на мить шаліти,
Вони ставали тихі, мов діти,
Лягали долі в травах густих
Й голівки клали мені до ніг.

Гукали, співали всяких романсів,
Наприклад — пісню трьох померанців,
А потім заводили хвальні пісні,
Про мене й риси шляхетні мої.

І, сміхом дзвінкі уриваючи співи,
Сотні питань задавали примхливих,
Наприклад: «Скажи, для якої мети
Господь сотворив таких, як ти?»

Чи душу безсмертну з вас має кожен?
Й душа ця зроблена з шк'ри, чи, може,
З тонкої тканини? Так, чи ні?
Й чому ваші люди такі дурні?»

На жаль, я тут приховати мушу,
Що я відповів моїм німфам про душу,
Та жарти пустунок, що їх погаю,
Не знизили душу безсмертну мою.

Ельфи та феї лукаві й тендітні,
Не так, як духи земні, непомітні,
Що людям слугують. Найбільше з них
Я карлів люблю — чоловічків малих.

В червоних плащах із сукна важкого
Вони поглядають допитливо й строго.
Я цим малюкам і знаку не давав,
Що їх найболючішу тайну вгадав.

В них ніжки кривенькі, немов качачі,
А карлам здається, що світ їх не бачив.
Та я, що пізнав цю таємну рану,
Із неї нізачо сміятись не стану.

Ах, небо! Ми всі щось ховаєм од світу!
Мов карли ті, маємо ваду прикриту.
Ніхто, нам здається, не визнає й на мить,
Де наша ніжка качина стирчить.

Лише саламандри мені незнайомі,
Хоч я поміж кобальдів зёмних та гномів
Їх бачив не раз. Ніби тін'ї німі,
Вони мене з жахом минали в пітьмі.

Як скіпка тоненькі, малі, як дитина.
Вузькі штанці й плащі по коліна,
Вишивані золотом і багрянцем,
Та кожне із болізним жовтим лицем.

Всі вони ходять в маленькій короні,
Де жарко рубіни горять червоні.
Себе уявляє кожен із них
Царем необмеженим надр земних.

А те, що вони у вогні не згоряють —
То вигадка, мабуть, наївна до краю,
Ні трохи не схожі ці карли смішні
На духів, які не горять у вогні.

З-між духів усіх, лісової породи,
Любив я чаклунчиків довгобородих,
Завбільшки з мізинець, у зморшках рясних.
Звідкіль вони родом — я взнати не міг.

Вони, ніби жаби, в нічному тумані
Стрибають і скачуть десь на поляні,
Та приязні стільки в цих гном в малих,
Що я не цікавлюсь походженням їх.

Не раз вони вчили мене чаклувати,
Вогонь замовляти, птах в примовляти
Й шукать на Івана Купала вночі
Той корнь, що всі зам'яє ключі,

Читати по зорях, ловити в'єтер,
На ньому у небо нічне летіти,
Проказувать руни, що їхній спів
Вночі з домовин викликає мерців.

Навчали мене, як свистать годиться,
Щоб знадився дятел — сторожка птиця,
Бо в дятла у дзьобі розрив-трава,
Яка укриті скарби розрива.

Слова, які кажуть над тими скарбами,
Від них я учив і учив без тямі,
І всього навчився, — але дарма,
Бо в мене і досі скарбів нема.

Даремно було мене гномам учити,
Бо те, що я маю, легко зл'чити —
Повітряні замки в іспанській землі,
Куди я вояжі роблю свої.

О, часе чудес, коли скрипки звучали
В нічному небі і німфи кружляли
В химерній омані, що жадбно п'є
Казками напоене серце моє!

О, часе чудес, коли, сплівшись гілками,
Здіймалися, мов тріумфальні брами,
Темні дуби — і в браму таку
Я йшов переможцем у світлім вінку.

О, часе! Ти зникнув неповторимо,
І все, що минуло, — розвіялось димом.
І горе! украли напасники злі
Вінок, що колись я носив на чолі.

Не знаю, коли це і хто запов'яв,
Та зникли в'д мене життя і надія.
Мов неживий я на світі стою.
З ним разом украли й душу мою.

На мене оскрилися мертво й оскліло
Маски життя. Небо спустіло —
Блакитний храм, де нема богів,
І знову я згорблений в ліс прибрів.

Та горе! Я німф і русалок не бачу —
Лиш ситих мисливців та зграю собачу,
Я оленя стрів у л'єсній гушні,
Що з плачем зализував рани страшні.

Я марно чаклунчиків кликав веселих,
Вони, мабуть, зникли в далеких скелях.
Маленькі друзі! Я знову прийшов,
Та тільки втратив вінок і любов.

Де фея моя з золотою косою,
Що перша мене зчарувала красою?
І дуб, де з г'лок усм халась вона,
Без листя стоїть, мов примара смутна.

Струмок, ніби Стікс, плине мертво й безсило.
На березі німфа сумує похила,
Мов статуя, дивиться в хвилі тужні,
І зникнути хоче в німій глибині.

Я руку їй співчутливо простяг,
Та німфа схопилася з жахом в очах,
І зникла раптово, бліда й заніміла,
Мов привид страшний серед лісу зустріла.

РОДОВІД МУЛА

Твій батько був, на жаль, осел;
Цього мені сховати несила.
Та люба матінка твоя
Була породиста кобила.

Оце твій, муле, родовід,
Хоч ти свого й зр'явся роду.
Наполягай, що ти є кінь,
Ще й найчистішого заводу.

Що Буцефал був предок твій,
Що на д'дах твоїх вельможних
Труну Христову боронить
Летіли рицарі побожні,

Що огир є в твоїй рідні,
Яким проїхав урочисто
Готфрід Бульйонський в славний день,
Коли він брав господне місто,

Що кінь Баярд був твій кузен,
А Росінанта — т'тка мила,

Що Дон-Кіхота у сідлі
В славетні мандрівки носила.

Звичайно, від осла Санчо
Ти можеш відректися прямо,
Ще й від ослиці, що Христа
Колись несла від Валаама.

Нізащо також у свій герб
Не вписуй пару вух ослину.
Ти сам собі монетний двір,
Ти сам собі призначив ціну.

НЕВІРА

Ти будеш лежати в моїх руках,
Щаслива і рідна без краю.
Тремтить і палає серце мое,
Коли я ці чари згадаю.

Ти будеш лежати в моїх руках,
Волосся витке обів'ється
Круг пальців моїх. До плеча на мить
Голівка твоя торкнеться.

Ти будеш лежати в моїх руках,
І сни оживуть таємні.
Найвище блаженство небес зійде
В холодні простори земні.

— О, Фомо невірний! Я вірив цьому,
Та сумніви встали востанне,
Коли я пальці покласти зміг
У рани мого кохання.

МАНДРУЙ

Жінка зрадить тебе — не сумуй,
Знайди коханку знову,
А краще рюкзак зашнуруй і мандруй
В широку дорогу ранкову.

Ти озеро сине знайдеш в вишині,
Де верби стоять плакучі,
Ти виплачеш там свої муки дрібні
І біль, що тоб. докучив.

Не раз застогнеш, поки з'їдеш
На гори стручк. й далек.
Коли ж верховини стрімку осягнеш —
Почуєш орлиний клекіт.

Неначе оновлений, з висоти
Зирнеш, як орел крилатий,
І, ставши вільним, в'дчуєш: ти
Внизу небагато втратив.

СТАРА ПІСНЯ

Ти вмерла, мила, й не знаєш сама.
На очі твої напливла пітьма
І ротик, що сміявся дзвінко,
Замовк. Ти мертва вже, дитинко.

Похмурої ночі крізь чорний ліс
Я сам тебе, мила, в могилу одніс.
Сп'явав соловей у погребнім хорі,
В могилу тебе проводили зорі.

Процес'я йшла в гушину нічну.
Ліс повторяв молитов луку.
В мантиях чорних ялини сиві
Тоб. бурмотіли псалми тужливі.

Над озером, в колі плакучих ів,
Ельфів нічних хоровод летів,
Вони зупинились в тумані прозорім,
Мене співчутливим проводячи зором.

Коли ж на цвинтар тебе принесли,
М'сяць з'їшов з гол бої мли
Й промову почав. Під плач похоронний
Йому вдалині вторували дзвони.

ЛАЗАР

ENFANT PERDU

Стояв на чатах я в в'їні за волю
Аж тридцять літ забутим вартовим,
Боровся без надії, гинув з болю;
Я знав — не вийду з боїська живим.
Як день, так ніч я чатував. Не спалося
Мені, як товариству по шатрах,
А ледве трошки і мені др'малося, —
Вони схропнуть — і знов я на ногах!
Нудьга бере болю висчі на варті
Та й страх (не знають страху лиш дурні),
Щоб те розбити, зло зривав я в жарті:
І свист і глум — були мої пісні.
Було не сплю та зброю все готую,
Ось тільки йде який мерзенний шпиг --

Гарячим оловом так влучно почастию,
Що звалиться поганець миттю з н.г.
Та часом... треба широко говорити...
Поганець був до бою теж готов
І бив незгірш... Ох, ніде правди діти!
Я весь поранений... я трачу кров...
Впав вартовий! На рани знемагає...
Один упав, то другі прийдуть в час...
Я не подоланий... глянь, зброя сьє...
Це тільки серце розірвалось враз!

К Н И Г А Т Р Е Т Я

ЄВРЕЙСЬКІ МЕЛОДИЇ

ЄГУДА БЕН ГАЛЕВІ

І

Хай язик мені прилипне
До гортані і правиця
Хай усохне, як забуду
Я тебе, Єрусалиме.

Чую цілий день сьогодні
Ці слова і їх мотиви,
Що звучать, немов лагідні
Співи псалмів урочистих.

І не раз немовби бачу
Постаті сивобороді,
Признавайтесь, тїні, хто
З вас Єгуда бен Галеві?

Та вони щезають швидко.
Бо лякаються примари
Голосу мого земного...
Та його я вже впізнав,

Бо думки відбилися мудрі
На чолі його високім,
А в очах печальний запит,
В тих очах, де горе видно.

А найперш його впізнав
Я по усмішці таємній
Губ, зримованих так дивно,
Як буває у поетів.

Роки швидко йдуть, минають...
З дня народження Єгуди
Бен Галеві вже минуло
Сім століть і половина.

Вперше він побачив світ
У Кастілії, в Толедо, —
Злотна Тахо коліскових
Немовляткові співала.

Батько вчений та суворий
Рано взявся сина вчити,
Навчання провадив він
По священній книзі: Тори.

З сином він читав цю книгу
У виданні найдавнішій;
Символічний, квадратований
Був халдейський шрифт її,

Що походить ще з дитинства
Світу, і тому до нього
Усміхаються з любов'ю
Розум і душа дітей.

Цей правдивий, вірний текст
Син читав за батьком сміло
Древнім і співучим ладом,
Як віддавна повелось.

Він приємно і гаркаво,
Вимовляв гортанні звуки,
І тонкі виводив трелі,
Й наче пташка заливався.

Також «Таргум Онкелос»,
Що написаний на дивній
Мові тій, яку тепер
Арамейською назвали,

І нагадує яка нам
Пресвятих пророків мову
Так, як мова наших швабів
Нам нагадує н'мецьку, —

Вивчив хлопець у дитинстві,
І знання ці незабаром
Прислужилися малому,
Як вивчати став Талмуд.

Взявся батько з ним завчасно
До Талмуда і невдовзі:
Перед ним відкрив Галаху,
Мудру і величну книгу,

Справжню школу фехтувальну,
Де атлети суперечок.
Вавілона й Пумпед'ти
Бій провадили словесний.

Тут навчався наш Єгуда
Полемічного мистецтва;
Згодом книжкою «Козарі»
Всім довів свою майстерність.

Та як сходять над землею
Два світила розмаїті —
Сонце вдень проміння сипле,
А ночами світить місяць, —

Так Талмуд двоїсто світить:
Длиться надвое в'н,
На Галаху і Гагаду.
Перша — школа фехтування,

А Гагаду я зрівняв би
З пишним садом кучерявим
Понадмір фантастичним
І подібним до другого,

Що колись так само зріс
Був на ґрунті Вавілона, —
Восьме чудо світу — сад,
Дивний сад Семіраміди.

Ця царниця світова,
Що виховувалась змалку
Поміж птахами, набралась
Примх і звичаїв пташних,

Забажала не ходити
По землі, як інші люди,
А в пов'трі насадила
Найхимерніші сади.

На підпорах колосальних
Кипариси підіймались,
Помаранчі, пальми, квіти
Статуї і водограї.

Все це з'єднувала разом
Безліч тих мостів висячих,
Що, згинаючись, звисали,
І птахи на них гоїдались

Мовчазні і величезні,
Мов мислителі глибокі,
Що лиш слухали уважно,
Як малі пташки співали.

І блаженно всі вдихали,
Мов бальзам, пов'тря чисте,
Не затруене смердючим
Гострим випаром наземним.

Фантастично-дивовижний
Є з Гагади також сад.
Тож Єгуда наш бувало
Приголомшений, прибитий

Суперечками гучними,
На питання із Галахи
Про фатальне те яйце,
Що знесла в суботу курка,

Або з іншого питання
Що таке ж, як це, важливе,
Ут'кав юнак свіжитись
До квітучої Гагади,

До переказів прадавніх,
До повр'їв легендарних
До пісень про тих звитяжців,
Що за віру загубили,

Та до сміливих гіпербол,
Та, одначе, в рогідних,
Віри повних, — як сяло
Все тут дивно й загадково!

Юнакове шире серце
Тут захоплювалось чаром
Диким, дужим, фантастичним,
І пригод таємним болем

Та примар казковим жахом
Перед світом, що його ми
В дкриттям величним завжди
І поезією звем.

Тут засвоїв він також
Ту майстерність поетичну,
Світлу, радісну науку,
Що зоветься віршуванням.

І Єгуда бен Галеві
Був це тільки лиш ученим,
А також і майстром віршу
Та й поетом став великим.

Так, він був поет великий
І зоря свого часу,
Був палким і променистим
Світочем свого народу,

Тим стовпом пісень огненным,
Що в печальному поході
Йшов попереду народу
У пустелю вигнання.

Чисту й ширю мав він пісню,
Як і душу мав він чисту.
Сам творець, її створивши,
Душу цю чудову, ширю

З радощів поцілував був.
І цього ц'лунку в дзвук
Є в п'снях поета, ніжних
І лунких з цієї ласки.

І в житті і в пісні також
Ласка — це добро найбільше.
Не гршить, хто ласку має,
Ні в поезії, ні в прозі.

З ласки божої поета
Всі ми ген'єм звемо.
Він король самодержавний,
Що царює в царстві думки.

Тільки богу він підзвітний,
А не людям, бо й в житті
І в мистецтві можуть люди
Убивать нас — не судити.

II

«Там, на р'ках вав'лонських
Ми сиділи і ридали,

Арфи висіли на вербах»...
Знаєш давню пісню цю?

Елегійно, по-старому
Починається ця пісня,
Що шипить, кипить, хлюпоче,
Мов на вогнищі казан.

У мені тисячоліття
Закипають темні болі,
Лиже час болючі рани,
Наче рани Йова пес.

І за те собачі дяка,
Що холодить біль пекучий,
А зцілить мене могла б
Тільки смерть, та я безсмертний.

Роки йдуть собі, минають,
У варстаті човник біга,
А проте і ткач не знає,
Що він тче і що він витче.

Роки йдуть собі, минають,
Людські сльози ллються рясно
Все на землю, а земля їх
Смокче тихо і жадібно.

Закипа окріп — за мить
Покришка зірветься. «Слава
Тим, хто схопить твоїх діток
І розтрощить їх об каміні!»

О, кінце! Окріп вирує
В казані і потихеньку
Затиша... Зникає спл.и,
Світовий мій темний сплін.

Вже й пегасик веселіше
Заржав м.й, наче скинув
Домового, і розумно
Запитав мене очима:

«Що ж, в Іспанію мандруем,
До малого талмудиста,
Що великим став поетом,
До Єгуди бен Галеві?»

Так, він був поет великий,
Цар у царстві дивних марев, —
Був володарем духовним,
З ласки божої поетом,

Що в рядках сирвент священних,
В мадригалах та терцинах,
В канцонетах і газелах
Вилив весь огонь душі,

Поцілованої богом.
Безперечно, цей співець
Рівний був співцям найкращим,
Трубадурам провансальським,

Пуату і Русільйона,
І Генни, і всіх інших
Християнських і галантних
Помаранчових країв.

Помаранчові краї,
Ви галантно-християнські!
Як блищать вони та пахнуть
В споминів примерхлім світлі!

Солов'иний світ співучий,
Де не справжній бог єдиний,
Прославлявся, а фальшивий
Бог — кумир кохання й музи.

Клірики в вінках з троянди
День у день співали псалми
На веселім і пуге с'ос;
А миряни та шляхетні

Красні рицарі на конях
Там гучні сплітали строфи
На хвалу тєї дами,
Що до серця їм припала.

Не любов — без дами серця.
Міннезігер був без дами
Абсолютно неможливий,
Наче бутерброд без масла.

То й герой цієї пісні,
Наш Єгуда бен Галеві,
Даму серця мав так само,
Та лише на інший кшталт.

Не Лаура, в кого очі —
Смертні зорі, що пожежу
В страсну п'ятницю у храмі
Велетенську запалили,

І не замку володарка,
Що в красі своїй величній
На турнірах роздавала
Рицарям вінки лаврові,

Не була вона так само
Ні суддя, ні казуїстка,
І нде в «судах кохання»
Мудрих лекцій не читала.

Ні, була коханка равві
І убога й сумовита —
Образ знищення печальний,
На ім'я — Єрусалим.

Ще з дитинства днів далеких
Він любив її єдино;
Він тремтів, коли де-небудь
Слово чув Єрусалим.

І з рум'янцем на обличчі
Хлопчик слухав пілігрима,
Що вертався до них в Толедо
Із країв далеких Сходу

І розказував про пустку,
Про безлюддя і занепад
Місць, де й досі збереглися
Ще сліди пророчих ніг,

Місць, де й досі ще в повітрі
Запах божого дихання.
«О, який нужденний край!» —
Крикнув якимсь пілігрим,

Дід старий, сивобородий —
В нього в бороді волосся
Біле знов чорніло зверху,
Наче молодість вертало.

Дивним був оцей мандрівник,
Він печаль тисячолітню
У очах носив безмежну
І зітхав: «Єрусалим!»

«Найсвятебніше із міст
Обернулося в руїну,
Де вовки, шакали, б'єси
На пустелищах живуть,

Де сичі, гадюки й сови
У трухлявині гніздяться,
А з розбитого віконця
Хитро дивиться лисиця.

Виринає де-не-де лиш
У лахмітті раб пустелі,
Що верблюда в бур'янах
В придорожніх випасає.

На шляхетному Сіоні,
Де колись фортеця злотна
Говорила про могутність
І про владарство цареве, —

Бур'янами заростає
Розпорошена руїна,
Що стрічає нас печально
І, здається, ось заплаче.

І насправді таки плаче
Раз у рік оце каміння, —
В аба місяця дев'яту
Днину, сам я чув та бачив,

Як стікали рясно сльози
По великому камінні,
Як стогнали важко, глухо,
Порозбивані колонии.

Пілігрима слово щире
Розворушило бажання
У Єгуди бен Галеві
Бачити Єрусалим.

Це була поета мрія —
Фантастична і фатальна,
Як і та, що в замку Блей
Відчував шляхетний відам,

Мессер Жоффра Руделло,
Як вернулися були
Славні рицарі зі Сходу
Й на бенкетах запевняли,

Що найкраща між жінками,
Що перлина поміж перлів —
Є прекрасна Мелісанда
Маркграфиня Тріполі.

Всім відомо, — про красуню
Марив нині трубадур;
Він складав пісні про неї,
Й стало тісно йому в замку,

Щось тягло його до неї,
Він поїхав, та в дорозі
Занедужав і, вмирущий,
Ледь прибув у Тріполі.

Тут побачив Мелісанду
Він живими ще очима,
Але тінь сувора смерті
Тої ж миті їх закрила.

Він помер, любові спів
Свій останній проспівавши
Дамі серця Мелісанді
Маркграфині Тріполі.

Дивовижна схожість є
В долі цих обох поетів.
Тільки перший вже старим був,
Як рушав на дальню прощу...

Вмер Єгуда бен Галеві
Біля ніг своєї лобки,
Голова його спочила
Коло ніг Єрусалима.

III

Після бою в Арабеллах
Олександр, цар великий,
Царство Дарія і військо,
Двір, гарем, жінки і коні,

І слони, до бою вчені,
І корону, й владне берло

Був поклав в свої широкі
Македонські шаровари.

У наметі Кодомана,
Що, злякавшись, утік
Од штанів отих геть далі,
Юний цар угледів скриньку.

Невелика, щиро-злотна,
Інкрустована й різьблена,
Вся була вона в камейх
І в коштовних камінцях —

Скринька ця дорогоцінна,
Що сама є скарб чудовий,
Сховищем була клейнодів
І монархового скарбу.

Скарб оддав своїм солдатам
Олександр і втішався,
Що, немов маленькі діти,
З камінців вони раділи.

Прекоштовну, гарну гемму
Матері послав він; з персня,
Що печаттю був у Кіра,
Та зробить веліла брошку.

Арістотелю, своєму
Вчителеві, в подарунок
Дав онікс для кабінету
Різних природничих див.

Ще були в тій скриньці перли,
Низка перлів дорогих,
Що цариці Агатосці
Подарив був псевдо-Смердіс.

Перли не були фальшиві,---
І веселий переможець
Їх Таїс подарував,
Танцюристці із Корінфа.

І вони вкрашали коси
Навіженої красуні,
Що зухвало танцювала
В Персеполісі вночі

Та й жбурнула в царський замок
Смолоскип, і враз яскраво
Всі палати спалахнули,
Наче пишний фейерверк.

А коли Таїс вродлива
Вмерла десь у Вавілоні
З вавілонської хвороби,
Перли виборні оті

Трапили в розпродаж хутко,
І купив їх жрець мемфіський,
Що привіз їх до Єгипта,
Де вони лежали потім

На столі у Клеопатри,
І вона їх розтирала,
Випиваючи з вином,
Щоб Антонія дурити.

А з останнім Омаядом
До Іспанії ті перли
Прибули і на тюрбані
На каліфському блищали.

Третій Абдерам на грудях
Мав при тому їх турнірі,
Де він влучив в тридцять перснів
І в Зюлейми серце теж.

Разом з царством мавританським
Перейшли ці дивні перли
В християнські руки, в скриньку
Королів обох Кастилій.

І володарі іспанські,
Католицькі королеви
Їх чіпляли в дні процесій,
В бій биків, під час турнірів

І під час ауто-да-фе,
Де вони собі з балконів
Споживали славно запах
Смажених старих євреїв.

Згодом перли ці заставив
Мендізабель, сатани внук,
Щоб покрити дефіцита
У своїх фінансах ними.

При дворі Тюльєрійськім
Появились вони врешті
І блищали там на шні
В баронеси Соломон.

Так ті перли мандрували,
Щождо скриньки, то її
Олександр уподобав
І залишив для себе власне.

Він у ній ховав поеми —
Твори дивного Гомера,
Свого влюбленця; щоночі
В узголов'я ставив він

Скриньку; поставали з неї
Найславетніші герої
Світлолиці, й Олександрю
В сни заходили і в мрії.

Інший час, то й птахи інші.
Я любив колісь так само
Слухати ці епопеї
Одіссея і Пеліда,

Бо тоді в юнацькім серці
Сонячно було і ясно,
Виноград довкола чола,
А в душі гучні фанфари.

Годі з цим! Лежить в пилу
Тріумфальна колесниця,
Все розбито — і пантери,
Що тягли її, і діви,

Що під звук літавр і сурем
Йшли обабіч, і я сам
Теж лежу розбитий доли
Вкрай нещасний, — годі з цим!

Годі з цим! — Про скриньку мова
Дар'єву. — Я подумав,
Що було б, коли б у мене
Опинилася та скринька

І не змусила б потреба
Продавать її за гроші, —
Я сховав би в неї був
Равві нашого писання, —

Так, Єгуди бен Галеві
Гімни, плачі та газели
І картини подорожні
З прощі — все це я звелів би

Зофарям, найбільш ученим,
На пергаменті списати
І поклав би цей рукопис
В золоту маленьку скриньку.

Я поставив би її
Біля свого ліжка й друзям,
Зачудованим красою
Тої скриньки дорогої,

Різнобарвною різьбою,
Міньятюрами, малюнком,
Зібраними звідусюди
Самоцвітами ясними,

Я з усмішкою сказав би:
Зверху — це лиш шкаралупа,
Що в собі скарби ховає.
Тут в середині у скринці

Діаманти, в них відбився
Промінь сонця, відблиск неба.
Там рубіни, що наліті
Кров'ю серця, і розкішні

Ізумруди мрій надійних,
Перли, що стократ чистіші
Тих, які приніс в дарунок
Агатоссі псевдо-Смердіс,

Що пізніше прикрашали
Найшляхетніших у світі
І Таїс, і Клеопатру,
І служителів Ізиди,

Мавританських можновладців,
Королів іспанських, потім
Найшановнішу особу
Баронеси Соломон. —

Дивовижні ті перли —
Тільки наріст блідосизий,
Тої устриці, що в морі
В глибині захворувала.

Перли ж ті, що в цій скринці,
Витвір е душі людської,
Що прекрасніша і глибша,
Ніж глибини океану.

Це ж бо перли сліз священних,
Що Єгуда бен Галеві
Ними плакав по загибі
Рідного Єрусалима.

Перли сліз очих на злотну
Нитку рими понизались,
З золотої кузні слова
Вийшла ця коштовна пісня.

Пісня сліз перлистих цих —
Наш великий плач всевітній
В ізраїльських шатрах, всюди
Розпорошених у світі,

Чуть його в дев'ятий день
Аба-місяця, в річницю
Знищення Єрусалима
Звитяжним Веспасіаном.

Так, це той Сіона гімн,
Що Єгуда бен Галеві
На святих руїнах міста
Проспівав, уже вмирущий.

У лахмітті та босоніж,
Там сидів він на уламку
Вщент розбитої колони;
З голови, мов сивий ліс,

Падало його волосся
Й фантастично відтіняло
Обриси лица печальні
І сумні, натхнені очі.

Так сидів він і співав,
Наче давній ясновидець,
І здавалось — встав з труни
Стародревній Єремія.

У руїнах мовкли птиці,
Крики дикої скорботи
Вчувши з пісні, і злітались,
Наслухали пісні грифи.

Та зухвалий сарацин
По дорозі в той час йшов, —
У сідлі він враз хитнувся
Й кинув лото спис блискучий

В груди бідному співцеві,
І, вчинивши злочин, враз
Зник, де й дівся невідомо,
Мов якийсь крилатий привид.

Кров співця стікала тихо,
Він довів скорботну пісню
До кінця, й останній віддих
В нього був — Єрусалим!

Стародавня є легенда,
Що убивця-сарацин
Не злочинець був, а ангел,
Втілений в людську подобу

І надісланий від неба,
Щоб з землі співця забрати
І в блаженний світ небесний
Занести його без муки.

Каже казка: там, на небі,
Несподіванка приємна
Нашого співця чекала —
Отаким сюрприз небесний:

Хори ангельські врочисто
Йшли з музикою навстріч
І виконували гімни
На його відомі вірші,

Ті врочисті і веселі
Славні вірші Гіменею,
На мотиви милозвучні,
Повні пристрасті й любові.

Ангельські співали скрипки,
Вигравали тонко флейти,
Гуркотіли гучно бубни
І вторили їм цимбали.

І летів той спів чудовий
Й так чудово у небесних
Він відлунювався далях:
«Лехо дойді лікрас кале!»

IV

Не припав моїй дружині
До вподоби попередній
Розділ, особливо вступ,
Щодо скриньки Кодомана.

«Той, хто справді релігійний, —
Так вона мені сказала, —
І хто дбає про дружину,
Скриньку б ту продав за гроші

І своїй дружині бідній
Шаль кашмірську за ці гроші

Він купив би, бо доконче
Йй кашмірська шаль потрібна.

А з Єгуди бен Галеві,
Вже було б і того досить,
Щоб лежали у картоннім
І гарнесенькім футлярі,

Де б китайські мальовничі
Красувались арабески,
Як на гарних бонбоньєрках
Із пасажу «Панорама».

«Дивно! — каже жінка, —
Не чувала щось нічого
Про великого поета,
Про Єгуду бен Галеві!»

О, моя дитино люба!
Незнання твоє лише
Про недоліки говорить
У французькім вихованні.

В тих паризьких пансіонах,
Де дівчаткам, що в майбутнім
Стати мають матерями,
В юні голови вбивають

Давні мумії нікчемні
Безліч різних фараонів,
Темні тіні Меровінгів,
Парики старі без пудри

І китайських богдиханів,
З пагод фарфорних монархів.
Пильно все оте вивчають
Мудр! діти, — але ж, небо! —

Ви спитайте їх про славу,
Про іспансько-аравійську,
Про єврейських віршотворців
Золотого віку школу,

Про сузір'я трьох зірок —
Про Єгуду бен Галеві,
Соломона Габіроля
Та Мойсея Ібен Езру

І про інших найзначніших,
То дівчатка наші враз
Витрищають оченята,
Мов здивовані телички.

Дам тобі пораду, мила,
Сядь уважно за єврейську
Мову, ще є час навчитись...
Кинь театри та концерти,

Присвяти хоч два-три роки
Справі цій — і зможеш ти
Прочитати в оригіналі
Ібен Езру, й Габіроля,

І, звичайно, бен Галеві —
Тріумвірів поетичних,
Що прекрасні брали звуки
З віщих струн царя Давида;

А також і Альхарізі —
Ти про нього теж не чула,
Хоч він сам — жартун французький, —
Що Гарірі перевищив

У своїх маках дивних,
І вольтер'янцем був
Шість віків перед Вольтером.
Так говорить Альхарізі:

«Габіроль — володар мислі
Вченим більше до вподоби,
Ібен Езра — вправний майстер
До вподоби більш митцеві.

Та обидві ці прикмети
Є в Єгуди бен Галеві,
Він поет — поет великий,
І його всі люди люблять».

Ібен Езра був товариш
І, мені здається, дядько
Для Єгуди бен Галеві,
Бо Єгуда в книзі мандрів

Залишив скорботний запис
Про шукання свого друга
У Гренаді, де він тільки
Брата Езри розшукав —

Равві Мейера, поета,
Батька дівчини тієї,
Що у неї безнадійно
Ібен Езра закохався.

І, щоб образ цей забути,
Він, як всі його колеги,
Взяв мандрівницьку ков'янку
І пішов у дальній світ.

Не досяг Єрусалима,
А діставсь татарам в руки,
До сідла прип'ятий мусив
Разом з ними йти в степи.

Став татарам він служити,
Мусив їх корів доїти.
Що раввінові не личить,
А поетові тим більше.

Раз під черевом корови
Згорблений сидів, схилившись,
М'яв руками він їй вим'я,
Й молоко в цебро стікало.

О, яка ганьблива поза
Для раввіна і поета! —
Туга тут його схопила
І співати він почав.

Так прекрасно, так натхненно
Він співав, що хан татарський,
Повз ідучи і почувши
Спів цей, дав рабові волю.

Він йому й дарунки дав:
Кожушок на хутрі лиса
І гітару сарацинську,
Навіть грошей на дорогу.

О зоря співців нещасних!
Аполлонових нащадків
Гониш, нищиш, навіть батька
Самого не пощадила, —

Як за Дафною погнався,
То не біле тіло німфи,
А лавровий кущ обняв лиш
Він, божественний Шлеміль.

Так, дельфіець осяйний —
Теж Шлеміль, бо навіть лавре
Що його вначають чоло,
Є ознакою шлемільства.

Нам це слово вже відоме,
Адже Шаміссо недурно
Йому право громадянства
У Німеччині привласнив.

Та лишнися невідомим,
Як джерела Ніла, слова
Цьόго первісток; не раз я
Міркував про це вночі.

Вже потому я в Берліні
Вдавсь до Шаміссо самого,
До декана всіх шлемілів,
Щоб питання з'ясувати.

Але й він не знав нічого
І на Гіціга вказав лиш,
Котрий був хрещеним батьком
Петера його, що втратив

Тінь свою. Узнявши дрожки,
Рушив прямо, без зупинки,
Я до Гіціга самого,
Що рахіше Іціг звався, —

Коли він ще Іціг був,
В сні побачив, як у небі
Його ім'я засіяло
Й перед ним німецьке «Г».

В чому зміст оцього «Г», —
Він гадав, — чи це гер¹ Іціг,
А чи може — гайлагер² Іціг?
Титул гарний, та в Берліні

Недоречний, — так він думав
Й таки Гіцігом назвався,
І лиш дуже близькі знали,
Що це значить — святий Іціг.

«Гіцігу святий! — сказав я,
Ставши перед ним, — з'ясуйте
Етимологічно нам
Стародавнє слово Шлеміль!»

Довго цей «святий» крутився,
Говорив дрібниці різні,
Викрутитись намагався,
Плутав щось, аж врешті в мене,

¹ Пан.

² Святий

У моїх штанах терпіння
Гудзюки всі, як один,
Відлетіли, й став я люто,
Так блюзнити й проклинати,

Що побожний п'єстист
Побілів, хитнувся, ледве
Встояв на ногах і швидко
Розказав мені наступне:

«З біблії усім відомо,
Як під час блукань в пустелі
Потішав себе Ізраїль
Ханаанськими дочками;

Сталось раз таке, що Пінхас
Бачив, як шляхетний Зімір
Ізлягався в перелобстві
Із дочкою ханаанця.

Тож, списа узявши, Пінхас
Простромив ним груди Зімірі
Так, що той вже не підвівся, —
Ось, що біблія говорить.

Та із уст в уста народні
Перейшов такий переказ:
Був не Зімір чоловік,
Що списом поціливі Пінхас, —

Він, засліплений од гніву,
Проманувся ненароком,
І невинний під списом
Впав Шлеміль бен Цурі Шаддей.

Отже, ним, Шлемілем першим,
Розпочався рід Шлемілів,
Отже, наш найперший предок
Є Шлеміль бен Цурі Шаддей.

Він геройськими ділами
Імені свого не вславив,
Та, проте, ми добре знаєм,
Що Шлеміль цей був Шлемілем.

Що ж, дерева родослівні
Не за добрий плід цінують,
А лише за їхню давність;
Наше — тритисячолітнє!

Роки йдуть собі: й минають...
Тридцять сотень літ минуло
З того часу, як помер наш
Пан Шлеміль бен Цурі Шаддей.

Пінхас теж давно помер
Але спис його лишився,
І ми чуємо, як свище
Він загрозливо над нами.

Щонайкращих він вражає;
Вбив Єгуду бен Галеві,
Вбив Мойсея Ібен Езру,
Вбив так само й Габроля,

Цього вішого поета
І улюбленця Єгови,
Солов'я, що покохав
Лиш одну троянду — бога.

Солов'їну ніжну пісню
Звितяжний кохання спів
Він співав у непроглядну
У середньовічну ніч!

Не боявся він химерних
Вироків, примар, страхіттів,
Безуму, чуми і смерті,
Що в ту ніч гуляли скрізь.

Соловей цей мав у гадці
Лиш святе своє кохання,
Для небесної троянди
Він співав своїх пісень.

Тільки тридцять весен бачив
В світлі він, та слава швидко
Рознесла по всьому світу
Відгомін про Габіроля.

У сусідстві з ним в Кордові
Мешкав мавр, який так само
Віршував і дуже заздрив
Гордій славі Габіроля.

Від палких пісень поета
Жовч у нього розливалась
Так, що облодоші пісні
Полном йому ставали.

Він гостинно і лукаво
В дім свій запросив поета,
Вбив його і тіло потай
У садочку закопав.

Але ось! Із того ґрунту,
Де заритий труп поета,
Підвелася смоковниця
Дивоглядна, гарна й пишна.

Плід її — напрочуд довгий —
Надзвичайно був солодкий,
Хто з'їдав його — тому
Фантастичний сон ввижався.

Новина про чудо швидко
Розповсюдилась в народі,
Аж нарешті до пресвітлих
Вух каліфових дійшла.

Сам каліф, власноязично
Скуштувавши дивний плід,
Наказав почати слідство,
Щоб дізнатись, в чому річ.

Слідчі стали до роботи
Без вагання, палицями
Власника садиби в п'яти
Били, поки він признався.

Смоковницю із землі
Вирвали тоді з корінням,
А під нею Габіроля
Труп забитого лежав.

Поховали Габіроля
І оплакували довго.
І, повішений, в ту ж днину
Вмер в Кордові мавр-убивця.

ПОЕЗІИ
1853—1856 РОКІВ

НЕВІЛЬНИЧИЙ КОРАБЕЛЬ

I

Сам суперкарго мінгер ван-Кук
Сидить і рахує в каюті.
Він обчисляє товари свої
Й майбутні прибутки в валюті.

«І гума добрна, і перець тривкий —
Аж триста мішків і бочок.
Я золото маю й слонову кість,
Та негри — кращий шматочок.

Шістсот я негрів обміняв
За безцінь із Сенегалу,
Іх тіло тверде, і м'язи пругкі,
Мов литі з міцного металу.

Я вироби з криці за них давав,
Горілку й скляні перлини.
Візьму я процентів не менш вісімсот,
Хоч би й не вберіг половини.

Хай триста я негрів живих доведу
До гавані Р'о-Жапейро, —
Заплатить за штуку дукатів по сто
Дім пана Гонзалес Перейро».

Раптом замріяний мінгер ван-Кук
Свій погляд одвів од хісен, —
Входить до нього морський хірург,
Пан доктор ван-дер-Смісен.

Він довгу і схудлу постать мав,
На носі ж прищі багрові.
«Лейб-лікар морський, — скрикнув ван-Кук, —
Як мої негри — здорові?»

Вдячний пан доктор йому відказав:
«Я вам доповісти маю,
Що смертність цієї ночі, на жаль,
Піднеслась у негрів до краю.

По двоє щодня в середньому мруть,
Сьогодні ж їх сім не стало, —
Три жінки, чотири мужчини. І всіх
Я вписую їх до журналу.

Трупи уважно я дослідив.
Знаю я їхню породу, —
З себе мерців удають, щоб їх
Живими кидали в воду.

Залізі я пута з мертвих зняв,
Як завжди роблю щоранку,
Я трупи у море скинуть велів
На ранньому ще світанку.

І раптом вирнули із води
Акули — страшні химери.
Ім до вподоби чорне м'ясце, —
Це ж наші пенсіонери.

Вони за нами лавою йдуть,
Відколи ми берег минули.
Адже ж відчувають запах мерців
Нюхом своїм акули.

Смішно дивитись тоді, як вони
Допались до мертвого тіла.
Та голову схопить, та ногу гризе,
А ця й ганчірку з'їла.

Коли ж усе поглинуть, — тоді
Кругом корабля наостанок
Щільно стають і вдивляються в нас,
Мов джують за сніданок».

Раптом, зітхаючи, перебив
Мову ван-Кук: «Мій друже,
Як же нам лихо спинити це,
Щоб не вмирили так дуже?»

Пан доктор мовив: «З своєї виши
Згниуло чорних чимало.
Смердюче дихання негрів бридких
Повітря у трюмі псувало.

Від меланхолії мруть вони —
Ім нудно до смерті у тузі.
Музика, трохи повітря й танок
Можуть зарадить недуззі».

І скрикнув ван-Кук: «Дотепно сказав,
Мій любий морський цілитель
Розумний, мов Арістотель той,
Мов Олександрів учитель.

І хоч голова Дельфтських спілок,
Друзів культури тюльпана,
Кмітливий дуже, та в нього нема
Вашого розуму, пане.

Музики! Музики! Чорний люд
Мусить тепер танцювати.
Коли ж хто-небудь не піде в танець,
Нагай його буде ганяти».

II

У синім шатрі надземних висот
Тисячі зір небесних,
Великі й розумні, дивляться вниз
Очима жінок чудесних.

Вони над морем синім зорять,
І води лежать безсилі,
У фосфоричний одягшись туман,
І сонно воркують хвилі.

Не видно вітрил на кораблі
І тиша кругом велика,
Лиш сяють на палубі ліхтарі
Та грає до танцю музика.

Боцман на скрипці смичком веде,
Кухар на флейті зітхає,
Юнга дрібно б'є в барабан,
Доктор у сурму грає.

І сотні негрів, жінок і мужчин,
Крутяться, скачуть без тям,

Мов божевільні, і рівно в такт
Брязкають ланцюгами.

А їх наглядач, „*maître des plaisirs*“,
Мов кат, нагаєм воловим
Б'є танцюристів-ледацюг, —
Хай кожен буде здоровим.

І дідельдумдей і шнедереденг —
Цей гук викликає з безодні
Страшних, гідотних потвор морських,
Що досі дрімали голодні.

І раптом зринають із сонних хвиль
Шереги акул бурхливо,
І тупо вдіаляються в корабель,
І думать: що за диво?

Міркують вони, що сніданку час
Ще не прийшов, і зітхають,
Згинаючи спини, і наче від пил
Зуби із пащ визирають.

І дідельдумдей і шнедереденг —
І танцю кінця не видно.
І з нетерплячки хвіст собі
Акули кусають огидно.

Та музики, певне, не люблять вони,
Як завжди в хижацькому світі.
«Непевний той звір, що не любить музик», —
Згадайте слова знамениті.

І шнедереденг і дідельдумдей —
І танцям кінця немає.

На щоглі стоїть мінгер ван-Кук
І руки в молитві складає.

«Грішників чорних, Ісусе, врятуй,
Спаси їх, душе розп'ята!
Не гнівайся, боже, на танець їх —
Вони ж дурні, мов телята.

Даруй їм життя, Христосе ясний,
Що ліг за нас в домовину!
Бо як пропаде їх триста штук,
Тоді й мій гешефт загине».

ФІЛАНТРОП

Жили собі брат з сестрою.
Сестра була бідна, а брат — багач
І брату сестра сказала:
«Дай мені хліба, брат».

Сестрі багач відмовив:
«Сьогодні я зайнятий;
Для радників з магістрату
Я бенкет гучний даю.

Одні любить суп з черепахи,
А другий — ананас.
Ще третій — самих фазанів,
Засмажених в трюфелях.

Четвертий їсть осетрину,
А п'ятий — іше й семгу.
А шостий — жере всі стравни
І п'є ще більше того».

Бідна сестра голодна
Покірно пішла назад
Та й мовчки лягла, зітхнула
І вмерла на сіннику.

Ми всі повинні вмерти.
Смерті жоса зітне
Нарешті й багатого брата,
Так само, як і сестру.

Коли ж багатий почує,
Що смерть до нього іде,
Нотаріуса він покличе
І свій заповіт складе.

За ним міське духівництво
Одержить частку значну,
А також школи й великий
Зоологічний музей.

Крім того наш заповітник
Призначить великий дар
Товариству хрещення євреїв
І школі глухонімих.

Для церкви святого Стефана
Він купить великий дзвін,
Що з кращої бронзи одлитий
І важить п'ять сотень пудів.

І вдень і вночі над містом
Дзвонитиме лунко дзвін
Про цю незабутню людину,
На славу її та честь.

Дзвінким язиком розкаже
Про добрі її діла
Для міста й його мешканців
Усіх віросповідань.

О ти, благодійник людства!
За смерті і за життя
Твої благодійні справи
Прославить великий дзвін.

Твій похорон улаштують
В нечуваній пишності.
І буде йому дивуватись
Пойнята страхом юрба.

Із чорної колісниці
Звисатиме балдахін,
У траурних пишних перах
Під ним стоятиме гроб

У срібних блискучих бляхах,
Прикрашений срібним шитвом, —
Адже на чорному срібло
Справляє добрий ефект.

Попереду коні цугом
У чорних попонах важких,
Ці траурні мантиї коням
Звисатимуть до копит.

Відразу за гробом підуть
Прислужники в чорних лівреях,
Ховаючи в білі хустинки
Червоне від горя лице.

Поважані громадяни,
Поспільства міського цвіт
В парадних чорних колясках
За гробом пойдуть теж.

У траурному поході
Звичайно ітимуть також
І радники з магістрату,
Та тільки, на жаль, не всі.

Не буде між них одного,
Що дуже любив фазанів,
Бо він од нетравлення шлунку
Якраз перед тим умре.

БЕРТА

Вона була ніжна й побожна така,
Мов ангел у грішнім світі.
Писала мені найкращі листи,
Соромилась навіть квітів.

От-от мало бути весілля гучне,
Та взнала рідня проклята.
А Берта була дурним дівчам
І тіток слухала свято.

Зломала вірність і клятви свої,
Хоч це їй дарую мило.
Вона б, дружиною ставши, мені
Життя й любов отруїла.

Я думаю завжди про БERTY свою,
Як жінку побачу зрадливу,
То зараз від серця бажаю їй:
Нехай вона родить щасливо.

ВХІД ДО НЕБА

Лежало тіло вже на марах,
Вспокоївшись по земних чварах,
А бідна душенька в ту пору
Неслась до неба просто угору.

А там стук-стук в високі брами,
Зітхнула й мовила словами:
«Свят Петре, вийди рай відперти!
Життя втомило мя до смерті —
Чень хоч у небі я спочину,
Заляжу на м'яку пернну,
З святими втішно погуляю,
Спокою й щастя раз зазнаю».

Шлап, шлап! Пантофлі чутн в ганку,
Ключі калатають при замку,
Крізь отв'р в брам: з-поза грати
Святий Петро став визирати.

І рік: «Ідуть тут волоцюги,
Ляшки, цигани і драбуги,
І злодіяки, й голопупи,
Ідуть одним, і йдуть їх купи,
А всі у рай хочять вкрутитись
І з ангелами веселитись.
Агов! Агов! Для талалайства,
Такого підлого гультьяйства
Не відчиняю райські брами —
Усім вам місце там, з чортами.
Геть відси, геть! Махай, ледащо,
У вічне пекло, в чорну пашу!»

Отак бурчав старпій, та звільня
Покинув гримать, стала скрійна
І добродушна мова в нього:
«Ти, бідна душко, не такого,
Мабуть, гатунку, як та псарня.
Ну, ну, сповню твої бажання,
Це ж днесь мій празник припадає,
І серце любий жаль проймає.
Скажи, з якого міста йдеш ти,
З якого краю? А нарешті,
Чи був жонат, чи вільно плігав?
Хто хрест супружний в світ: двигав,
Той і найтяжчу грішну змазу
В житті спокутував доразу;
Жонатим злишні пекла ями,
Не ждять їм в небі коло брами».

Душа рече: «Прусак я бідний,
Берліном звесь мій город рідний.
Дзюрчить там Шпрея, а до неї
Дзюрчать кадетики з-над Шпреї;
Вона й бурлить, шумить, як слітно
Берлін весь вигляда привітно,
Там я приватним був доцентом
І філософію студентам
Читав; женивсь на пенсіонерці,
Та часто гризла мя по серці,
Як хліба в нас не був і зрізчик —
Потім я вмер і став небіжчик».

Петро сказав: «О бідний, бідний!
Та філософ'я — хліб послідний.
Не розумію я, признаться,
Чом люди філософ'ї вчаться».

Нудна вона, не люкративна,
А врешті ще й богопротивна,
Живеш — біда тя й сумнів топить,
А врешті чорт тебе ухопить.
Там десь кляла твоя Ксантипа,
Як на обід лиш борщ до хліба,
А не всміхалися ніколи
До неї очка із росолу!..
Ну, тішся, душенько небого!
Хоч то мені велено строго,
Щоб всіх, хто за життя на світі
Вмотавсь в філософичні ситі,
А особливо в те поганство
Німецькеє гегеліанство,
Тих відси геть зо стидом гнати, —
Та, як кажу, моє днесь свято,
То вже тебе не запроторю,
До раю вхід тобі отворю.
Ну, живо, шмиг у середину!

«Тепер ти вже безпечний, сину!
Весь день від ранку аж до ночі
Гуляй по небі, скільки хочеш,
І волочися по бульварах,
По брильянтових тротуарах.
Та знай, весь крам філософичний
Тут треба кинуть на вік-вічний,
А то у бога мя, до правди,
Страшенно скомпромітував ти.
Як ангеляток спів учуєш,
Чинись, мов страх їх адміруєш.
А як архангел заспіває,
То в тобі хай аж серце тає,
Скажи, що й Малібран самая

Такого сопрана не має.
Плеши все, як співають з ними
І херувими й серафими,
Рівняй їх з тенором Рубіні,
Із Маріон і Тамбуріні,
Давай їм титул ексцеленцій
І підсилай їм реверенцій!
Бо співаки, небесні й земні,
Всі люблять компліменти чемні.
Ба й сам наш капельмістр предивний
Похвальні також любить гімни,
Як всі світи і всі безодні
Діла виспівують господні,
Як в честь його прикмет всесильних
Псалми дзвенять в димах кадильних.

«А не забудь про мене, друже!
Коли часом навкучать дуже
Тобі небесні палати,
Приходь до мене в карти грати.
Я знаю всякі гри: пікета,
І фараона, і лябета.
По чарці вип'єм... Слухай, братку!
Якби часом ти богу-батьку
Де стрівсь, а він почне питати:
«Дитя кохана, відкіля ти?»
Не мов, що ти з Берліна птах е,
Скажи, що з Відня чи з Монах'ї»

1

Кинь параболу крилаті,
Не літай у високості,
На запитання прокляті
Дай нам відповіді прості,

Чом правдивий має всюди
Тільки злидні, тільки біди,
А щасливий випнув груди,
На коні, поганий, їде?

Хто тут винен? Хто тут винен?
Як це богу не обридло?
Може, сам це все зробив він?
Ах, тоді було б це підло.

Так питаєм безнастанно,
Поки горла нам землею
Не заб'ють у мить останню.
Та чи відповіддю це є?

2

О як повільно, без утоми,
Повзе цей час, жахний слимак.

А я лишаюсь перухою
На тому ж місці, вічно так.

Кімната темна не заблище,
Надії промінь не сія,
І знаю, лиш на кладовище
Кімнату цю зміню я.

Можливо, я помер давно вже.
Й навколо ніч бездонна ця.
І тільки мозок мій тривожать
Жахні примари без кінця.

Чи ці химерні силуети,
Богн минулого і мли,
Під череп мертвого поета
Вони безумствувать прийшли.

Цю ночі оргію крилату,
Легка, прозора і тонка,
Часом береться описати
Поета мертвого рука.

3

Колись квіток цвіло багато
В путі моїй. Та тільки лінь
Було мені їх цвіт зірвати —
Іх обминав мій гордий кінь.

Тепер, коли життя жахливе
І смерті близько, близько строк,
Як часто серце рве глузливо
Той пах зневажених квіток!

В мені горить завжди й незмінно
Фіалка полум'ям заграв,
І жалко так, що цю дівчину
Я, наче квітку, не зірвав.

Мій зір на води Лети рветься,
Що можуть на кінець життя
Нагадувать дурному серцю
Про ніч солодку забуття.

4

Вони сміялись, усміхались,
Приходила загибель їм;
Сльозою, хрипом захлинались --
Не хвилювався я нічим.

Я брів, жалобою повитий,
До цвинтаря за ними вслід,
А погім — нічого тайти —
Я з апетитом їв обід.

Тепер нежданою журбою
Палку закликано любов;
Померлою давно юрбою
Я зачарований ізнов!

А надто Юльї сльози й крики
Я згадую: і — дивна річ —
Сум виростає в тугу дику,
Я кличу милу день і ніч!

Я бачу в маренні хвороби
Зів'ялу квітку ту; в цю мить

Здається — хоче люба з гробу
Мою жадобу вдовольнити.

О, ніжний привиде коханий,
Міцніш, міцніше обійми!
В твоїх устах солодка стане
Гіркота смертної зими!

5

Мене не ваблять доли раю
У зоряних краях ясних;
На небі я не відшукаю
Жінок, що кращі від земних.

Хоч крила в ангела найліпші,
Дружини не замінить він;
Псалми співають, на хмару сівши,
Для мене також не спочин.

Мені, о боже, до вподоби,
Щоб ти мої продовжив дні;
Лиш вилікуй мої хвороби
І трохи грошей дай мені.

Я знаю, що гріхів доволі
На світі цім, але давно
Я звик до них — в сумній юдолі
Топтати брук мені дано.

І я не наберусь мороки
В юрбі. Я від людей біжу;
У теплих туфлях, у шлафроку
Я вдома з жінкою сиджу.

Залиш із нею. Хай базіка,
А я послухаю, — люблю
Її базікання музику,
І вірний зір її ловлю.

Мені лише здоров'я й гроші
Потрібні, боже! Заспокой!
Хай довго житиму я, прошу,
Біля дружини в statu quo!

6

Три жінки сидять край дороги,
Прядуть і сокочуть,
Зітхають, бурмочуть;
Огидний вигляд їх убогий.

Ось перша прядку стисла,
Пряде, і пряжу
Слиною в'яже;
Тому й пересохла губа обвисла.

У другій з них веретено,
Що безперестанку
Все крутиться в танку;
І очі старої горять шалено.

І ножиці третя парка
Розкриті тримає,
Молитви співає;
Загострений ніс, а на нім — бородавка.

О, швидше, підвівши руку,
Обріж щтку кляту,

Щоб більше не знати
Страждань життя невимовну муку!

7

До дна, до дна я осушив
Кохання келех в давній час;
Цей трунок поглинає нас.
Мов пуншу племінь, він напів.

Не той напій тепер хвалю я,
А теплувату дружбу; хай
Утішить сум, живіт лікує,
Немов у скромній чашці чай.

8

Ти не думай, ніби здуру
Вибрики твої терплю я;
Ти не думай, що господь я
І прошення всім дарую.

Всі ці штуки, всі ці муки,
Правда, я сприймаю тихо.
Інший на моему місці
Вже б забив тебе, на лихо.

Хрест важкий! А все ж я хочу
Під хрестом смиренным бути, —
Жінко, знай, тебе люблю я,
Щоб гріхам найти спокругу.

Ти — чистилище для мене,
І спасе мене — судилось!—

Із твоїх обійм поганих
Чистим божа ласка й милість.

9

Нещирими устами цілували,
Питво давали пити виноградне,
Уливши в нього плин отрути зрадний,—
Це кривні й родичі мені вчиняли.

Лежу в постелі — схудлий, нездужалий,
Я висох весь, у муках безпорадний,
Украв життя моє їх рій нещадний, —
Це кривні й родичі мені вчиняли.

Християнин я — це книжки церковні
Посвідчують, — тому в покорі повній
Все їм прощу, як брату брат прощає.

Так як би радо перед самим сконом
Ударив вас я огняним прокльоном!
Хай бог вас прокляне і покарає!

10

Суд розуму тебе судив,
Ти виправдана повнотою;
Провин у вчинках і словах
Немає жодних за тобою.

Не ворухнулась ти, німа,
Як гинув я в огненних вирах, —
Не роздувала ти вогню,
А серце шле тобі свій вирок.

Я чую голос уночі —
Обвинувач несамовитий,
Він гучно твердить: винна ти,
Що все життя моє разбите.

Він свідків довгий ряд веде,
Він пачку доказів читає;
А вранці, як зникає сон,
То й прокурора вже немає.

На дно душі заходить він
Обвинувачення таїти...
І пам'ятаю я лише
Одно: життя моє разбите.

11

В жару я, в мозку моему потік,
Ліси, лани і долини;
З безладдя цього нарешті встають
Виразні досить картини.

Містечко, яке побачив я,
То Годесберг, гадаю.
Я знов під липою там сиджу,
При шинку відпочиваю.

У горлі так сухо, немов проковтнув
Я сонце західне ціле.
Шинкарю! Шинкарю! Скоріш вина
З найкращого барила!

Блаженний виноградний сік
В самісіньку душу лине,

До речі, гасить пожежу він,
І сонце в горлі гине.

Ще пляшку, пане шинкарю! Я пив
Ту, першу, ловивши гави,
Пив без уваги! Шляхетне вино,
Пробачити прошу ласкаво.

Дививсь я вгору на Драхенфельс,
Бо надто вже романтичні
У сляві заходу, в люстрі вод
Його руїни вічні.

Я слухав далекі співи людей
І цвірінкання жваве пташів'я —
Розважливо пив, і про вино
Зовсім не думав, як пив я.

Нині я носом у склянку уткнувсь,
Серйозно я розглядаю
Вино, що ковтаю, та бува,
Що й не роздивившись ковтаю.

Та дивне чуття! Я ковтаю, й мені
Здається, що я роздвоївся,
Що бідолаха ще якийсь
Зі мною враз упився.

Нещасний, хворий має вид,
Блідий і повний муки.
Глузливо на мене дивиться він
І каже невітські штуки.

Дивак запевняє, що він — то я,
Що ніби ми з ним — єдині,
Ми — ніби один і той же бідняк,
Смертельно хворий нині.

Не в Голесберзькім шинку старім,
А у чужому краї,
В Парижі, у ліжку ми лежимо...
Брехня, блідий шахраю!

Брехня! Здоровий і свіжий я,
Неначе розквітла рожа,
І я міцний, тож бережись —
Розгніватися можу!

Він плечі звів і зітхнув: «Дурний!»
Тоді вже я розгнівився;
І з цим ненавсним другим «я»
У лютий бійці зчепився.

Та дивне діло! Кожен стусан,
Що я завдаю шахраю,
На власнім тілі кожен раз
Дуже боляче я відчуваю.

У цій колотнечі клятій знов
Стає мені в горлі сухо,
Я хочу кликати шинкаря —
Язик мій мене не слуха,

Гублю я свідомість, і чую лиш
Незграбну балаканину:
«Припарок йому, і мікстури йому —
Дванадцять краплин в годину».

Надходить смерть — тепер скажу я
Усе, що згорда я таїв:
Для тебе я, для тебе жив,
Тебе, одну тебе люблю я!

Труна готова, в домовині
Зумію спокій я знайти.
Лиш ти, лиш ти, Маріє, ти
За мною плакатимеш нині.

Уже ти руки заломила..
Утішся: в світі повелось,
Коли високе й добре щось,
Тому кінець поганий, мила.

НІМЕЧЧИНА

(ЗИМОВА КАЗКА)

ПРОЩАННЯ З ПАРИЖЕМ

Прощай, Парижу, любимий мій!
Тебе я залишаю,
Сповнений насолоди вщерть
І щасливий без краю.

Німецьке серце в грудях моїх
Зломила раптом втома.
Один для нього лікар є —
Живе він на півночі, дома.

Злікує він серце в час малий,
Лиш він це зробити в стані,
Але від ліків його мені
Гірко стає вже зарані.

Прощай, бадьорий французький люд,
Веселі мої братове.
Дивацький сум мене мене геть,
Та швидко вернусь я знову.

В'явіть, що згадую з сумом я
Про моркву та шинку тлусту,
Про вівці в Люнебурзьких лугах,
Про торф і кислу капусту.

Вабить мене тютюновий чад,
Нічні дозорці мляві,
Мова пласка, гофрати, житняк,
Пасторські дочки біляві.

І мати стара не йде з думок,
По правді сказати, давненько,
Щось із тринадцять років я
Не бачив старої моєї неньки.

Прощай, дружино, моя красо,
Ти не збагнеш мою душу.
До серця я притисну тебе
І все-таки звідси рушу.

Жага і мука женуть мене
Від найсолодшого раю —
Повітря німецького треба мені,
Без нього я скончаю.

Мука, жах, буяння моє
До судорог стали зростати. —
Нога тремтить від нетерпцю
Німецьку землю топтати.

В грудні з Німеччини я повернусь.
Здоров'ям найдужчий у світі,
І тоді новорічні тобі куплю
Дарунки знамениті.

Глава I

В сумному листопаді це було,
Похмурий час починався,

Листя вітер з дерев зривав —
В Німеччину я подався.

І, лиш на кордон приїхав я —
Забилося серце щосили
В грудях моїх і можливо також,
Що й очі сльозу зронили.

А що вже німецьку мову почув,
Відчув себе чудно знов я,
І це не інакше, як серце моє
З приємністю вмилось кров'ю.

Малу арфістку я чув — вона
Співала з теплим поривом
І досить фальшиво, — але мене
Своїм зворушила співом.

Співала вона про кохання й сум,
Про зречення й спіткання
Вгорі, у кращих світах, де всі
Зникають людські страждання.

Співала вона про долину плачу,
Де щастя шукати годі,
Про світ, де плаває душа
У вічній насолоді.

Відречення пісню співала вона,
Стару колісанку неба.
Співають її, коли плаче народ
І дурня приспати треба.

Я знаю мотив цей, я знаю й слова,
Ще й авторську знаю природу.
Я знаю, що п'ють вони дома вино,
А нам проповідують воду.

Та кращу пісню, пісню нову,
О, друзі, складу я вам нині:
Ми хочемо тут на землі створити
Небесного царства твердині.

Ми хочемо бути щасливі тут,
Вже досить ми терпіли,
А пузо ледаче жерло те,
Що руки трудячі робили.

Тут досить хліба скрізь росте,
Стане для всіх потроху
Троянд, і миртів, і див, і краси,
І цукрового гороху.

Так-так, стрючків солодких усім —
Хай бризнуть солодким соком!
А небо ангелам ми віддамо
Та шпакам і сорокам.

Що ж крила зростуть по смерті в нас —
Ми прийдемо скуштувати
Вгорі, разом з вами, святих тортів
І з райського саду салати.

Чудова пісня — пісня нова!
Мов скрипка та флейта грає.
І «miserere» геть зника
Й дзвін похорон змовкає.

Європа заручена — її
Кохав геній *свободи —
В обіймах вони і уста їх злились
В цілункові насолоди.

А те, що їх не вінчали попи,
Чи ж нам це завадить радити?
Нехай же молоді живуть
І їхні майбутні діти!

Весільна пісня — пісня моя,
Найкраща, найновіша;
Зорі сходять в душі моїй...
Сяє чудова тиша.

Натхнені зорі палають вогнем
І сплячуть всі загаги —
Я чую дивну силу в собі,
Я міг би дуба зламати.

На рідну землю став я лиш,
Як вирости в мене крила, —
До матері велетень знову припав,
І знову зросла його сила.

Глава 2

Поки мала про сяйво небес
Співала та награвала,
Пруська митниця валізу мою
Уважно оглядала.

Обнюхали перетрусили все —
Штани, сорочки та спідні:

Шукали мережив, алмазів і книг,
Що заборони гідні.

Чого ви, дурні, шукаєте тут?
Для вас я поживи не маю!
Ту контрабанду, що я везу, —
Я в голові ховаю.

Мережива, що у мене є, —
Кращі брюссельських мережив,
Коли б я дістав їх — без сумніву вас
Не в жарт уколов би й збентежив.

В моїй голові діаманти є
З корони прийдешнього сонця,
Палацу нового бога скарби —
Великого незнайомця.

Безліч книг у моїй голові,
Змушений вам сказати:
Моя голова — пращине гніздо
Книжок для конфіскації.

В бібліотеці сатани
Гірших, по правді, немає,
Вони далеко страшніші тих,
Що Фаллерслебен складає.

Один пасажир, що тут стояв,
Звідомив мене без ухмилки,
Що перед нами великий ланцюг
Пруської митної спілки.

«Митна спілка», — так він сказав, —
Зміцнить народну основу,
Розбиту вітчизну з'єднає вона
В одну неподільну знову.

Вона нам зовнішню єдність дасть,
Сказати б, матеріальну:
Цензура ж нам єдність духовну дає,
По правді ідеальну.

Вона нам внутрішню єдність дає,
Думки і совісті вповні.
Єдина Німеччина мусить бути
Зсередини і зовні.

Глава 3

В Аахенському соборі лежить
Карл Магнус у домовині.
Не думайте, що це Майєр Карл,
Той в Швабах мешкає нині.

Мені б не хотілось мертвим лежати,
Хоч би й з королем у парі —
Я б радше маленьким поетом жив
У Штуккерті при Неккарі.

Нудьгуючи, в Аахені навіть пси
Зітхають на вулицях стиха:
Турни нас ногою, чужинче, вже й в цім
Якась нам буде віха.

В цьому досить нудному гнізді
З годину я волочився,
Побачив пруських військових знов —
Мало цей тип змінився.

Тут досі носять сірі плащі
Й високий червоний ковнір.
«Червоне — це французька кров!» —
Співав у минулому Кернер.

Той самий дубовий народ-педант,
Прямі кути ще й сьогодні
У кожному русі, а люди з лица
Бундючні, тупі й холодні.

Ще й досі гуде скам'янілий крок
Ходульно, бундючно, зухвало,
Немов вони проковтнули дубця,
Яким їх колись лупцювали.

Так, ще фухтель не зовсім зник.
В істотності він тепера;
В дружньому «ти» стародавнього «він»
Часто спливає ера.

А довгі вуса — це фаза нова
На зміну давнім косам:
Те, що ззаду висіло раниш,
Висить тепер під носом.

Не зовсім погана одежа нова
Кінноті; варто в поемі
Відмітити шишак, а також і шлем,
І стальний гострячок на тім шлемі.

Це так по-рицарськи, що враз
Приходить привид романтик,
І слідом за пані фон-Монфокон
Чвалають Фуке, Уланд, Тік.

Пригадуєш тут середні віки,
Коли двірські посіпаки
Плакали відданість в серцях
І герби нашивали на с...

Згадуєш хрестовий похід,
Турніри, любовні навали,
Увесь нецензурний вік, коли ще
Часописів не видавали.

Так, так! Мені до вподоби шлем —
Дотепності в ньому чимало!
Це сам король завів його!
Та боюсь — в ньому зайве жало!

Боюсь лиш — що коли вдарить грім?
Легко прийняти цій спиці
На ваше чоло, романтик-король,
Новітні блискавиці.

Щождо війни — вам треба також
Легші шапки купувати;
Середньовіччя шлем важкий —
Завадить швидко тікати.

В тому ж Аахені бачив я
Птицю мені ненависну —
З поштової вивіски вона
На мене дивилась злісно.

Огідний птах! Ще будуть часи,
Яких не запобігти —
Я вирву тоді хвоста тобі
І відрубаю кігті.

Потому я тебе посаджу
На жердину дебелу
І покличу для сміху та для стрільби
Рейнську сторожу веселу.

І той, хто зіб'є тебе згори —
Корона йому і держава!
Ми вдаримо туш і гукнемо:
Слава, королю, слава!

Глава 4

Затемна вже я до Кельна прибув
І наслухавсь рейнського плину.
І дух німецький мене сп'янив,
І вплинув у ту ж хвилину

На мій апетит. Я одразу з'їв
З шинкою миску яєшні —
Надто солоної — й саме тому
Наліг я на вина тутешні.

В зеленій римській чарці блищить,
Рейнвейн, мов золото, й досі, —
Що ж, вип'єш декілька зайвих кварт,
Одразу закрутить в носі.

У носі лоскіт солодкий такий,
Такі роздзвонилися дзвони,

Що подавсь я геть у морок нічний,
У вулиць відлунні прогони.

Камінні будинки стрічали мене,
Мов думали розповісти
Легенди й перекази давніх часів
Кельна — святого міста.

Колись попівський клір справляв
Тут служби свої святебні.
Тут Ульріх фон-Гуттен викрив діла
Темних людей ганебні.

В канкані середньовічному тут
Гасали ченці й черниці,
Тут кельнський Менцель — Гохстратен писав
Доносі препідлі й ниці.

Тут в полум'ї середньовічних вогнів
Книжки і люди палали;
І дзвони церковні при цьому гули
І «кір'є елейсон» співали.

Злоба та глупство справляли тут
Весілля своє собаче, —
Нашадків і досі неважко впізнати
З віронестерпної вдачі.

Та що це? В місячній сляві я
Бачу велику потвору —
Збіса весь чорний Кельнський собор
Люто шнеться вгору.

Бастілія духу це мала бути
За наміром хитрого Рима:
«Німецький розум ми згноїмо
За кованими дверима»

Та Лютер тут свое сказав.
— Стій! — прогула його мова.
І припинилась з того дня
Собору побудова.

Його не скінчили. І добре це.
Спершись на цю причину,
Він виявом сил Німеччини став
Та протестанського чину.

Бідні шельми — соборний союзі
Зруйновану віками,
Фортецю утиску хочете ви
Скінчити своїми руками.

Безум! Ви можете гаманцем
Порожнім трусить, жебрати
В еретиків та євреїв — однак
Ії вам не збудувати.

Цілком даремно великий Франц Ліст
Для справи цїї концертує,
Та й ваш талановитий король
Даремно декламує.

Ніщо докінчити Кельнський собор
Не в силі — ні гроші, ні вміння,
Ні те, що дурні-шваби дають
Цілий корабель каміння.

Його не скінчити, хоч крик не змовка
Ворон і сичів потворних, —
Тіні минулого звикли завжди
Жити у вежах соборних.

Прийдуть, знайте, такі часи —
Замість кінчати будову,
На кінську стайню повернуть оцю
Озію прездорову.

«Як стане стайнею собор,
Що маємо ми робити
З трьома пресвятими царями, що тут
Звикли у темряві тліти?»

Чудне запитання я чую! В наш час
Чи варто про це ще нам дбати?
Тоді доведеться східним царям
Притулку де-інде шукати.

Я ж вам пораджу кинути їх
В три клітки залізні — по смерті
Нехай вони в Мюнстері висять
На вежі Sanct Lamberti.

Коли ж не доставе якогось вам
До цього триумвірату, —
Та замість східного короля
Можна західного брати.

Глава 5

З'йшовши на Рейнський міст старий
Біля причального валу, —

Побачив я в місячнім сяйві Рейн.
Що в даль спливав помалу.

Привіт тобі, мій батьку Рейн,
Що тут було з тобою?
Часто про тебе думає я
З одчаєм і журбою.

Сказав і вловило в глибинах вод
Звуки печальні вуха,
Неначе кашель старого брав, —
Стогнав та бухикав він глухо.

«Здоров будь, хлопче, приємно мені,
Що ти не забув про мене —
Тринадцять літ не бачились ми,
Життя я тут мав нужденне.

Я в Бібріху мусив камінь ковтати.
Не дуже це смачно. Ще ж гірші
По правді сказати, для шлунку мого
Нікласа Беккера вірші.

Мене оспівав він так, наче я
Незаймана мамина дочка,
В якій ніхто ще не зірвав
Цноти її віночка.

Чуючи пісню безглузду цю,
Я хочу гнатись, битись,
Вирвати бороду сиву собі
І в самому собі втопитись.

Те, що я не цнотливе дівча,
Французам найкраще знати —
З моєю водою води звитяг
Доводилось їм еднати.

І пісня дурна і співець дурний!
Мене він зганьбив цинічно
Й на все життя скомпрометував,
Можливо, що й політично.

В разі французи б вернулись назад —
Мені червоніти треба,
Мені, що про їхній поворот
З сльозами звертався до неба.

Французиків тих любив я завжди,
Та все ще, здається, не досить.
Чи ще співають, гасаять вони?
Білі штанці ще носять?

Хотів би я побачити їх,
Не криюсь перед тобою.
Але боюсь, бо вірші ті
Вкрили мене ганьбою.

Альфред де-Мюссе, дотепний гамет,
Можливо, з ними прибуде,
Як барабанщик, — тоді він мене
Висміяє не забуде».

Так побивався мій батько Рейн,
Не міг розважитись знову.
Щоб звеселити його, я сказав
Таку бадьору промову:

Не варт боятись, батьку Рейн,
Тобі французьких глузів,
Давно змінився характер, а з ним
Також і штани у французів.

Не білі вже в них, а червоні штани,
І гудзики інші вже мають,
Задумано голови хилять вони,
Не грають уже, не гасають.

Все філософствують, на язичі
В них Фіхте, та Кант, та Гегель.
І курять тютюн, і пиво п'ють,
І дехто гуляє в кегель.

Вони філістери, як і ми.
Нас перемагаючи в герці,
Вже більше не вольтер'янці вони,
А скорше генгстенбергії!

Альфред де-Мюссе, щоправда, гамен,
Як і раніш завзятий,
Але не бійся — язика
Йому ми зможемо втяти.

Нехай посміє жарти лихі
Тарабанити він над нами, —
Ми свиснем, як свистіли йому
Не раз прекрасні дами.

Отож, забудь, мій батьку Рейн,
Пісні лихі. Чудову
Почуєш пісню нову. Прощай!
Ми швидко стрінемося знову.

Глава 6

Услід за Паганіні ходив
Свій Spiritus familiaris.
Часом як пес, а часом з лиця
Як небіжчик Георг Гарріс.

Наполеон під важливу мить
Бачив червоного мужа,
Сократ мав демона свого;
Це не уява недужа.

Часом і я, над письмовим столом
Схилившись порою нічною,
Теж помічав, що жахливий гість
В масці стояв поза мною.

Щось він ховав під своїм плащем,
Мій гість, мовчанням скутий.
І я все думав — сокира там,
Сокира там має бути.

Присадкуватий він з вигляду був,
Мав очі на зорі схожі.
Писати він не заважав,
Здала стоячи на сторожі.

Минули роки — вже я забув
Відвідини ті пекельні,
Коли раптово в місячну ніч
Зустрів свого привида в Кельні.

Вздовж вулиць задумано я блукав
І бачив його за собою,

Як тінь свою; я спинявся і він
Спинявся разом зо мною.

І він, неначе в чеканні, спинявсь.
Рушав я — і тінь його чорну
Знов бачив за спиною. Так ми прийшли
На кельнську площу соборну.

Це стало нестерпно, і я повернувся
І крикнув: «Скажи мені в очі —
Чого за мною ти ідеш
В пустелі цій серед ночі?»

Тебе я стрічаю завжди в той час,
Коли світова задуха
Груди тисне мені і горять
В мозку блискавки духа.

Ти пильно дивився в очі мої.
Скажи мені, що ти ховаєш
Завжди під плащем і що там блищить?
Хто ти й чого ти бажаєш?»

І він мені сухо відповів,
Ба навіть в тонах сонливих:
«Будь ласка, не закликай ти мене,
Я зовсім не з похлихливих.

Зовсім не з тіней минулого я,
Не привид замогильний.
Я ворог риторики, а також
До роздумів не схильний.

З натури практик я; завжди
Мовчу й спокійний бугаю,
Та знай — усе, що змислиш ти, —
Я у життя втіляю.

Я не спинюся ні на мить,
Покіль твою думку і мрію
Не втілю в дійсність життєву.
Ти мислиш, а я — дію.

З тебе — суддя, а з мене — кат;
З слухняністю рабською, ревно,
Я здійсно кожний твій присуд, хоча б
Несправедливий запевно.

Носили сокиру в давні часи
Перед консулом Рима —
Твій ліктор з а тобою несе
Свою сокиру незримо.

Я ліктор твій, за тобою йду,
І маю в руці завжди я,
Судну сокиру свою, бо я
Думок твоїх вірна дія.

Глава 7

Дома заснув я, наче мене
Ангели заколсали.
Недурно німці перини собі
Пухом понабивали!

Як часто за вами я сумував,
Моеї вітчизни перини,

Коли ночами лежав без сну
На твердих сінниках чужини.

Чудово сплять і чудовий сон
У наших ліжках буває.
Німецька душа від пут земних
Тут вільно себе почуває.

Вона тут вільна і вільно летить
До небесного простору.
О, душе німецька, як гордо в снах
Ти піднімаєшся вгору!

Перед тобою мерхнуть боги!
В небесному просторі,
Ударами крил начищаєш ти
Зустрічні маленькі зорі.

Французам і руським належить земля,
Панують на морі брити,
Зате ми царюємо в просторі сну,
Тут нас важко розбити...

Гегемонію тут здійснюєм ми
Твердо і неподільно.
Інші народи, щоправда, живуть
На ґрунті твердому вільно.

Коли я заснув, снилось мені,
Що в місячнім сьвіті ясного
Лункими завулками я блукаю
Знов у Кельні старому.

А слідом за мною знесу йшов
Супутник мій в чорній вуалі.
З утоми ламалися ноги мені,
Але ми брели все далі.

Ми далі брели, і серце мое
Було мов ножем розтяте,
І з рани серця кров почала
Краплинами стікати.

Я часом у кров свої пальці вмочав,
І часом в ході спинявся
Біля окремих дверей — і на них
Кривавий знак залишався.

І щоразу, коли я дім
Отак відзначував, — дальній
Дзвін похорон вчувався мені,
Болючий і печальний.

Та місяць у небі уже погасав,
Зникав у темній залоні,
І дикі хмарі летіли вдаль
Повз нього, як чорні коні.

І знов услід за мною йшла
З сокирою під полою
Таємна постать, — так довгий час
Ми йшли, повиті млою.

Ми довго блукали, й нарешті прийшли
Знов на соборну площу.
Соборні двері відкриті були,
Й ми зайшли, як на прощу.

Всевадно панували тут
Лиш смерть, і ніч, і тиша,
Мигтіли лампади де-не-де,
Щоб тьма була ще темніша.

Я довго блукав між високих колон,
Супроводжуваний луною —
То був мого супутника крок,
Він мовчки йшов за мною.

Врешті прийшли ми в темний куток,
Де сяйво свічок блищало
На діамантах та золоті, — тут
Три східних царі лежало.

І три царі, що мали б отут
Скинути в посмертних звагах, —
О, диво! — сиділи вони, як стій,
На власних саркофагах.

В фантастичному одязі три царі.
Корони мали на тьмяних
Слизьких черепах, і держави в руках
Тримали своїх кощавих.

Кістками мертвими цим лялькам
Ворушити бракло сили, —
І смородом ладану тхнули вони
І трупним духом смерділи.

Один навіть рота роззявив свого,
Щоб довгу промову сказати.
Він пояснив мені добре, чому
Я мушу його поважати.

По-перше, тому, що він мертвяк,
По-друге — король, і тому,
По-третє, зважайте, що він святий.
Вже чув я цю байку відому.

І я сміючись відповів йому так:
«Даремне, королю, старання.
Я бачу і знаю — минулим часам
Належить твоє поривання!

Геть звідси! Геть! З глибоких могил
На світло вийшли ви всує!
Скарби цієї капели для нас
Живе життя конфіскує!

Весела кіннота майбутнього мчить,
Щоб місце тут зайняти!
Коли ж ви добром не підете геть, —
Прикладами буду вас гнати!»

Так я сказав, озирнувся назад:
Блищала сокира в суворих
Руках супутника мого, —
І він зрозумів мій порух.

Наблизився він, сокиру підніс.
І я подививсь ухвально,
І він скелети трошити почав
І нищити їх безжалю.

У відповідь луни гукнули з кутків,
І крові струм'нь полився
З моїх наболілих тяжких грудей,
І я раптово збудився.

Глава 8

З Кельна до Гагена я заплатити
П'ять талерів пошти мав змогу,
Але дилжанс був набитий сповна —
Я рушив візком у дорогу.

Був ранок пізньої осені. В гній
Колеса хрипко вгрузали,
Але огидні погода і шлях
На настрої мій мало впливали.

Це ж вітер вітчизни щокри мої
Палить і далі лине,
А це багно на шляху — багно
Моєї батьківщини.

Коні крутять хвостами, немов
Давно вже знайомі зо мною,
І яблуками Атланти їхне,
Мені од кулястого гною.

Минули вже Мюльгейм. Місто як слід.
Гарний народ, н.вроку.
Востаннє я тут у травні був
Тридцять першого року.

Тоді тут усе навкруги цвіло,
Сонце проміння кидало,
А спів пташиний був сумний,
А людство надію плекало. —

Чекало: — рикарство скоро від нас
Чкурне по шляхах завізних,

Напою прощального ми їм наллєм
З довгих пляшок залізних.

Співаючи прийде воля до нас
З бло-синьо-червоним штандартом, —
Можливо, що встане вона з труни
З великим мерцем — Бонапартом.

О, боже! І досі рикарство тут!
А йолопів немало,
Що худорбою сюди прибули,
Пуща собі в нас надбало.

Сволота бліда, що була з лица,
Мов триця чеснот невдала, —
Собі у наших винах давно
Червоний ніс насмоктала!

А воля ногу звихнула собі,
Не піде на штурм нужденна,
Сумно звисають з паризьких веж
Трикольорові знамена.

Хоч дійсно був імператор воскрес,
Та англійська черва, як чувати,
Його втихомирила, — й він себе
Дозволив знов закопати.

Золоту колісницю бачив я сам,
Коли мерця шанували,
І богинь Перемоги золотих
Що труну золоту тримали.

Повагом вдовж Єлісейських полів
Крізь Тріумфальні Ворота
Процес'я йшла, — і туман був, і сніг, —
І падала з неба сльота.

Що грали музики не до ладу —
Не дивно: вони страждали
З холоду. Зі штандартів орли
Сумно мені кивали.

Немов примари люди брели
Та снували згадок основу
Про сон імперії, що здала,
Мов казка з'являвся знову.

В той день я плакав. Сльози з очей
Покотились у мить велику,
Коли від забутого я здригнувся
— Vive l'Empereur — крику.

Глава 9

Ранком — три чверті на восьму було —
З Кельна ми виїжджали.
У Гаген ми прибули біля трьох,
Саме на стіл подавали.

Обід чекав. Була тут сповна
Вся старонімецька страва:
Привіт, капуста кисла, тобі
І твоїм ароматам — слава!

Каштани в зеленій капусті я їв
Колись у своєї матусі.

Тарані вітчизни, привіт вам також,
В маслі — в моєму ви дусі.

Для чулого серця назавжди
Лишиться вітчизна мила, —
Оселедець з яйцем я також люблю,
Коли їх засмажить до діла.

Раділи ковбаски на сковороді!
Дрозди під мусом, неначе
Засмажені ангелята святі,
Пищали: — «З приїздом, земляче!»

«Агов, земляче! — мліли вони, —
Довго ти не з'являвся!
Дуже ти довго за птаством чужим
У чужих чужинах ганявся!»

І гуска стояла на столі,
Істота привітна та мила,
Коли ми обоє молодші були
Вона мене, певно, любила.

Багатозначно дивилась вона
На мене й зітхала часом,
Душа в неї, певно, м'яка була,
В порівненні з жорстким м'ясом.

Свинячу голову теж подали
В олив'яній мисці великій:
Ще й досі лавровим листям у нас
Квітчають свинячі пики.

Глава 10

За Гагеном настала ніч.
І добре я потрусився
Від лютого холоду. Тільки в корчмі,
В Унні, я трохи зігрівся.

Чудове дівча там знайшлося, — пунш
Подали мені руки дівочі.
Волосся було в неї — що жовтий шовк,
Місячне сяйво — очі.

Вестфальський шепелявий акцент
З захопленням слухав я знову,
Солодких спогадів скільки приніс
Пунш мені, любі братове!

О, любі вестфальці, я з вами не раз
Пиячив в Геттінгені,
Аж поки під столами у нас
Серця розкривались натхнені.

Я так їх гаряче завжди любив,
Чудових, добрих вестфальців,
Нашо вже відданий, щирий люд
Без лицемір'я-бахвальців.

Як вони всі на мензурі стоять,
Яке в них лев'яче серце!
Як падають точно і чесно сповна
Їхні кварта і терци!

Добре фехтують, добре й п'ють,
А руки в хвилини процяльняні

Гиснуть на дружбу, — плачуть вони —
Дуби сентиментальні.

Боронь тебе боже, мій чесний люд,
Спаси в'н твою вітчизну
Від слави бучної та в'йни,
Від героїв та героїзму.

Нехай завжди для хлопців твоїх
Буде найлегший екзамен,
Нехай по-людськи до шлюбу йдуть
Дівчата твої. — Амен!

Глава 11

Ось в'н, Тевтобурзький л'с,
Що Таціт заніс в анали,
Аж ось класичні багна оті,
Що Вару могилою стали.

Його подолав тут херусків князь,
Герман, со рицарі дужі,
Німецька національність уся
Повстала в оцій калюжі.

Коли б той Герман не переміг
З б'лявою ордою, —
Ніколи волі не знати б нам,
Під Римом жили б ми з тобою.

У нашій вітчизні мали б тепер
По-римському всі говорити.
Весталки в Мюнхені вільно жили б,
Із швабів були б квірити.

Гаруспексом був би Гейнстенберг

І в кишках бичачих копався б.

З Неандера також був би авгур —

На льоті пташок він знався б.

Бірх-Пфейфер смоктала б терпентин,

Як римські дами смоктали —

(Кажуть від того сечу вони

Надзвичайно пахучу мали).

Не стерво німецьке б Раумер був —

З нього був би римський Стервацій.

І наш Фрейліграт писав би без рим,

Як в минулому Флакк Горацій.

Грубий жебрак, наш батько Ян —

Звався б тепер Грубіанус.

Ме Hercules! — Масман знав би латинь,

Цей Маркус Туллус Масманус!

Поборці правди йшли б у нас

На левів, гієн та шакалів —

В цирк, на арену, а не, як тепер,

На собак із дрібних журналів.

Один Нерон у нас би був —

Не тридцять шість Неронів,

Ми вени врізали б собі, щоб спастись

Від рабства та шпionів.

Шеллінг став би Сенекою в нас

І тим самим скінчив би конфлікт.

Корнеліусу сказати ми могли б;

«Casatum non est pictum!».

Богові дяка, що виграв б'їй

Герман, а римлян прогнали.

Вар з легіонами вчасно полїг,

Щоб німцями ми зростали.

І німці ми і німецька в нас

Мова лишилась; хоча би —

Осел — це осел, а не avinus,

А шваби і є шваби.

Раумер німецьким стервом лишивсь,

Ловець орденів та дотацій;

І в риму пише Фрейліграт —

З нього ніякий Горацій.

Масман латини не знає ні в зуб.

Бірх-Пфейфер пише драми,

А зовсім не смокче терпентин,

Як милі римські дами.

Завдячуєм, Герман, цим тобі!

Ти гідний, скажемо прямо,

Що в Детмольді ставлять тобі монумент,

Я підписався так само.

Глава 12

У лісі густому бричка повзла

Повільно. Вже затемна

Зламалося колесо. Стоїмо.

Пригода не дуже приємна.

Встає поштар, іде в село.

А я один чекаю

В темному лісі — і дике виття
Враз навкруги зачуваю.

Я зрозумів — це вовче виття.
Певно, вони зголоділи,
Що очі свої, неначе свічки,
Серед п'тьми засвітили.

Прочули, напевне, про мій приїзд,
Ці: bestii, і з нагоди
Цієї освітили ліс
І завели хороводи.

Це серенада, помітив я враз,
Мене шанують знову!
Я в гідну позу став і сказав
Зворушену промову:

«Братове вовки! Щасливий я
У колі вашому бути,
Де вияв ст'лькох шляхетних душ
З цього виття мені чути.

Що я в хвилину цю відчув, —
Розповідати не буду.
Ах, що чудову мить повік,
Вірте, я не забуду!

Спасибі: за довіру вам,
Мені ця шана мила,
Тим більше, що в кожную спробну мить
Ви радо ставали до діла.

Братове, не мали сумніву ви,
І чесно довіри не мали
До шельмів, котрі про мій перехід
В собаки вас запевняли, —

Що зрадник я і, дайте лиш час,
П'ду в овечі гофрати, —
Подібним наклепникам мені
Не личить відповідати.

Овеча шкура, що, бува,
Вдягав я, щоб гр'їти плечі,
Вірте, не так мене гр'їла, щоб я
Мріяв про щастя овече.

Я не вівця, також не пес,
Не гофрат, повний жовчі.
Я вовк, як був, і серце мое
І зуби у мене вовчі.

Я вовк, як був, — по-вовчому,
Я витиму, як можу,
Допомагайте самі собі
То й бог вам допоможе».

Таку промову я сказав,
Й хоч нас не чули треті,
Йі перебр'їхану вм'стив
Кольбу «Загальній газеті».

Глава 13

Під Падерборном сонце зійшло
З виглядом суму і втрати.

По правді, безглузде завдання — щодня
Цю землю дурну осявати.

Освітлиш один бік — на другому тьма.
Зі світлом час поспішати
На другий, а перший тимчасом у тьму
Вже почина поринати.

Дурно котить камінь Сізіф
І Данаїди ревно
Бочки наповнюють, сонце теж
Освітлює землю даремно.

Коли розійшовсь ранковий туман,
Край шляху зміг я пізнати
В сяйві зорі обличчя того,
Що на хресті розп'ятий.

Мій бідний дядьку, побачу тебе
І серце мое засумує.
Спасителю людства, ти наші гріхи
Бравсь іскупляти всує!

Зле зіграли з тобою вони,
Пани з високої ради.
Та хто ж велів нападатись тобі
На підвалини церкви та влади?

На лихо твоє, в твої часи
Не вм'яли книжок друкувати,
А то б ти любісінько міг видавать
З небесних питань трактати.

Цензор тобі перекреслити б міг
Думки щодо лиха земного;
Прихильна цензура тебе спасла б
Від розп'яття страшного.

Ах, мав би ти трішечки інший текст
Нагірного твого казання!
Душі і таланту ти вдосталь мав —
Для чого ж було дерзання?!

Банкірів ти з храму вигнав бичем, —
Та в чому ж твоя перемога?
Нещасний, ти висниш тепер на хресті —
Мрійникам пересторога.

Глава 14

Вологий вітер, дикий край,
Дороги ніяк не здолати.
А в серці моєму дзвенить і бринить;
«О, сонце, племінь відплати!»

Давню пісню з приспівом оцим
Не раз мені няня співала:
«О, сонце, племінь відплати» — вона
Сурмою в лісі звучала.

В пісні про вбивцю мова йшла,
Що віджив свої дні щасливі;
Нарешті його в темнім лісі знайшли
Мертвим на сирій іві.

Збивці смертельний вирок був
До гілки іви прип'ятий,

Це здійснили месники Феми над ним.
«О сонце, племінь відплати!»

Позивало сонце до суду його
І присудило до страти.
Оттілії крик предсмертний був:
«О, сонце, племінь відплати!»

Згадаю цю пісню, згадаю й мою
Няню — люблю стареньку.
Я бачу знов її смугле лице
І кожну зморшку маленьку.

З Мюнстера родом вона була
І знала безліч велику
Пісень народних, страшних казок
І дивних пригод без ліку.

Як билося серце, коли в казках
Про ту королівну йшлося,
Що в лузі сиділа на самоті
Й чесала злоте волосся.

Гуси у лузі вона стерегла,
Пастушка, а як гнала
Увечері гуси знову в двір, —
Замислена ставала.

Кінську голову над ворітьми
Бачила в ту хвилину.
Голову бдного коня,
Що привіз її на чужину.

Голос королівни спадав:
«О, Фаладо, що з тобою?»
Череп коня відповідав:
«І ти не маєш спокою!»

Голос королівни спадав:
«Коли б моя ненька знала!»
Череп коня відповідав:
«Це б серце їй зламало!»

Тамуючи подих, я прислухавсь
І серце тривога стискала,
Коли про Ротбарта няня моя
Мені повідать починала.

Стара запевняла мене, що король
Не вмер, як інші герої,
А й досі живе у дальній горі
З товаришами по зброї.

Кіфгейзер зветься та гора,
І є в ній підземні ходи,
І світло чарівні лампади ллють
Під височенні зводи.

Велика стайня — перший зал,
В ній бачити ти спроможний —
Тисячі добрих коней стоять,
І коло ясел кожний.

Вони кульбачені стоять,
Та в коней цих копито
Ні жодне не вдарить, іржання не чує —
Іх наче з заліза відлито.

Соломи повний другий зал,
На ній лежать солдати, —
Багато тисяч їх тут лежить,
І все це вояки завзяті.

Вони озброєні до зубів,
Але всі ці герої
Лежать непорушно, бо геть усі
Поснули коло зброї.

В третьому залі зброї гора:
Лати із срібла та криці,
Мечі, списи, сокири й старі
Старофранкські рушніці.

Трохи гармат, та досить було б,
Щоб ворог нас міг збороти.
Вгорі над ними прапор висить
Чорно-червоно-золотий.

В четвертому залі кайзер сидить
Чимало сторіч вже на троні —
На кам'яній стільці за камінним стілом,
Чоло схиливши в долоні.

Пломінь червоний бороди
Аж до землі сягає,
Часом він оком блимне, бува,
А часом брови стягає.

Спить чи думку думає він? —
Ніхто не може знати.
Коли ж настане слухний час, —
Лиша треба чекати.

Він скочить і прапора схопить свого
І кликне: на коні! на коні! —
Пого кіннота схопиться вмить
Готова до бою й погоні.

І кожний скочить на коня,
І коні вже чують дорогу,
І рвуться в громохкий, стривожений світ,
І сурми сурмлять тривогу.

Що добре мчать, що добре б'ють,
Що виспалися солдати!
Суворий намір у короля —
Він хоче убивць скарати.

Скарати убивць, що в труну звела
Дівчину ту, що звати —
Злотоволоса Германія! —
О, сонце, племінь відплати!

А ті, що сміються, мовляв, спаслись,
Сівши за мури й фоси, —
Іх теж не мине смертельна петля
Гнівного Барбаросси.

Як любо дзвенять і як мило бривнять
Казки незабутні; — не знати,
Чому марновірне серце щемить:
О, сонце, племінь відплати!»

Глава 15

Холодний дощ голками січе,
Мов крижаний, щосили,

І коні сумно підносять хвости,
У бруді йдучи, спітніли.

У свій ріжок дудить поштар,
Цю давню перегру я знаю:
«Три вершники виїхали з воріт».
Здається, що я засинаю.

Хилило в сон, і я заснув,
І сон мені дивний приснився,
Ніби я в Ротбартовій горі
Нарешті опинився.

Сидів не на кам'янім стільці
За кам'яним столом, як скульптура,
І постать його не така була,
Як уявляють, похмура.

Зо мною люб'язно по залах він
Тинявся, — і по дорозі
Показував, як антиквар,
Багатства свої та курйози.

У збройному залі мене він навчав
Поводитися з булавою,
Часом з мечей витирав він іржу
Горностаєвою полою.

Їзав до рук він павиний хвіст
І став ретельно змітати
Порох і пил, що налетів
На зброю, на шлеми та лати.

Він прапор витрусив і сказав:
«Це гордість моя найвища,
Що шовку ще досі не згризла міль,
Ані черва деревища».

Кели ми в залу ту ввійшли,
Де покотом на підлозі
Лежали озброєні бійці,
Сказав старий у знеможі:

«Тут треба стишити мову й ходу,
Щоб хлопців не побудити;
Сто років часу минуло — вже час
Солдатам платню платити».

І кайзер тихо підходить до них
І кожному солдату
Кладе з усмішкою в гаманець
Тихесенько по дукату.

Я здивувався, тоді він сказав:
«Не пропускаючи строку,
Дукат на брата — я чесно плачу
Кожного сотого року».

А в тому залі, де в довгий ряд
Стояли мовчазні коні,
Кайзер мій ще більше зрадів
І потер собі долоні.

Він коні тут рахувати став,
Обляпував їхні крупі;
Лічба затаглася, і спрагло тряслись
Кайзера висохлі губи.

«Та все ще тут неповний лік», —
Сказав він врешті з журбою:
«Солдатів і зброї вже досить мені,
А коней не повнотюю.

Я ремонтерів розіслав
В усі світи шукати
Для мене кращих жеребців,
Чимало їх треба мати.

Опе діждуся, виповню лік,
На ворога вдарю сміло,
Звільню Німеччину й народ,
Що жде мене, зрозуміло».

Так мовив кайзер, а я гукнув:
«Та це ж зволікання звичайні!
Удар, а що коней не досить є, —
Бери ослів зі стайні».

А Ротбарт мені, сміючись, відповів:
«Для чого нам так поспішати?
Рим не будують протягом дня.
Добра слід довго чекати.

Певніший вчорашнього завтрашній день.
Природа зростає невмолима.
Ще й — *Chi va piano — va sano!* — бринить
Прислів'я державного Рима».

Глава 16

Візок на вибої хитнувся, то ж я
На мить від удару збудився.

Та знову склепилися очі мої
І знов мені Ротбарт снився.

Я знов, розмовляючи з ним, блукав
По залах під темінню заводів,
А він все розпитував мене
І довгі розмови заводив.

Багато років він не чув
З цього земного світу,
Либонь з семилітньої війни,
Ні звістки, ні привіту.

«А як там Мозес Мендельсон?
А Каршиха?» — й наостанку
Спитав про графиню Дюбарі,
Людовікову коханку.

«О, кайзер! — гукнув я. — Як ти відстав!
Вже Мозеса черви зжерли,
А потім Ревека його й Абрам,
Синок його, швидко померли.

Абрам та Лія родили на світ
Чадо — Феліксом звати;
Він охрестився й далеко пішов —
Зміг капельмейстром стати.

Каршин стара так само в труні,
Померла й дочка її, Кленке;
Онука її, Гельміна Чезі,
Ще дибає помаленьку.

Мадам Дюбарі за Людовіком
П'ятнадцятим добру днину
Була віджила. Старою вона
Сходила на гільйотину.

Король Людовік П'ятнадцятий вмер
Спокійно в своїм будуарі,
Шістнадцятий на гільйотину пішов
З Антуанеттою в парі.

Мужньо на смерть королева пішла,
Відповідно до свого звання,
Але Дюбарі зайшлася плачем
Під час гільйотинування».

Тут кайзер раптом, змовкнувши став,
Його пойняла тривога,
Він вирячив очі: «Гільйотинувати!
Та що це значить, на бога?!»

«Гільйотинувати, — я так пояснив, —
Це метод новий, без крику
І незалежно від стану людей,
Вкорочувать їм віку.

В такому разі до діла йде
Новознайдена машина,
Ії зладнав мосьє Гільйотен,
Тому вона й гільйотина.

До дошки прив'язують тебе,
Кат її спускає,
І вже ти лежиш — над тобою згорі
Трикутна сокира звисає.

Вірьовку смикнути — сокира летить
З блиском, як личить залізу,
З цієї причини твоя голова
Падає в лантух, що знизу».

Кайзер мову мою спинив:
«Мовчи! Про це катування
Не хочу я знати! Боже спаси
Нас від гільйотинування!

Король і королева! Враз!
Прив'язані? До дошки?
Ще ж проти етикету! Та це ж
І проти решпекту трошки!

А ти — звідкля це «тикать» мені
У тебе взялася сила?
Зажди, школяр, я підріжу тобі
Твої зухвалі крила!

Найглибшу жовч у мені підняла
Твоя страшна бравада.
Ти проти трону! Вже подих твій —
Страшна державна зрада».

Коли, отак розлютившись, старий
Почав мене частувати,
Збурились мислі таємні мої
Й прорвались крізь загати.

«Герр Ротбарт! — я гукнув, — лягай
Спати! З тебе доволі!
Старою байкою бути, а ми
Самі доб'ємось волі!

Республіканці нас знімуть на глум,
Коли на чолі в нас буде
Така коронована мара:
Вони дошкульні люди.

І прапор твій також мені обрид —
Пранімецькі дурні ще з того
Студентства одбили смак мені
До чорно-червоно-золотого.

Навіть ще краще — лишайся собі
В Кіфгейзері старому,
Бо, правду сказати, кайзер в нас
Уже непотрібний нікому!»

Глава 17

Отак посварився з кайзером я,
У сні, у сні, зрозуміло, —
В'явки з монархами нам говорять
Не доводиться так сміло.

В сні лише, в ідеальному сні
Наважиться німець одкрити
Німецьку думку, що в'явки
Так пильно мусить таїти.

Прокинувся я знову, коли повз ліс
Ми їхали, — вигляд лісу
В суті його дерев'яній — мій сон,
Роздер, наче ту завісу.

Верхами похитували дуби,
Берези, сповнені болю,

Схилялись так сумно, що я гукнув:
«Прости мені, милий королю!

Прости мені, Ротбарт, гострі слова!
Ти значно мудріший — я знаю —
За мене, але вже терпцю нема, —
Приходь же, кайзер, чекаю!

А що гільйотина не до душі, —
Хай буде все по-старому:
Меч—для шляхти, а добрий мотуз
Задля міщанства й сіроми.

Лиш часом дозвіл дай навпаки —
Вішати шляхту й стинати
Міщанству й сіромі тій голову з пліч
Всі ми господні ягнята.

Катівень Карла П'ятого час
Нехай жажливий настане:
Знову розподіли народ
На цехи, гільдії, стани.

Священну Римську понови
Державу, з її гнилими
Порядками, з блиском брехні, з її
Забобонами всіми.

Середньовіччя, хоч воно
Справді мені ненависне,
Стерпіти б я м'г, коли б ти нас звільнив
Від гермафродитизму

Гамашного рицарства цього,
В'д дивного вихилася
Бреду готичного й брехень нових,
Що суть — ні риба ні м'ясо.

Комедіант'в банду геть жени,
Закрий цей театр, де без краю
Грають пародію на давнину —
І сам прихोдь, чекаю!»

Г л а в а 18

Мінден — кріпость досить міцна
І має добру зброю.
Та кріпості пруські я б радо хотів
Минати стороною.

Надвечір ми спинилися тут.
Підйомного мосту — щосили
Стогнали дошки й чоріли рови,
Коли ми в кріпость в'їздили.

Ряди бастіонів лякали мене,
Високо підводились брами.
Лунко ворота відкрились для нас
І лунко замкнулись за нами.

Од'сееву душу моя душа
Нагадувала собою —
В ту мить страшну, коли Поліфем
Печеру закрити скалою.

Якийсь капрал до нас підійшов:
«Як звати вас?» — питає.

«Я звуся «Ніхто». Я тей лікар очний,
Що велетням б'льма зн'має».

В готелі ще дужче я засумував.
Істи було неприємно.
В ліжку ковдри душили мене,
І сон я кликав даремно.

Лежав я в пухов'ї постелі — вона
Червоні гардини мала,
Китиця з балдах'ну брудна
Якраз наді мною звисала.

Проклята китиця! Цілу ніч
Від неї не мав я спокою!
Мов меч Дамокла звисала вона
В мене над головою.

Враз вона головою змії
Зчинала гостинно шипіти:
«Тепер нав'ки в кріпості ти
Зоставсь у нас сидіти».

О, як би добре було мені, —
Зітхав я не до діла, —
В Парижі на Faubourg Poissonnière,
Де в мене дружина мила!

Часом я чув — по моему чолу
Тупим н'би чимсь черкала
Хлодна цензорська рука —
І думка раптом зникала.

Жандарми у саванах навкруги
Стали, як біле тіння,
І я почув кайданів жажне
Моторошне брязкотіння.

Ах! Привиди ті підхопили мене
І я не зчуєсь, як примчали
До місця дикого, і тут
До скелі прикували.

О, китиця з ліжка жахливо брудна!
На мене вона налетіла.
Тепер, як в шуліки у неї були
І кігті, і чорні крила!

Ось обернулась пруським орлом!
Ось вп'явся він в тіло кігтями!
Ось він печінку з грудей моїх рве!
Кричав і стогнав я без тями.

Я довго стогнав, — обізвались півні,
Розвіявся сон мій луною.
Я в ліжку пітному: орел — не орел,
А китиця знов наді мною.

Подавсь я з екстра-поштою геть
І лиш на лоні природи,
На Бюкебурзьких землях зітхнув,
Мліючи з насолоди.

Глава 19

О, як, Дантоне, ти помиливсь
І мусив спокотувати!

Можна всю батьківщину свою
На закаблуках забрати.

Пів Бюкебурзького князівства я
На чоботи мав нагоду
Забрати — справді таких шляхів
Ніде ще не бачено зроду.

До Бюкебурга я з тим заїздив,
Що захотів мимоходом
Оглянути дідівське гніздо.
Бабуся з Гамбурга родом.

До Ганновера приїхавши вдень,
Чоботи поваксувавши,
Я місто оглядати пішов,
Бо їжджу з користю завше.

Мій боже! Як же тут чисто скрізь!
Ніде й порошинки немає.
Будинки розкішні бачив я,
Масивність їхня вражає.

Зосібна мені сподобався плац
Та навколо нього будови;
Живе тут король, тут палац його,
Зовні він просто чудовий.

(Палац, звичайно). — Коло дверей
Обабіч будки великі.
Там варта в рудих мундирах стоїть,
Обличчя напрочуд дикі.

Сказав мій чичероне: — «Тут
Живе наш Ернст-Август, віку
Високоповажного торі й лорд,
Свіжий для свого віку.

Він ідилічно тут живе,
Бо краще — всім нам відомі —
Ніж та поліція, бережуть
Його наші любі знайомі.

Ми бачимось іноді, і завжди
На долю він нарікає —
Сумно, каже, своє життя
На троні тут зволікає.

Він звик по-великобританськи жить
Тут у нас йому тісно.
Надходить сплін і повіситись
Він з горя може, звісно.

Я позавчора відвідав його
Уранці; схилився він в гори
Коло каміна — клістір варив,
В нього собаки хворі».

Г л а в а 20

З Гарбурга за годину прибув
До Гамбурга я затемна.
З неба зорі вітали мене,
Погода була приємна.

Коли до матері я прибув,
З радощів до нестями

Злякалась вона, і: — «Сину мій!» —
Сплеснула потім руками.

«Мій любий сину, тринадцять літ
Себе ти примусив чекати!
Ти, певно, дуже згоднів, —
Чим тебе годувати?

Є риба та гусятина
І добрі помаранчі».
«Дай риби та гусятини,
Це добре — помаранчі».

І поки я з апетитом їв,
Матуся від щастя сіяла,
А потім про се, а згодом про те
Мене розпитувать стала.

«Мій любий сину, як же там
Про тебе турботи в чужині?
Чи до вподоби хазяйство твоїй
Шанованій нами дружині?»

«Чудова рибка, матінко,
Але ж і вона з кісточками.
Ми будемо мовчки їсти її
Не заважай мені, мамо».

Упорав я рибу, тоді на стіл
Добра гусятина стала,
А матінка знову про те, про се
Прегостро мене питала:

«Скажи, чи панну ти кращу знайшов,
А чи французьку країну?
Якому народові віддаси
Ти перевагу, мій сину?»

«Німецька гуска, матінко,
Чудова, але — нізащо
Не приховую — французи гусей
І соус готують краще».

А тільки я гуску попрощав,
Принесли привітання
Помаранчі; гарно пахли вони
Понад всяке сподівання.

А матінка знову почала
Цікавитись, питати
Про тисячі справ та речей, аж часом
Не знав я що й казати.

«Дитя моє! Чи ти, як був
Політиці вірний зостався?
До якої партії тепер
Ти щиро приєднався?»

«Помаранчі добрі, матінко,
Ти бачиш, я радо ковтаю
Оцей приємно-солодкий сік,
А шкуринку геть відкидаю».

Глава 21

Півміста, що згоріло, вже
Відбувано по змозі,

Мов півобстрижений пудель стоїть
Гамбург при битій дорозі.

Немає вулиць багатьох,
А шкода — були чудові.
Де дім, в якому я зірвав
Перший цілунок любові?

Де друкарня, в якій мої
«Мандрівні картини» склали?
А де аустерія, в якій
Устриці подавали?

А Дрекваль, куди ж це наш Дрекваль зник?
Годі його й шукати!
Де павільйон, в якому я їв
Тістечка та цукати?

А ратуша, де царював сенат
На повній бюргерській скрині?
Пожива вогню! Лихий вогонь
Не лишив навіть святині.

Сумні обличчя; й досі тут
Зітхають всі; про пригороду
Пожежі в Гамбурзі я почув
Таке серед народу:

«З усіх кінців зайнялося разом
Полум'яно та димно!
Палали вежі кірок вогнем
І падали грізно і гримно.

Біржа стара згоріла теж,
Що наші батьки збудували.
По змозі то й чесно — тисячу літ
Вони в ній гендлювали.

Лиш банку — срібної міста душі —
Та тих книжок, де писалась
Ціна люднини — вогонь не здолав, —
Душа у нас зосталась.

Богові дяка, з підписки ми,
Що в різних країнах робили,
Добрядчий гешефт утворили й, мабуть,
Мільйонів вісім збили.

А що християни побожні в руках
Громадську касу тримали —
Тож ліва й не відала рука,
Скільки правицею брали.

З усього світу гроші пливли
В наші простерті руки,
І провіантом ми брали також,
Забувши серця муки.

Нам слали одержу й ліжка також,
І хліб, і м'ясо, й бульйони,
А пруський король — той навіть хотів
Послати свої батальйони.

Що матеріальні збитки нам
Покрили, дякуем гречно;
Але переляк — наш переляк
Не сплатять нам, безперечно».

Щоб їх збадьорити, я сказав,
«Не варт, люди добрі, скніти,
Троя нащо вже гарна була —
Мусила теж згоріти.

Будуйте знов свої доми,
Калюжі сушіть без препони,
Пожежну валку спорядіть,
А також кращі закони.

Кайенського перцю менш кладіть
В супи свої для спокою,
Та й корони для здоров'я важкі,
Бо варите ви їх з лускою.

З гиндичок шкоди менш бува,
Та бійтесь, проте, ошуки
Від птиці, що яйце знесла,
До бурмістрової перуки.

Що за фатальна пташина — це
З вас кожен напевне знає.
Згадаю про неї — все, що я їв,
Мій шлунок вивертає».

Г л а в а 22

Місто змінилося, значні
В народі знайшов я зміни,
Блукають розбиті й похмурі всі,
Наче живі руїни.

Худі ще більше схудли, товсті
Ще більше розтовстіли,

Діти постаршали — старики
Здитинюються щосили.

З тих, що телятами я залишив,
Добрі бики тепера,
Малі гусята — вже гусаки,
Вбилися в пишні пера.

Гудель стару також я зустрів —
Сирена шикарна до згуби,
Чорні буклі придбала собі
І білі блискучі зуби.

Найкраще зберігся мій друг крамар
Папером — тутешній житель,
Рудоволосий, здалеку він
Достотний Іван Хреститель.

Я здалеку бачив Галле — він
Швиденько геть подався.
Я чув, що дух його згорів,
Хоч в Бібера він страхувався.

Старого цензора свого
Я бачив також. У тумані,
На торзі гусячим стрілися ми.
В дуже лихому він стані.

Ми руки потисли. Старий пустив
З-під вії невірну сльозину,
Він дуже радіє, що стрів мене знов...
В'явіть собі цю картину!

Не всіх я бачив. Час мина
І нас веде в домовину.
Ах! навіть Гумпеліно мого
Я більше не зустріну.

Богові душу він віддав
І нині, повна любові,
Між серафимів вона літа
Перед лицем Іегови.

Кульгавий Адоніс, я впевнився в тім,
До мене вже не загляне.
Колись тут на вулицях він продавав
Урільники з порцеляни.

Чи Майер малий ще живий чи ні, —
Не можу вам цього сказати;
Правду кажучи, я забув
У Корнета запитати.

Помер чудовий пудель Саррас.
Велика втрата! Хто хоче —
Парі, що Кампе за нього б оддав
Десять поетів охоче.

У Гамбурзі зроду-віку живуть
Хрещені та нехрещені,
Вони однаково дбають про те,
Щоб злото лилося в кишені.

Хрещені порядні чисто всі,
Обідають чудесно,
Вони згашають свої векселі
На першу вимогу чесно.

Серед євреїв знову розкол.
Дві протилежні програми —
Старі не кидають синагог,
Нові відвідують храми.

Нові свинятину їдять
Серед сучасної скрути,
Вони демокради, — старики
Більше аристокрути.

Люблю і старих я, люблю і нових,
Присягаюся богом цноти, —
Та значно більше я рибку люблю
З породи копченої шпроти.

Г л а в а 23

Як республіку, Гамбург я б не міг
З Флоренцією зрівняти.
Та в Гамбурзі устриці кращі — їх
У Лоренца можна дістати.

Чудового вечора в той льох
Я з Кампе зміг пірнути.
Хотіли ми устриць ковтнути удвох
І трохи рейнвейну сьорбнути!

Були там добрі товариші,
Я довго сидів між ними
Й дивився на друзів старих, як Шофл'є,
І радо знайомивсь з новими.

Тут Вілле був з обличчям своїм,
Що схоже з альбомом чистим,

В якій він дозволив близна вписать
Ворожим академістам.

Був тут сліпий язичник Фукс,
Особистий ворог Іегови,
Що вірив тільки в Гегеля
І трохи в Венеру Канови.

Мій Кампе радісний сидів,
Попав в амфітріони,
Сяйво лилося з його очей
Задуманої Мадонни.

Я їв чудово й добре пив.
І мислив час від часу:
Кампе — велика людина, це факт,
І всіх видавців окраса.

Інший, певно, призвів би мене
До голодного загину,
А цей і пити дає мені;
Ніколи його не кину.

Я славлю всевишнього творця
За сік лози й найпаче
За те, що видавцем мені
Він Юлія Кампе призначив.

Я славлю всевишнього творця,
Що нам з високої волі
У морі устриці створив
І рейнвейн на земному полі.

Ти, що також лимон створив,
Щоб устриці кропити,
Батьку, дай вечерю мені
Вільно перетравити!

Рейнвейн завжди викликає в мені
Чуття миролюбні й чудові!
В грудях моїх запалює він
Жагу людської любові.

Жага мене виштовхує геть
У вулиць прогін знімільий;
Душі живої шукає душа,
Бажано в суkenці білій.

В хвилини такі виповняє мене
Чуття чудне, блаженне, —
Здається, що сірі всі кішки,
А всі дівчатка — Єлени.

На Дребані побачив я
В місячнім блиску та сяйві
Величну жінку — зріст її
І груди були колосальні.

Було в неї повне і свіже лице,
І очі цвіли блакитно,
А щоки — троянди, як вишенька — рот,
А ніс — червоний помітно.

Сидів у неї на голові
Очіпок з білого льону,
На вежу він скидався й також
Нагадував корону.

Біла туніка на ній була
Що ноги вкривала по п'яти.
Литки! До двох дорійських колон
Їх треба було б прирівняти!

В рисах її лица знайшли б
Пересічності присутність,
І тільки її надприродний зад
Виказував вищу сутність.

Вона до мене підійшла,
З приїздом привітала:
«Тринадцять літ ти на Ельбі не був,
А я тебе зразу пізнала!

Ти, певно, шукаєш милих створінь,
Що тут були охочі
З тобою водитися в давнину,
В щасливі забуті ночі.

Давно вже поглинуло їх життя,
На гідру зважай стоголову.
Ти не зустрінеш часів тут своїх,
Ані сучасниць знову.

Не знайдеш милих квітів, що їм
Серце віддав колись ти,
Цвіли вони — тільки зів'яли й давно
Черва завелась в їх листі.

Їх буря розвіяла, й ні сліда
Тепер вже од них немає.
Друже, такий кінець на землі
Всього, що нам миле буває!»

«Хто ти? — гукнув я. — Певно я снів
Тобою в сні старому!
Де ти живеш? Чи можна мені
Провести тебе додому?»

Всміхнулася мені вона.
«Ти помилився, мій друже,
Я не така, як думаєш ти,
Навіть порядна дуже!»

Знай же, що я не маленька мамзель,
Що звать лоретками нині.
Чи ти Гаммонії не пізнав,
Гамбурзької богині?

Та ти, поете, мене злякавсь,
Рука у тебе холодна, —
І все-таки хочеш зо мною йти?
Ходім негайно, я згодна!»

Регочучи, я відповів:
«Не битиму одбою —
Йди вперед, а я піду
Хоч в пекло за тобою!»

Глава 24

Як опинився я на горі
Цих сходів вузьких, — не знаю.
Можливо, незримі мене піднесли
Духи до цього раю.

Тут у кімнатці Гаммонії
Швидко пора минала.

Вона сказала, що з давніх пір
До мене симпатію мала.

«Раніш найдорожчі мені були
Пісні натхнені і щирі
Слівця, що Месію оспівав
На благочесній лірі.

Глянь, на комоді й досі стоїть
Погруддя мого Клопштока,
Але тепер для очіпків моїх
З нього лише опока.

Тепер улюбленого я
Іншого маю поета,
Над ліжком бачиш—в лавровім вінку
Рамці твого портрета.

Ось тільки те, що моїх синів
Одхльостуєш ти безупинно,
Мені болить. Прошу тебе —
Облиш це неодмінно.

Я думаю, що повинен час
Від дурочців лікувати,
Тож значно лояльніший ти б міг
І щодо йолопів стати.

Але, скажи, як зважився ти
До нас вирушати в цю пору?
Погоду тут — ти знаєш це сам
Ми маєм досить сувору».

«Моя богине! — я їй відповів, —
Глибоко сплять під спудом
Помисли людського серця, і ми,
Звичайно, невчасно їх будим.

Зовні мені чудово жилося,
Але помирав од нудьги я,
Щодня зростало це почуття
Й з'явилася ностальгія.

Легке французьке повітря мене
Стало нараз душити, —
Повітря німецького мусив я
Ковтнути знову, щоб жити.

За духом торфу та тютюну
Німецького став сумувати,
Нога тремтіла з нетерпцю
Рідну землю топтати.

Зітхав я вночі і сумував,
Згадуючи ворота,
Коло яких старенька живе
Й зовсім близенько — Лотта.

Й отого шляхетного дідка,
Що був мене лаяв вічно,
Зітхаючи, згадував я не раз, —
Бо він захищав мене звично.

«Дурного хлопчика» — з уст його
Якраз мені бракувало,
Це буркотіння в моїй душі
Мов музика звучало.

Я сумував за блакитним димком
Над німецькими димарями,
За нижньосаксонським солов'єм,
За буковими гаями.

І за тими місцями я сумував —
За Голгофою суму й любові, —
Де ніс я свого юнацтва хрест
І свій вінок терновий.

Хотів я ридати знов, де колись
Мені довелося ридати,
Любов до вітчизни — це почуття
Звикли, здається, звати.

Все це в основі — хвороба й тому
Про ню говорити не будем,
Сором'язкий я з природи і ран
Своїх не показую людям.

О як мені огидні ті,
Що мацають серце руками,
Показують свій патріотизм
З його всіма болячками.

Гидкі, безсовісні жебраки!
Хотіли — на гріш хоча би,
Щоб популярності зажили
Менцель і всі його шваби.

Богине, ти стріла сьогодні мене
У доброму гуморі;
Я трохи недужий, але дарма —
Одужають нерви хворі.

Я хворий, так, але можеш ти
Душу мою зцілити
Склянкою чаю; добре було б
Ромом його долити».

Г л а в а 25

Богиня заварила чай,
Ром влила для звичаю,
Але сама той ром пила,
Зовсім-таки без чаю.

Чоло схилила на плече
Вона мені, — холщову
При цьому корону зімнявши свою, —
Й таку почала розмову:

«З острахом часом думала я,
Що ти без догляду мусив
В Парижі жити стільки часу
Між тих фривольних французів.

Ти там тинявся і не мав,
На лихо, коло себе
Німецького чулого видавця,
Що дбав би, як ментор, про тебе.

Сп'якуса в Парижі, по правді, страшна,
Чимало сильфід там блукає,
Згубить душевний спокій між них
Простішого немає.

Облиш ти їх, лишайся в нас,
У нас тут звичаї чисті.

Ти знайдеш безліч тихих розваг
У нашому товаристві.

Лишайся в Німеччині, тут тобі
Тепер буде краще жити;
Ми йдем вперед, ти певно й сам
Поступ значний помітив.

Цензура м'якша стала в нас,
Гофман старіє щоднини.
Більш він не креслитиме тобі
Твої «Мандрівні картини».

Ти теж постаршав і м'якший став,
На поступки підеш де треба,
В кращому світлі й минуле також
Постане тепер для тебе.

Те, що в Німеччині важко жилося, —
Це перебільшення зрими,
Від рабства звільнитися кожний з нас
Міг самогубством, як в Римі.

Свободу думки мав наш народ,
У нас її всім давали, —
Утискам підлягали лиш ті,
Що з друком стосунки мали.

Сваволі також в нас не було;
Без судової влади
Ми й демагога не зняли б
З державної посади.

Як не погано в нас, і часи
Нехай вже які ниці,
Та з голоду ще ніхто не вмер
У нашій німецькій в'язниці.

В минулому процвітало в нас
Немало явищ на ниві
Незлюбності й віри, а тепер —
Заперечення й сумніви.

Цей вияв практичної волі колись
Винищить ідеали
Чисті, мов сон тих лілій, що ми
За пахухою плекали.

Чудова поезія наша колись
Згасне: вже й пригасати
Стала; помре між всіх інших князів
І негрський князь Фрейліграта.

Онук буде пити та їсти, але
Не в цій тишині зацікавлений;
Громохко гряде вистава гучна
На зміну старих ідилій.

Вмій ти мовчати, — я книгу судьби
У люстрі чарівному
Тобі відкрила б, — майбутні часи
Побачив би ти в ньому.

В цілому світі — тільки тобі
Хотіла б я показати
Твоєї вітчизни майбутнє, але —
Але ти не вмєш мовчати!»

«Мій боже, богинє! — я гукнув, —
Чи це достатня причина?
Покажуй майбутнє Німеччини, —
Мовчатиму, я ж мущина.

Хочеш, я присягну тобі.
Можеш сама призначати,
Якою клятвою, — і знай,
Що вмю я мовчати».

Вона звеліла мені: «Присягай
На кшталт Авраамів строго,
Як Єлеазар клявся йому,
Йдучи в дорогу від нього.

Одіж мою підними й поклади
На стегна мої свою руку —
І вічно мовчати поклянись
В розмові, як і в друку».

О, мить урочиста! Я тремтів
У мрії старовинні
Зринаючи, коли присягав
На кшталт прабатьківський богині.

Одежу богині я підняв
І, положивши руку
На стегна її, мовчав присягнув
В розмові, як і в друку.

Глава 26

Щоки богині яскраво цвіли
(Здавалось, що навіть в корону

Ром ударив), вона почала
З найсумнішого тону.

«Вже старіюсь я. З містом оцим
Народилась я в роки ранні.
На Ельбі мати моя була
Царицею тарані.

Мій батько Карлом великим звався,
Монархом у грізній славі,
Могутніший і розумніший він був,
Ніж Фрідріх у пруській державі.

В Аахені трон ще стоїть, на яким
Мій батько коронувався,
А трон, на якому вночі він сидів,
Магусі у спадок зостався.

Від матері залишилась мені
Ця проста мебля — й нині
І я й Ротшільду не віддам
За повні золота скрині.

«Глянь — он там у кутку стоїть
Крісло стареньке; побила
Вже подушку міль та й шкура йому
На спинці теж струхліла.

Але ти подушку зніми
З крісла рукою своєю, —
Круглу дірку побачиш там,
І горщика під нею.

Чарівний горщик, — в ньому завжди
Магічне ество присутне.
В ту дірку голову встроми
І враз побачиш майбутне.

Майбутне Німеччини уздриш,
На божевілля схоже;
Але не лякайся, отруйний дух
Тобі пошкодити може».

Сказала з посміхом вона,
Мовляв, чи я не зблідну,
Але я голову сміло встромир
У дірку ту огидну.

Я не відкрию, що бачив там, —
Присягу мою це б зломило.
Можу сказати лиш одне —
Боже, як там смерділо!

З гидію згадую й досі я,
Як враз там піднялася
Прелюдія смороду, що в страшну
Суміш смердінь злилася.

Потому, о боже, такий постав
Сморід, що я повірив,
Ніби чистили заразом
Всі тридцять шість сортирів.

Стерво, що вже давно погнило
Й смерділо лише історично,
Випускало рештки своїх отрут
Розкладу й ледарства звично.

І навіть привид пресвятий
Підводився з мертвих знову,
Той, що з численних народів вже
Висмоктав досить крові.

Він ще раз хотів зачумити весь світ
Од подиху свого злого;
І лізла страшна й огидна черва
З чрева його гнилого.

Був кожний червак — новий вампір,
І щораз дужче смерділо,
Коли відплати кіл йому
Огидне пронизував тіло.

Кров, тютюн і повішена
Сволоч смерділи вперті;
Хто так смердів за життя, то як
Смердітиме після смерті?

Смерділо й таксою, й пуделем,
І мопсом, що повзали радо
Попереду трону та олтаря
Й лизали блювотину влади.

Здіймався отруйний смердючий дух
З калюжі на живодерні,
Де весь собачий цех лежав
Й історичні школи модерні.

Я пам'ятаю, що сказав
Сен-Жюст перед бідою:
Хвороб не лікують мускусом
Та рожевою водою!

Але прийдешне Німеччини
Геть все пересмерділо,
Що ніс мій уявити міг,
І це вже мене зломило —

Я втратив свідомість, коли ж одкрив
Очі — під боком в богині
Сидів я й лежала моя голова
На грудях її, як донині.

Горів її погляд, цвіли уста
І ніздрі тремтіли знаменно.
Вакхічно поета вона обняла
І стала співати натхнено.

«Є в Фулі король — над усі скарби
Найдорожчого келеха має;
Як з того келеха п'є він — йому
Очі сльоза заливає.

Думку його буває тоді
Дуже важко збагнути,
Він може віддати сп'яну наказ
Тебе у в'язницю замкнути.

Стережися з Фуле короля,
Не їдь на північ ніколи,
Бійся поліції та жандарів
І всієї історичної школи.

Лишайся в Гамбурзі в мене, люблю
Тебе я, ми їсти будем
Устриці й пити сучасне вино,
А про темне майбутнє забудем.

Закриємо кришку, щоб більше нам
Отрута у ніздрі не біла!
Жодна жінка німецького так
Поета, як я, не любила!

Цілую тебе і вчуваю, як твій
Геній мене поймає,
Ніби дивним хмелем яким
Душу мою вповиває.

Ніби нічної сторожі спів
Я чую в своїм бажанні —
Це Гіменея весільні пісні,
Супутник мій у коханні!

Аж ось уже й кінна челядь прийшла,
Вже й смолоскипи палають,
І всі співають, кричать, і всі
В танку смолоскипів гасають.

Приходить високомудрий Сенат,
Старшина сивоголова!
Відкашлюється бургомістр, —
Здається, буде промова.

В блискучих мундирах всі разом
З'явилися дипломати, —
Від іноземних держав привіт
Ввічливо просять прийняти.

Йде духівництво — раввіни й попи,
Сяють масні тонзури.
О, боже! Гофман теж прийшов
З ножицями цензури.

Ножиці дзвонять в його руці:
Він ними штрикає сміло
В тіло тобі й вирізає шматок,
Що я найбільш любила!»

Глава 27

Що далі трапилось мені
Тієї дивної ночі,
Літньої днини я розповім,
Коли ви слухать охочі.

Йде покоління старих ханжів
Простим шляхом до гроба,
Помалу зведе його в труну
Брехень давня хвороба.

Плем'я нове без бруду й брехні,
Сповнене сил виростає, —
До вільних духом і мислями — свій
Голос поет звертає.

Брункує молодь, яка збагне
Поетову гордість і вміння.
Майбутній молоді — серце мое.
Душі моєї проміння.

Ясний вогонь — серце мое,
Світле і чисте без міри;
Найшляхетніші грації натягли
Струни моєї ліри.

Це тая ліра, що грав на ній
І залишив для мене

Мій батько покійний — Аристофан,
Улюбленець Камени.

На лірі цій самій він колись
Оспівував Базілею
І звільненого Пайстетера,
Що в небо полинув за нею.

В останньому розділі, мушу тут
Зізнатися в цьому прямо,
Наслідував я кінець «Птахів»,
Що в батька найліпша драма.

І «Жаби» — це також чудова річ.
В перекладі в Берліні,
Щоб мав утіху з того король,
Її виставляють нині.

П'есу любить король, — і це є
Вияв античного смаку;
Батько його прихильником був
Сучасного жабокряку.

П'есу любить король, але
Я б мусив пораду дати
Аристофану, коли б він не вмер,
До Прусії не приїжджати.

Живому Аристофану в нас
Важко було б, бідоласі;
Жандармський хор ходив би за ним,
Майте це на увазі.

Гавкай! — одержав би натовп наказ, —
Годі хвостом крутити! —
А там і поліції дозвіл дали б
В хурдигу його посадити.

Королю! Я дам пораду тобі:
Вшановуй якнайвище
Мертвих поетів, та спокій дай
Тим, які живі ще.

Живих поетів не зневажай,
Є полум'я в них і стріли,
Страшніші Зевсових блискавиць,
Що теж поети створили.

Богів зневажай і старих і нових,
І всю олімпійську зграю,
Найвищого Іегову ганьби,
Але поета — не раю!

Суворо звикли карати людей
Боги за їхні вчинки,
Полум'я в пеклі ясно горить —
Немає спокою й хвилинок.

Та все-таки є святі, що з вогню
Спроможні часом визволяти
За мессу церковну, чи за свічу, —
І рятувать від розплати.

Коли ж пекельні ворота Христос
Зламає в день страшного суду
І суд творити почне — і тоді
Чимало врятується люду.

Але пекло є — потрапиш туди
То вже не звільнишся знову,
Не допоможуть ні молитви,
Ні заступництво Христове.

Чи чув про Дантове «Пекло» ти,
Про грізні його терцини?
Кого зажене туди поет, —
Той вже там і загине.

Сам бог не порятує його
З вогню пісенного того!
Тож начувайся, — бо ми й тебе
В це пекло кинем самого!

П Р И М І Т К И

КНИГА ПІСЕНЬ

«Книга пісень», в якій об'єднано ліричні поезії Генріха Гейне, вийшла з друку у жовтні 1827 року і за життя поета видавалась тринадцять раз. Вона складається з циклів: «Молоді страждання», «Ліричне інтермеццо», «Знов на батьківщині», «З подорожі на Гарц» і «Північне море».

Стор. 5. «Пролог» вперше був надрукований у третьому виданні «Книги пісень», що вийшло в 1839 році.

МОЛОДІ СТРАЖДАННЯ (1817—1826 pp.)

Стор. 8. *Лишивши своєї коханої дім.* — Рінальдо Рінальдіні, Шиндергано, Орландіні — дійові особи так званих «розбійницьких» романів, що були популярні в часи юнацтва Гейне.

Карл Мор (власне, *Карл Моор*) — головна дійова особа в трагедії німецького письменника Ф. Шіллера (1759—1805) «Розбійники».

Мортімер, Марія — дійові особи з трагедії Ф. Шіллера «Марія Стюарт».

Філістер — самовдоволена, обмежена людина з вузькими, обивательськими поглядами й міщанською моральністю.

РОМАНСИ

Стор. 17. *Гренадери.* У вірші виявляється захоплення молодого Гейне (вірш написаний поетом тоді, коли йому було 22 роки) французьким імператором Наполеоном Бонапартом, що його поет схильний був розглядати в той час, як «визвольника народів».

Імператор в неволі. — Наполеон Бонапарт після розгрому його війська під час походу на Москву в 1812 році та ряду інших поразок був вивезений англійцями на о. св. Єлени в Атлантичному океані, де його тримали аж до смерті (1821 р.).

Стор. 19. *Дон Раміро.* В цьому вірші, як і в деяких інших, що в них поет виводить нібито іспанців, коментатори вбачають відображення нещасливого кохання молодого Гейне до Амалії — дочки його дядька Соломона Гейне.

Толедо. — старовинне місто в Іспанії, яке з 1085 року до середини XVI століття було столицею Кастилії та Іспанії.

Стор. 25. *Розмова на Падернборнському лузі.* *Падернборнський луг* — місцевість у Вестфалії (Німеччина), де Гейне був 1820 року.

ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

(1822—1823 рр.)

Інтермеццо — в звичайному розумінні — невеличкий інструментальний музикальний твір, виконуваний між окремими актами опери чи між двома великими творами. Назву пояснюють тим, що поезії цього циклу вміщені між драмами Гейне «Альманзор» і «Раткліф» в книзі, виданій у Берліні в 1823 році.

Стор. 29. *На крилах пісні, мила...* — *Ганг* — велика річка в Індії, воду якої індуїсти вважають священною.

Лотос — болотяна рослина в Південній Азії з дуже великими запашними квітками.

Стор. 30. *Ти скажи мені, кохана.* — *Василіск* — казкова потвора, що нібито вбиває людину самим своїм поглядом.

ЗНОВ НА БАТЬКІВЩИНІ

(1823—1824 рр.)

Цикл названо так тому, що поезії, які увійшли в нього, писалися в час повернення Гейне з Берліна в батьківський дім у м. Люнгбург (1823 р.).

Стор. 39. *Не знаю, що стало зо мною...* — *Лорелей* — оспівана поетами-романтиками німфа (одно з втілень сил природи), що нібито жила в річці Рейні і своїм співом приваблювала рибалок та плавців до небезпечних скель, де вони гинули.

Стор. 45. *Ох, я нещасний Атлас...* — *Атлас* — міфологічний велетень, який повстав проти бога Зевса і за це був засуджений тримати на собі небесне склепіння.

Стор. 46. *Пора вже мені добрий розум вернути.* — *Гладіатори* — бійці в стародавньому Римі, що билися між собою або з дикими звірами в цирку.

Стор. 51. *У темній поштової кареті.* — *Амур* (міфол.) — бог кохання.

Стор. 52. *На валах у Саламанці.* — *Саламанка* — місто в Іспанії, де є старовинний університет. Під Саламанкою слід розуміти м. Геттінген в Німеччині. В геттінгенському університеті Гейне вчився; в 1821 році був звільнений за участь в дуелі.

Стор. 55. *Донна Клара.* — Пояснення до цього твору Гейне дає в одному з своїх листів, у якому пише: «Романс, у своїй суті, є сною з мого власного життя; тільки Тіргартен я перетворив на сад алькада, баронесу — в сеньйору, а самого себе — на св. Юрія чи навіть Аполлона».

Алькад — начальник в іспанському місті чи селі.

Сеньйора — пані.

Сарагосса — місто в Іспанії.

Тіргартен — назва парку в Берліні.

Стор. 58. *Альманзор.* — *Кордова* — одно з найстаровинніших міст в Іспанії.

Коран — священна книга в магометан, яку нібито написав Магомет зі слів самого бога.

Аллах — назва бога; *мулла* — духовна особа в магометан.

Гвадалквівір — річка в Іспанії, на якій стоїть місто Кордова.

ПОДОРОЖ НА ГАРЦІ

(1824 р.)

Гейне в 1824 році зробив подорож на Гарц (гірська місцевість в Німеччині). Свою подорож він описав у першому томі «Подорожніх картин», в який увійшли й вірші цього циклу.

Стор. 71. *Ільза*. — *Ільза* — гірська річка на Гарці. *Ільзенштейн* — скеля, на якій, за переказами, в давні часи був замок.

ПІВНІЧНЕ МОРЕ

(1825—1826 рр.)

«Північне море» Гейне написав у 1825-1826 роках.

Стор. 73. Цикл I. — *Герольд* — вісник, що оголошував урядові розпорядження.

Едда — збірник стародавніх ісландських міфологічних оповідань.

Руни — найдавніші германські записи, що збереглися подекуди на камені та на металічних предметах.

Посейдон (міфол.) — бог моря в стародавній Греції.

Одісей — один з грецьких царів, що брав участь в Троянській війні. Мандрівки Одісея описані в стародавньому грецькому епосі «Одіссея», приписуваному напівміфічному поетові Гомерові.

Еллада — стародавня назва Греції.

Лаєртієв син — Одісей (див. вище).

Циклопи (з грецької міфології) — велетні з одним оком.

Німфи (міфол.) — другорядні божества в стародавніх греків і римлян; втілення різних сил природи.

Ніч киммерійська. *Киммерія* — легендарна країна, згадувана в «Одіссеї»; над нею ніколи не сходить сонце, отже, там стоїть вічна ніч. В стародавні часи

Киммерійською протокою звали нинішню Керченську протоку.

Пріамове місто — Троя, де царем був Пріам — одна з дійових осіб старогрецького гомерівського епосу «Іліада».

Поліфем — один з циклопів (однооких велетнів), який полонив Одісея.

Афіна-Паллада (міфол.) — богиня розуму в стародавніх греків.

Амфітріта (міфол.) — дружина морського бога Посейдона.

Нерееві дочки (нерейди — міфол.) — дочки Нерея, одного з богів води. Нереевою дочкою була й згадана вище Амфітріта.

Етна — вулкан на острові Сіцилії.

Стор. 86. — Цикл 2. *Талатта! Талатта!* (грец.) — вигук, що означає: «Море! Море!». За словами грецького історика Ксенофонта, так вигукували греки, пробиваючись до моря під час відступу після невдалого походу на Персію.

Еріхтонові пишні кобили (міфол.) — афінський цар Еріхтон нібито вперше запряг коней в колісницю і за це після смерті був перетворений на сузір'я Візничого.

Борей — північний вітер.

Стікс (міфол.) — річка в підземному царстві.

Харон (міфол.) — човняр у підземному царстві, який перевозить через темельні ріки душі померлих.

Еол (міфол.) — бог вітру.

Кастор і Полідевк (міфол.) — напівбоги, сини грецького бога Зевса і Леди; перший з них був приборкувачем коней, а другий — бійцем. Подекуди вважали, що вони піклуються про моряків.

Океаніди (міфол.) — дочки Океана та його дружини Тефіси; за грецькою міфологією їх чотири тисячі.

Пелеєва жінка — одна з німф-нерейд, мати Ахілеса — головної дійової особи старогрецького епосу «Іліада» Гомера.

Нюба (міфол.) — цариця, яка, втративши своїх дітей, з горя перетворилася на камінь.

Титан, що небесний огонь украв у богів... — Про-

метей (міфол.), який взяв огонь у богів і приніс його на землю людям.

Олімп — висока гора, на якій, за грецькою міфологією, жили боги.

Пантеон — храм, присвячений всім богам, у стародавніх греків.

Кроніон, Кронід — Зевес; за грецькою міфологією, Крон (час) — один з Титанів, був батьком Зевса і Посейдона.

Зевес — бог неба і землі, старший з богів у грецькій міфології.

Гекатомби — великі жертви.

Гера (міфол.) — дружина Зевса.

Афродіта, Венера (міфол.) — богиня кохання і краси в грецькій і римській міфології; народилася вона з піни морської.

Арей (міфол.) — син Зевса і Гери, бог війни.

Феб-Аполлон (міфол.) — бог сонця, поезії, співу і музики, охоронець всього прекрасного в природі.

Гефест (міфол.) — бог вогню у стародавніх греків.

Геба (міфол.) — богиня, дочка Зевса і Гери, втілення вічної юності.

Герогліфи — «священне письмо» (грец.); письмо в якому вживалися не літери, а особливі знаки (голова, птах і т. д.), що означали цілі поняття.

Фенікс — казковий птах, що згоряв у гнізді і завжди відроджувався з попелу; символ відродження, відновлення в природі.

Номади — кочовники.

Лот — міфічна особа з Біблії, що відзначалась нібито праведним життям; дружина його була перетворена на соляний стовп за свою надмірну цікавість.

Демен — дурна від природи людина.

Гегель — (1770—1831) — німецький філософ-ідеаліст.

Ганс — професор у Берліні, друг молодого Гейне.

Шільда — місто в Нідерландах.

Шіразька троянда. — Шіраз — місто в Персії, що славилося трояндами, які там розводили.

Гафиз — великий поет Персії (XIV ст.).

Саронська троянда. — Сарон — місцевість у Палестині (Мала Азія), що згадується в Біблії.

Левіти — нижчі священослужителі в стародавніх євреїв.

Іроо — цар у стародавній Іудеї.

Аллуя — молитовний вигук у євреїв і християн, що означає «хвалімо бога».

Вефіль і Хеврон — місцевості в Палестині, згадувані в Біблії.

Йордан — річка в Палестині.

НОВІ ПОЕЗІЇ

Під цим заголовком зібрано поезії, написані в період від 1822 до 1842 року. Сюди входять цикли: «Нова весна», «Різні», «Романси» і «Сучасні поезії».

Стор. 120. *Чайльд Гарольд. Чайльд Гарольд* — герої одноім'яної поеми великого англійського поета Байрона (1788—1824).

Стор. 121. *Заклинання. Францісканець* — монах католицького мандрівного чернечого ордену, заснованого в XIII столітті; назва походить від імені засновника його — Франціска Ассізького.

Стор. 122. *ANNO 1829 — ANNO* (лат.) — рік.

Стор. 126. *Незнайома. Стежки тюльрійські. Тюльри* — палац і сад у Парижі, де жили французькі королі. Палац згорів в 1871 році.

Петрарка — великий італійський поет (1304—1374); *Лаура* — жінка, на честь якої Петрарка писав свої вірші.

Стор. 127. *Пані Метта. Ельфи* (в скандинавській міфології) — легкі, граціозні істоти, що відзначаються веселою вдачею і добре ставляться до людей.

Стор. 130. *Король Гаральд Гальфагар. Гаральд Гальфагар* («Прекрасноволосий») — норвезький король (863—933 рр.), який об'єднав розпорошені доти норвезькі землі в одне королівство.

СУЧАСНІСТЬ

В цьому розділі об'єднані головним чином політичні поезії Гейне, писані переважно в 40-х роках XIX ст. під впливом Карла Маркса.

Стор. 132. Доктрина. — Гегель — див. примітку до твору «Північне море».

Стор. 132. Адам перший. — *Consilium abeundi* (лат.) — «порада піти», постанова університетського начальства про звільнення студента.

Magnificus (лат.) — чудовий, величний.

Lumen mundi (лат.) — світоч світу; звернення до бога в католицькій церковній відправі.

Стор. 134. Політичному поетові. — *Тиртей* — поет, що жив у VII ст. до нашої ери; своїми піснями був дуже популярний у стародавній Спарті і запаливав спартанців у боротьбі за незалежність їхньої держави. Деякі з його творів дійшли до наших часів.

Стор. 135. Тамбур-мажор. — Кернер Теодор (1791—1813) — німецький поет-романтик, що співав війну Пруссії проти Наполеона.

Стор. 139. Георгові Гервегові. — *Гервег*, Георг (1817—1875) — німецький політичний поет. В зв'язку з забороненням йому королем видавати журнал «Німецький вісник», Гервег написав королеві листа, за що був висланий з Пруссії.

Аранхуес — палац іспанських королів.

Філіпп — король іспанський, дійова особа з драми Шіллера «Дон Карлос».

Маркіз Поза — дійова особа з драми Шіллера «Дон Карлос».

Гранди — іспанські дворяни-аристократи.

Уккермарк — північна область Бранденбурга (Німеччина).

Стор. 140. Новий Олександр. — Сатира, спрямована проти прусського короля Фрідріха-Вільгельма IV (1840—1861).

Олександр, грецький смільчак — Олександр Македонський (356—323 рр. до нашої ери) — полководець, завойовник Персії та інших земель.

Аристотель (384—322 рр. до нашої ери) — один з найвидатніших учених і філософів стародавньої Греції.

Екстремі — крайній погляди і заходи.

Софокл (495—406 рр. до нашої ери) — великий драматург стародавньої Греції; в своїх трагедіях змальовував людські страсті.

Вахх (міфол.) — бог вина і веселих розваг.
Стор. 143. Дифірамби королеві Людвігу. — Людвіг I король баварський (1786—1868) удавав з себе аматора мистецтва і поезії і сам писав бездарні пишномовні вірші.

Сераль — внутрішні покої і гарем турецького султана.

Валгалла (в скандинавській міфології) — пристановище душ вояків, що загинули в бою. Людвіг Баварський збудував у Мюнхені приміщення, в якому поставив бюсти всіх знаменитих людей Німеччини, назвавши його «Валгаллою».

Тевт — міфічний родоначальник тевтонів (германців).
Лютер, Мартін (1483—1546) — знаменитий німецький релігійний реформатор. Його бюста Людвіг в спорудженій ним «Валгаллі» не поставив.

Афіни — столиця стародавньої Греції, центр освіти і мистецтва. Людвіг Баварський силкувався перетворити столицю Баварії Мюнхен на «другі Афіни», забудовуючи її різними спорудами в грецькому стилі.

Шеллінг (1775—1854) — німецький філософ-ідеаліст.

Корнеліус (1783—1868) — німецький художник, директор Мюнхенської академії мистецтв, реакціонер.

Масман (1797—1874) — німецький філолог, професор стародавньої німецької мови і літератури, реакціонер; водночас викладав у Мюнхені гімнастику.

Якоб-Грімський язык... — *Якоб Грім* (1785—1863) — німецький філолог, дослідник стародавньої німецької мови.

Рюккерт, Фрідріх (1788—1866) — німецький поет псевдонатріотичного напрямку.

Стор. 147. Церковний радник Прометей. — *Олімп*, *Прометей* (міфол.) — див. прим. до твору «Північне море».

РОМАНСЕРО

Історії

Поезії, об'єднані в збірнику «Романсеро», в основному написані Гейне в 1848—1851 роках і вийшли з друку в Гамбурзі наприкінці 1851 року.

Стор. 153. *Рамсеніт*. — Рамсеніт або Рамсес III (XIII ст. до нашої ери) — один з останніх єгипетських фараонів, від якого залишився його заповіт, писаний на папірусі, що зберігається в Британському музеї.

Мумія — висохлий труп людини, що зберігся від розкладу.

Сфінкси — величезні кам'яні фігури левів, з людськими головами в стародавньому Єгипті.

Мемфіс — столиця стародавнього Єгипетського царства на березі Ніла.

Рескрипт — прилюдне листове звернення голови держави до громадянина чи до установи з відзначенням їх заслуг.

Стор. 156. *Шельм фон-Берген*. — Шельм фон-Берген — старовинний німецький рід, чоловіче покоління, якого вимерло в 1844 році. Замок Берген розташований поблизу Франкфурта на Майні, а не Дюссельдорфа. У вірші розповідається легенда про походження роду Шельм фон-Бергенів. Дюссельдорф — місто на Рейні в Німеччині.

Дрікс і Маріцебіль — маски в народних гришах.

Стор. 158. *Валькірії*. — *Валькірії* (в скандинавській міфології) — бойовиці діви-богині, що вирішували наслідки боїв і забирали вбитих воїнів у Валгаллу.

Стор. 159. *Поле бою під Гастінгсом*. — Бій під Гастінгсом в Англії (1066 року) між військом норманського короля Вільгельма і англо-саксонського короля Гарольда II закінчився поразкою Гарольда і завоюванням Англії норманами.

Вальгем — місто в Англії, де поховано короля Гарольда II.

Байє — місто в Нормандії.

Стор. 163. *Марія-Антуанетта*. — Вірш навіяний легендою про герцогиню фон-Боден, убиту в 1796 р., яка нібито з'являлася після смерті без голови в замку в Дюссельдорфі. Гейне переносить легенду в палац французького королівського двору Тюїльрі.

Марія-Антуанетта — дружина страченого під час Великої французької революції короля Людовіка XVI; в 1793 році їй було відтято голову.

Pavillon de Fleurs (франц.) — павільйон квітів.

Lever (франц.) — урочисте вставання з ліжка і ранкове одягання у французькому королівському домі.

Марія-Тереза — австрійська імператриця, мати Марії-Антуанетти.

Жан-Жак Руссо (1712-1778) — французький письменник і мислитель, ворог феодальної монархії.

Вольтер (1694-1783) — французький письменник і філософ-просвітник.

Dame d'atour (франц.) — придворна дама, що прислужувала при одяганні королеви.

Фрейліна, обергофмейстерина — звання, що давалися аристократкам при дворах дружин осіб царствующого дому.

Стор. 167. *Цар Давид*. — *Давид* — цар ізраїльський, якого приписується авторство деяких стародавніх єврейських книг, зокрема відомого «Псалтиря».

Йоав — полководець царя Давида; відзначався честолюбністю; був причетний до змови проти сина Давидового — царя Соломона, який і стратив Йоава.

Стор. 167. *Король Річард*. — Річард Лев'яче Серце — англійський король (1189—99), один з вождів хрестового походу в Палестину.

З австрійської втік неволі... — При поверненні з хрестового походу Річард був захоплений і ув'язнений своїм ворогом герцогом Леопольдом Австрійським.

Стор. 168. *Христові наречені* — черниці.

Miserere! (лат.) — молитовний вигук: «помилуй!»

Kicrep — нижчий служитель у лютеранській церкві.

Регістер — пристосування, за допомогою якого в органі підсилюють чи послаблюють звуки.

Стор. 170. *Пфальцграфиня Ютта*. — Пфальцграфиня — титул дружини пфальцграфа, вищого сановника при дворі німецького короля в середні віки.

Пливуть мерці... — про потоплення закоханих, трупи яких пливуть за човном їх убивці, співається і в одній німецькій народній пісні.

Стор. 171. *Маврський король*. — *Альпухара* — назва долини між відрогами Південних Альпів.

Альгамбра — палац халіфів в Гренаді (Іспанія), пам'ятник мавританського (арабського) мистецтва XIII-XIV стол.

Боабділь ель Хіко — останній мавританський король в Гренаді, вигнаний королем арагонським Фердинандом V католиком в 1492 році; місце, з якого Боабділь востаннє подивився на Альгамбру, зветься й тепер «Останнє зітхання маврів».

Стор. 173. *Жоффрау Рюдель і Мелісанда фон-Триполі*. *Жоффрау Рюдель* — трубадур (поет-співець) XII століття.

Стор. 175. *Віцліпуцлі*. — *Віцліпуцлі* — бог війни в стародавніх мексиканців.

Кристоваль (Христофор) Колумб (1446-1506) — славетний мореплавець, що відкрив у 1492 році Америку.

Соломон — ізраїльський цар (10 стол. до нашої ери); за біблійною легендою — премудра людина; йому приписувалося авторство деяких книг Біблії, як от «Пісні пісень», «Екклезіяста» тощо.

Редженстріт — назва вулиці в Лондоні.

Еразм Роттердамський (1466—1536) — найвидатніший гуманіст і письменник часів Відродження; багато мандрував; написав славетну сатиру «Похвала дурості».

Кіфгейзер — замок в горах Тюрингії, де, як каже легенда, спочиває імператор Фрідріх Барбаросса, який має встати, щоб «визволити німецький народ».

Барбаросса — «червона борода», прізвисько Фрідріха I (1152—1190) — германського імператора.

Кортес (1485—1547) — завойовник Мексика.

Пегас — крилатий кінь (у грецькій міфології), втілення поетичного натхнення; кінь муз і поетів.

Монтецума — останній правитель Мексика, помер у 1520 році.

Пирого — довгі вузькі човни, видовбані з стовбура дерева.

Olla potrida — їжа, подібна до вінегрету.

Гідальго — дворянський титул в Іспанії.

Mater Dolorosa — «скорбна матір», назва богородиці в католиків.

Сейнет — країна в північно-східній Африці.

Ассирія — стародавня держава на р. Тигрі, знищена в 606 році до нашої ери.

Вавилон — столиця стародавнього Вавилонського царства; в 331 році до н. е. був завойований Олександром

Македонським (див. примітку до вірша «Новий Олександр»).

Генрі Мартен — власне, не Генрі (тут у Гейне помилка), а *Джон Мартін* (1789—1854) — відомий англійський художник.

Базельська смерть — фреска на стіні собору в Базелі (Швейцарія) в пам'ять чуми, від якої вимерло багато людей у місті.

Брюссельський Manken Piss — статуя хлопчика, що випускає сечу в басейн; цього хлопчика вважали захисником Брюсселя.

Te Deum (лат.) — католицький церковний гімн.

Містерія — духовна драма на сюжет, взятий з «святого письма».

Мориски — потомки маврів в Іспанії.

Харівари — шарівари, «котячий концерт», свист, шум, стукіт, якими виявляють незадоволення.

Камбали — перекручена іспанська назва південно-американського племені караїбів; в переносному значенні — людодіди, жорстокі люди.

De Profundis (лат.) — церковна пісня, яку співають при похороні мертвих у католиків.

Ліліт — за старовірвейською легендою, коханка першого чоловіка — Адама, диявол в образі жінки.

Беліал, Вельзевул, Астарот — різні назви диявола.

Стор. 198. *Лісова самотність*. — *Титанія* — париця ельфів (ельфи — див. прим. до вірша «Пані Метта»).

Кобольди — особливий вид духів у германській міфології; гірські духи.

Гноми — підземні духи; втілення стихійних сил землі.

Стікс (міф.) — (див. прим. до твору «Північне море»).

Стор. 204. *Родовід мула*. — *Буцефал* — ім'я коня Олександра Македонського (див. прим. до вірша «Новий Олександр»).

Готфрід Бульйонський (бл. 1060—1110) — один з учасників хрестових походів на Єрусалим, герцог Лотарингії, вмер і був похований коло так званого Гробу Господнього в Єрусалимі.

Дон Кіхот — герой роману великого іспанського письменника Мігеля Сервантеса (1547—1616); *Росінанта* — його кінь; *Санчо* — його зброєносець.

Валаам — за біблійною легендою, ослиця волхва Валаама заговорила людським голосом, викриваючи свого хазяїна в замірах, спрямованих проти єврейського народу.

Стор. 205. *Невіра*. — *Фома невірний* — за євангельською легендою, один з учнів Христа — Фома не вірив у воскресіння свого учителя і руками мацав рани на його тіді.

Стор. 207. *Enfant perdu* (франц.) — пропаша дитина.

ЄВРЕЙСЬКІ МЕЛОДІЇ

Стор. 209. *Єгуда бен Галеві*. — *Єгуда бен Галеві* — найвидатіший єврейський поет XII століття. В старих літах поїхав у Палестину і там зник безвісти.

Толедо — місто в Іспанії над річкою Тахо («злотна Тахо»).

Тора — книга законів Мойсея — міфічного основоположника іудейської релігії.

Халдеї — назва стародавнього народу, що жив на північно-західному березі Перської затоки.

«Таргун Онкелос» — халдейський переклад єврейських священних книг (П'ятикнижжя) IV стол., приписуваний грекові Онкелосу.

Арамейська мова — мова стародавніх народів, що заселивали Арамею — країну на південний схід від Палестини; цією мовою були написані деякі уривки з Біблії.

Талмуд — священна книга у євреїв, збірник релігійно-моральних приписів та норм.

Галаха — книга правил іудейської релігії.

«Козарі» — релігійно-філософський твір Єгуди бен Галеві, що захищає іудейську релігію.

Гагада — переробка Біблії в Талмуді.

Семіраміда — легендарна цариця, яка нібито заснувала стародавній Вавілон, насадивши там розкішний сад, що вважався одним з чудес світу.

Йова рани... — *Йов* — міфічний праведник, що зазнав багато лиха від бога, який випробував твердість його віри. Пси лизали рани Йова, на якого бог наслав проказу.

Сирвенти, мдрригали, терцини, канцонети, газели — різні форми віршів.

Трубадури — мандрівні поети, співці кохання і ричарства (XI—XII століття).

Пуату, Русільйон, Гієнна — місцевості на півдні Франції.

Langue d'oc (франц.) — лангедок, одна з говірок у Франції.

Міннезінгери — ліричні поети XII—XIII стол. в Німеччині, що оспівували жіночу красу і кохання.

Лаура — жінка, якій присвячував свої сонети Петрарка (див. прим. до твору «Незнайома»).

Пілігрим — прочанин.

С'он — гора біля Єрусалима в Палестині.

Жоффрау Руделло — Жоффрау Рюдель і Мелісанда Тріполі». до твору «Жоффрау Рюдель і Мелісанда Тріполі»).

Бій в Арабелах. — При м. Арабелі Олександр Македонський розбив військо перського царя Дарія.

Камеї, Гемми — прикраси, камінці з різьбленими на них зображеннями.

Кір — цар, засновник стародавньої перської держави (558—529 до нашої ери).

Арістотель — див. прим. до твору «Новий Олександр».

Онїкс — дорогоцінний камінь, що вживається для прикрас.

Агатосса — дочка Кіра, дружина псевдо-Смердіса.

Псевдо-Смердіс — мідійський маг (чаклун), який видавав себе за Смердіса — брата царя Кіра.

Таїс — куртизанка, що йшла з Олександром Македонським під час його походу на Персію.

Персеполис — місто, спалене Олександром Македонським через намову Таїс.

Клеопатра — єгипетська цариця, що зачарувала своєю красою правителя Рима — Антонія.

Останній Омаяд — Абдеррахман III (912—961), який втік після повалення династії Омаядів з Аравії до Іспанії і заснував там Кордовський халіфат.

Мендізабель — іспанський фінансист першої половини XIX ст., з походження єврей.

Баронеса Соломон — дружина французького багатія — банкіра Соломона Ротшільда.

Гомер — стародавній напівміфічний грецький поет, якому приписується авторство великих епічних поем «Іліада» і «Одіссея».

Пелід — син Пелея, Ахіллес — герой поеми «Іліада».

Зофари — переписувачі так званих священних книг.

Ізіда — єгипетська богиня, дружина Озіріса (бога сонця), яку вважали захисницею мистецтв.

Дев'ятий день місяця Аба... — *Аб* — п'ятий місяць єврейського церковного року, відповідає кінцю липня — початку серпня.

Веспасіан (9—79 роки нашої ери) — римський імператор.

Єремія — біблійний пророк, що оплакував зруйнований Єрусалим.

Сарацини — назва арабів в середні віки.

Гіменей (міф.) — бог шлюбу в стародавніх греків.

«Лехо дойді лікрас кале!» — єврейський релігійний гімн, що його співали напередодні суботи.

Меровінги — франкська королівська династія (V — VIII ст.).

Соломон Габіроль — єврейський поет і філософ XI ст.; писав не тільки єврейською, але й арабською мовою.

Мойсей ібн Єзра — єврейський поет початку XII ст.

Альхарізі — єврейський письменник початку XIII ст., переклав на єврейську мову «Маками» Гарірі (див. далі).

Гарірі (1054—1121) — славетний арабський поет.

Маками — форма віршів.

Шлеміль — дійова особа з твору Шаміссо «Петер Шлеміль», людина, що втратила свою тінь; назовне ім'я людини, якій не щастить у житті.

Шаміссо (1781—1838) — видатний німецький письменник.

Ґіцґ (1780—1849) — німецький юрист і літератор; єврей з походження, він вихрестився заради кар'єри.

Ханаанські дочки. — Ханааном називалась Палестина до переселення туди євреїв (за півтора тисячі літ до нашої ери).

ПОЕЗІЯ 1853-56 РОКІВ

Цикл «Поезії 1853-54 років» вперше був опублікований в 1854 році як самостійний розділ книги «Різні поезії Генріха Гейне». В нашому виданні, крім вибраних поезій з цього циклу, подано й вибрані поезії 1855-56 рр.

Стор. 245. *Невільничий корабель*. — *Суперкарго* — власник комерційного вантажу на пароплаві.

Ріо-де-Жанейро — місто і порт в Бразилії.

Сенегал — французька колонія в Африці.

Лейб-лікар — придворний лікар.

Дельфтські спілки. — Дельфт — місто в південній Голландії.

Стор. 254. *Вхід до неба*. — *Святий Петре, вижди рай відперти...* За християнськими легендами, ключі до раю бог доручив святому Петрові, який впускає туди душі померлих праведників.

Шпрее — власне Шпрее — річка в Німеччині.

Скантіппа — дружина грецького філософа Сократа (469—399 рр. до нашої ери); ім'я її стало назовним для лайливої лихої жінки.

Гегеліанство — філософський напрям, що виник після смерті німецького філософа-ідеаліста Гегеля (1770-1831).

Малібран (1808—1836) — славетна в свій час італійська співачка.

Херувими і серафими — небесні сили в християнській релігії («ангельські чини»).

Рубіні (1795—1854) — італійський артист-тенор.

Маріон (1808—1883) — італійський співець.

Тамбуріні (1800—1876) — італійський оперний співець-бас; з 1849 по 1852 співав у Петербурзі і Москві.

Пікет, фараон, лябер — види гри в карти.

Стор. 258. *До Лазаря*. — *Юдоль* — долина, низьке місце.

В statu quo (лат.) — в попередньому стані.

«Страж віри та чесноти»... — Менцель Вольфганг (1793—1874) — реакційний публіцист і критик.

НІМЕЧЧИНА

Політична поема «Німеччина» написана Гейне в 1844 році.

— Стор. 271. *Прощання з Парижем.* — «Щасливі мої братове» — так поет називає французів тому, що у Франції було повалено феодальну владу.

Гофрат — чин у Німеччині, втілення системи пруського бюрократизму.

Лонбурзькі луки — в Гановерській провінції (Пруссія), колись район вівчарства.

Стор. 272. *Глава 1.* — *Miserere* (лат.) — молитовний вигук: «Помилуй».

Європа заручена. — Її кохає геній свободи... — поет має на увазі революційний рух, що охоплював у той час Європу.

Стор. 275. *Глава 2.* — «*Мережива... Брюссельське затьмаряє чудо*» — місто Брюссель у Бельгії славилось мереживом, що там вироблялось.

Гофман фон-Фаллерслебен (1798—1874) — політичний поет і професор, який за свої вірші був позбавлений професорської посади; після 1848 року примирився з пруською реакцією.

«*Митна спілка... зміцнить народну основу*» — в 1834 році було утворене митне об'єднання найбільших держав, з яких складалася Німеччина, і зліквідовані митні кордони між ними, що викликало деяке пожвавлення в торгівлі і промисловості. Це об'єднання очолювала феодально-монархічна Пруссія; Гейне ставився до нього різко негативно.

Стор. 277. *Глава 3.* — *Аахен* — місто в Пруссії, що з 813 до 1531 року було місцем коронування германських імператорів і значним політичним центром.

Карл Магнус — імператор Карл Великий (742-814), його резиденцією був Аахен.

Майер, Карл (1786—1870) — німецький поет так званої «швабської школи», яка слугувала монархічно-дворянському устроєві.

Штуккерт — Штутгарт, місто в Німеччині.

Кернер Теодор (1791—1813) — німецький поет, учасник воєн проти Наполеона.

Фухтель — шоппол; його застосовували при каранні солдатів.

В дружньому «ти» стародавнього «він» часто нагадує еру — в звертанні до людей нижчого стану в Німеччині колись вживали «він» замість «ви», або «ти».

Пані фон-Монкофон — дійова особа з драми німецького письменника *Коцебу* (1761—1819) «Йоганна фон-Монкофон».

Фуке де ля Мотт (1777—1843) — німецький реакційний поет-романтик.

Уланд, Людвіг (1787-1862)—німецький поет-романтик.

Тік, Людвіг (1773—1853) — німецький поет-романтик.

В поклицу... рейнську сторожу... — Рейнська область в період наполеонівських воєн була під протекторатом Франції і населення її після приєднання області до Пруссії (в 1815 р.) вороже ставилось до пруського монархічно-феодального ладу.

Стор. 280. *Глава 4.* *Ульріх фон-Гуттен* (1488—1523) — гуманіст і письменник епохи Відродження. Один з авторів гострої сатири «Листи темних людей», спрямованої проти церковників.

Менцель-Гохстратен. — *Менцель, Вольфганг* (1793—1874) — реакційний публіцист і критик; *Гохстратен* — кельнський піп, сучасник Лютера, гостро виступав проти реформанії. Менцель писав доноси на лівих німецьких поетів, які об'єднувалися в так званій «Молодій Німеччині».

«*Kirie eleyson*» (грец.) — Господи помилуй!

Кельнський собор — католицький собор у Кельні почав будуватися в 1284 році, але в наслідок перемоги лютеранства в XIV ст. будівництво його було припинено. В 1842 році з ініціативи пруського короля Фрідріха-Вільгельма собор почали добудовувати і закінчили аж в 1880 році.

Лютер Мартін (1483—156) — вождь реформції, релігійного руху, спрямованого проти папи римського і католицизму.

Франц Ліст (1811—1886) — славетний угорський композитор і піаніст.

Мюстерт — старовинне місто у Вестфалії; в ньому прибічники релігійної секти анабаптистів захопили були в 1634 р. владу і утворили свою державу «Новий Еру».

салим». Року через півтора ця держава була роздушена в'їськом духівництва і князів, багато анабаптистів знищено, а три їх вожді — Йоганн Лейдецький, Кніцердоллінг і Крехтінг — закатовані і виставлені в залізних клітках на башті церкви св. Ламберта.

Sancit Lambertii — святого Ламберта (церква. Див. попередню примітку).

Стор. 283. Глава 5. «...В Бібріху мусив камінь ковтати». — Тут мовиться про затоплення урядом провінції Гессен понад сотні барж, навантажених камінням, щоб не дати змоги користуватися рейнським водним шляхом провінції Нассау, з якою Гессен ворогував.

Ніклас Беккер (1809—1845) — німецький поет, автор пісні, спрямованої проти французів.

Альфред де-Мюссе (1810—1857) — французький поет; написав вірш-відповідь Беккеру.

Гамен (франц.) — бездоглядний хлопчик, бешкетник. *Кант Емануїл* (1724-1804), *Фіхте*, *Йоган-Готліб* (1762-1814) і *Гегель*, *Георг Вільгельм-Фрідріх* (1770—1831) — німецькі філософи-ідеалісти.

Генгстенберґці — прихильники Генгстенберга (1802-1869), професора богослов'я, запеклого ворога лівих поетів.

Стор. 287. Глава 6. — *Паганіні*, *Ніколо* (1784—1840) — славетний італійський скрипач-віртуоз.

Spiritus familiaris (лат.) дух родини.

Георг Горріс (1780—1838) — поет і видавець; організував концерти Паганіні.

Наполеон... бачив червоного мужа. — Біографи Наполеона Бонапарта розповідають легенду, нібито він перед важливими подіями в його житті бачив якусь людину в червоному одязі.

Сократ (469—399 до нашої ери) — славетний філософ стародавньої Греції.

Консул — особа, що стояла на чолі стародавньої Римської республіки.

Ліктори — почесна варта при консулах та інших вищих сановниках в стародавньому Римі; їхньою службовою ознакою була в'язка різок з сокирою посередній.

Стор. 289. Глава 7. — *Саркофаги* — кам'яні гробниці. *...Кривавий знак залишався*. — В середні віки в Німеч-

чині існував таємний народний суд, який звався «суд Феми»; він попереджав приречених тим, що ставив червоні знаки на дверях їх домів. Криваві знаки, про які говорить Гейне, — ознака соціальної відплати німецькій реакції.

Стор. 294. Глава 8. — *Яблука Атланти*. — Атланта за грецькою міфологією, дочка титана Атланта; вона була так швидко, що її ніхто не міг догнати. Атланта пообіцяла вийти заміж за того, хто її дожене. Юнак Гіппомен, навчений богинею кохання Афродітою, змагаючись з Атлантаю, кинув їй під ноги троє золотих яблук. Атланта, підіймаючи яблука, затрималась, і Гіппомен вийшов переможцем.

Мюльгейм — місто в Рейнській провінції.

Рицарство від нас чкурне — тобто пруське монархічне дворянство.

Біло-синьо-червоний штандарт — прапор буржуазної французької революції; був прапором і Рейнської провінції, коли вона перебувала під протекторатом Франції.

Був імператор воскрес... — Гейне має на увазі втечу переможеного Наполеона Бонапарта з острова Ельби і тимчасове захоплення ним влади у Франції в 1815 році.

Єл'сейські поля — назва широкої алеї в Парижі, місця вигадів і прогулянок.

Vive l'Empereur! (франц.) — вигук: «хай живе імператор».

Стор. 298. Глава 10. — *Унна* — місто у Вестфалії.

Геттінген — місто в Німеччині; в геттінгенському університеті в 1820-21 рр. вчився Гейне.

Маніра — відстань між особами, що фехтують.

Кварти і терци — пози при фехтуванні.

Амен! (лат.) — амінь.

Стор. 299. Глава 11. — *Тевтобурзький ліс* — ліс, у якому, за переказами, стародавні германці на чолі з Армінієм (Германієм) в 9 році нашої ери розбили військом римського полководця Вара, не давши йому просунутись на правий берег Рейна.

Тити (88—120 р. нашої ери) — стародавній римський історик.

Анналі — літописи, історичні хроніки.

Весталки — жриці богині Вести (в римській міфології), що давали обітницю довічного дівочтва.

Квірити — почесна назва громадян у стародавньому Римі.

Гаруспекс — римський жрець, що пророкував, дивлячись на нутроші тварин.

Неандер (1789—1850) — німецький професор богослов'я і історик церкви.

Авгур — римський жрець, що пророкував, дивлячись на літ птахів.

Бірх-Пфейфер (1800—1868) — німецька артистка; пи-сала міщанські п'єси.

Раумер Фрідріх (1781—1873) — німецький історик, поміркований ліберал.

Флак Гораций (65—8 до нашої ери) — великий поет стародавнього Рима.

Фрейліґрат Фердінанд — (1810—1876) — німецький політичний поет.

«Батько Ян» — Фрідріх-Людвіг Ян (1778—1852) — німецький педагог, крайній реакціонер.

Me Hercules! (лат.) — присягаюсь Геркулесом! Геркулес — герой стародавніх римських міфів; відзначався величезною силою.

Масман — див. прим. до «Дифірамби королеві Людвіґу».

Маркус Тулліус — Марк Туллій — ім'я славного римського оратора Цицерона (103—43 р. до нашої ери).

Нерон — римський імператор (54—68 рр.), що уславився своєю жорстокістю; «тридцять шість Неронів» — тобто монархів тридцяти шести держав, на які поділялася в ті часи Німеччина.

Шеллінґ — див. прим. до «Дифірамби королеві Людвіґу».

Сенека Люцій (3 р. до нашої ери — 65 р. нашої ери) — римський філософ і драматург; вкоротив собі віку після вироку Нерона, що засуджував його до страти.

Корнеліус Петер (1783—1867) — німецький художник, представник реакційної школи живопису.

Cacatum non est pictum (лат.) — каляти — не означає малювати.

Asinus (лат.) — осел.

Стор. 301. *Глава 12.* — *Братове вовки.* — Вовк Ферріс (за скандинавською міфологією) повинен з'їсти владаря старого світу бога Одіна. «*Братове вовки*» у Гейне — символ революційних сил, що мають повалити монархічний лад у сучасній поетові Німеччині.

Кольб — приятель Гейне, редактор «*Allgemeine Zeitung*» («Загальна газета»); під тиском лютої цензури він часто змушений був виправляти і скорочувати статті Гейне, друкуючи їх у своїй газеті.

Стор. 303. *Глава 13.* — *Падерборн* — невелике місто в Німеччині.

Сізіф (міфол.) — будівник і цар Корінфа; розгніваний на нього боги прирекли йому вічно викочувати на гору камінь, який з вершини гори скочувався назад; звідси «Сізіфова праця» — тяжка і марна праця.

Данаїди (міфол.) — дочки Данаї, які в шлюбну ніч повбивали своїх чоловіків і за це, за вироком богів, повинні вічно наливати воду в бездонну бочку.

Стор. 305. *Глава 14.* — Месники Феми — «Суд Феми» таємний народний суд в середньовічній Німеччині (див. прим. до глави 7-ї).

Отглія — дівчина з німецької народної пісні; її було вбито, а над убійником помстився «Суд Феми» (див. вище).

Ротбарт (нім.) — Червона борода; прізвище імператора Фрідріха Барбаросси (див. примітку до «Віцліпунці»).

Кіфгейзер — див. прим. до «Віцліпунці».

Стор. 309. *Глава 15.* — *Ротбартова гора* — гора Кіфгейзер (див. примітку до «Віцліпунці»).

Ремонтери — особи, в обов'язок яких входила закупівля коней для армії.

Chi va piano — va sano (італ.) — прислів'я, що відповідає нашому «тихше їдеш — далі будеш».

Стор. 312. *Глава 16.* — *Семилітня війна* (1756-1763) — війна, яку провадив пруський король Фрідріх II в спільці з Англією проти Австрії, Франції, Росії, Швеції та Іспанії.

Мозес Мендельсон — див. приміт. до «Єгуда бен Галеї».

Каршиха — німецька поетеса Анна Луїза Каршин (1722—1791).

Графиня Дюбарі — коханка французького короля Людовіка XV; страчена в 1793 р. за вироком революційного трибуналу.

Ревека, Абрам, Лія, Фелікс — члени родини Мозеса Мендельсона (див. вище).

Кленке, Кароліна-Луїза — дочка поетеси Каршин (див. вище); писала вірші і п'єси.

Гельміна Чезі — дочка Кароліни-Луїзи Кленке, поетеса.

Шістнадцятий на гільйотину пішов з Антуанеттою в парі. — Французький король Людовік XVI був страчений на гільйотині разом з своєю дружиною Марією-Антуанеттою в 1793 році.

Мосє Гільйотен — винахідник гільйотини — знаряддя страти через відтинання голови.

Стор. 316. *Глава 17* — *Карл V* (1519-1556) — імператор Римської імперії і король іспанський, що видав дуже суворі карні закони.

Священну Римську понови державу... — Ця Римська держава була заснована королем франків Карлом Великим (800—814) і об'єднувала ряд європейських країн — Німеччину, Австрію, Чехію, частини Італії, Франції і Швеції; в XIII—XIV століттях вона почала розпадатись.

Стор. 318. *Глава 18.* — *Мінден* — місто у Вестфалії (Німеччина).

Одіссеева душа, Одіссей — див. примітки до «Північного моря».

Поліфем — див. примітки до «Північного моря».

Я звусь «Ніхто» — так назвав себе Одіссей Поліфемові.

Меч Дамокла — за стародавньою легендою, сракузький (Сракузи — стародавня грецька колонія на острові Сіцилії) тиран Діонісій покарав свого придворного Дамокла, почепивши на кінській волосині над його головою меч.

Faubourg Poissonniere (франц.) — назва кварталу в Парижі, де жив Гейне.

До скелі прикували... — Гейне співставляє себе з мі-

фічним титаном Прометеем, якого Зевес наказав прикувати до скелі за те, що він забрав з неба вогонь і приніс його на землю людям.

На Бюкебурзьких землях. — Бюкебург — місто в Німеччині, столиця дрібного князівства Шаумбург-Ліппе.

Стор. 320. *Глава 19.* — *Дантон, Жорж-Жак* (1759—1794) — один з вождів Великої Французької революції, страчений у дні терору. Коли друзі порадили йому втекти, він відповів, що батьківщини не можна захопити з собою на каблучках черевників.

Чичероне — провідник, що дає пояснення.

Ернст-Август (1771—1851) — ганноверський монарх, що зліквідував конституцію, запроваджену в Ганновері в наслідок Липневої революції 1830 р.

Торі — член консервативної партії в Англії.

Стор. 324. *Глава 21.* — *Півміста, що згоріло...* — В 1842 році в Гамбурзі була величезна пожежа, під час якої згоріло понад 4000 будинків.

Дрексваль — квартал у Гамбурзі, де жили переважно євреї.

Троя — стародавнє місто в Малій Азії; війна греків проти Трої становить зміст стародавнього грецького епосу «Іліада».

Птиця, що яйце знесла до бургомістрової перуки... — Пруського орла, який становив емблему монархії, презирливо звали «зозулею», що, як відомо, кладе яйця в чужі гнізда. Під «яйцем», знесеним зозулею, слід розуміти запрошення Гамбурга пристати до митної спілки (див. примітку до глави 2).

Стор. 327. *Глава 22.* — *Гудель* — багата гамбурзька дама, з якої глузував Гейне в своїх творах.

Галле — доктор, зять дядька поета — Соломона Гейне.

Бібер — керівник гамбурзького страхового товариства, що збанкрутувало після пожежі Гамбурга в 1842 р.

Гумпеліно — гамбурзький банкір, який помер під час перебування Гейне в Гамбурзі.

Адоніс (міфол.) — один з старогрецьких богів, красунь. Кульгавим Адонісом Гейне називає когось з гамбуржців.

Майер Малий — Генріх Майер, літературний і театральний критик.

Корнет — гамбурзький артист і директор театру.

Кампе, Юліус — видавець, що друкував твори Гейне та інших прогресивних німецьких поетів.

Аристократи — *аристократи*; у Гейне в цьому місці стоїть замість «*aristokratisch*» — «*aristokrätzig*», тобто «аристократи, що чухаються».

Стор. 330. *Глава 23.* — *Як республіку, Гамбург я б не міг з Флоренцією зрівняти.* — Гамбург був так званим «вільним містом», яким керував сенат. «Вільні міста» являли собою щось подібне до самостійних республік.

Флоренція — культурна республіка в Італії в XIII—XVI стол., що дала таких великих поетів, як Данте, Петрарка, такого новеліста, як Бокаччо.

Шовт'є — гамбурзький лікар.

Віллі — журналіст і редактор.

Фукс — гамбурзький учитель, атеїст.

Гегель — див. примітку до II циклу «Північного моря».

Канова Антоніо (1757—1822) — італійський скульптор. «Венера» — один з найвидатніших його творів.

Амфітріон (грец.) — щедрий, гостинний господар.

Всі дівчатка — *Елени...* *Елена*, — красуня, дружина спартанського царя Менелая, дійова особа з стародавнього грецького епосу «Іліада».

Дребань — вулиця в Гамбурзі, улюблене місце покій.

Дорійська колона — монументальна колона стародавнього грецького архітектурного стилю.

Туніка — одяг в стародавньому Римі.

Гаммонія — латинська назва Гамбурга. В «Німеччині» — богиня, захисниця міста.

Стор. 334. *Глава 24.* — *Поет, що месію оспивав...* — Фрідріх-Готліб Клопшток (1724—1803), автор поеми «Мессіада».

Ностальгія — туга за батьківщиною.

Лота — сестра Гейне (Шарлотта).

За Голгофою суму й любові... — тобто за домом дядька поета — Соломона Гейне, дочку якого Амалію Гейне нещасливо любив.

Стор. 338. *Глава 25.* — *Чимало сільфід там блукає...* — *Сільфіди* — казкові духи, легкі, рухливі істоти; втілення стихії повітря; у Гейне вжито в розумінні легковажних жінок.

Гофман — гамбурзький цензор.

Негрський князь — герой одноімен. поеми Фрейліграта. *Присягай на киталт Авраамів...* — Як розповідається в біблійній легенді, домоуправитель патріарха Авраама — раб Єлеазар присягав, поклавши свою руку «під стегно Авраамове».

Стор. 343. *Глава 26.* — *Ротшільд* — багатющий банкір. *Фрідріх Великий* — пруський король (1740-1786).

Аахен — див. прим. до глави 3.

Ніби чистили разом всі тридцять шість сортирів. — Німеччина складалася з тридцяти шести окремих монархій.

Сен-Жюст (1767—1794) — діяч Великої Французької революції, якобінець; страчений після перевороту.

Є в Фулі король... — пародія на пісню Гретхен з «Фауста» Гете. *Фуле* — легендарне місто. Натяк на пруського короля Фрідріха-Вільгельма IV, проти якого була спрямована і сатира «Новий Олександр» (див. прим. до цього твору).

Тонзура — виголений кружок на маківці голови в католицького духовництва.

Стор. 347. *Глава 27.* — *Арістофан* (450—385 до нашої ери) — великий поет стародавньої Греції, гострий сатирик, автор багатьох комедій.

Камени — божества, захисниці мистецтв у римській міфології.

Базілея і Пайстетер — дійові особи з комедії Арістофана «Птахи».

«Жаби» — комедія Арістофана.

Жандармський хор ходив би за ним... — В стародавньому грецькому театрі преси ставились у супроводі хору, що співав і танцював. Цими словами Гейне підкреслює, що в тогочасній Пруссії такі письменники, як Арістофан, перебували б під постійним доглядом жандармів.

Дантове «Пекло». — Данте Аліг'єрі (1265—1321) — великий італійський поет і політичний діяч. «Пекло» — перша частина його твору «Божественна комедія».

Терцини — форма вірша; терцинами написано «Божественну Комедію» Данте.

З М І С Т

Стор.

КНИГА ПІСЕНЬ

Пролог (Максим Рильський) 5

МОЛОДІ СТРАЖДАННЯ

Образи снів

Колись я снів про любовців весну (Леонід Первомайський) 8

Лишивши своєї коханої дім (Сава Голованівський) 8

Бог сну поніс мене у замок десь заклятий (Леся Українка) 14

Підвладні дужому слову (Леонід Первомайський) 15

Романси

Голос гір (Леонід Первомайський) 16

Гренадери (Євген Дроб'язко) 17

Гонець (Леонід Первомайський) 18

Дон Раміро (Марк З.ман) 19

Віддлиття (Микола Упенік) 25

Розмова на Падернборнським лузі (Марія Пригара) 25

ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

Коли настав чудовий май (Леся Українка) 27

Голубку і сонце, троянду й лілею (Терень Масенко) 27

Твоє обличчя чарівне (Терень Масенко) 27

Обличчям до мого обличчя склонись (Леся Українка) 28

Стоять віки незрушно (Терень Масенко) 28

На крилах пісні, мила (Марія Пригара) 29

Ти не любиш мене (Леся Українка) 29

Цілуй, а не клянись мені (Леся Українка) 30

Ти скажи меці, кохана (Леся Українка) 30

Стор.

Мовби з піни хвиль родилася (Андрій Малишко) 31

Так, ти нещасна, і мій гнів погас (Андрій Малишко) 31

І скрипка, і флейта грає (Андрій Малишко) 32

Ти все як є забула, мила (Марія Пригара) 32

Щоб квіти довідались пишні (Андрій Малишко) 32

А я не вірю в небо (Леонід Первомайський) 33

Як красно на світі! Як небо блищить! (Михайло Коцюбинський) 33

Зогрій мої груди недужі (Михайло Коцюбинський) 34

Коли любов мою молоду (Андрій Малишко) 34

На півночі кедр одинокий (Леонід Первомайський) 35

Як я з милою розставсь (Леся Українка) 35

Філістери в святкових убраннях (Марія Пригара) 35

Хлопець кохає дівчину (Леся Українка) 36

Вони мене дражили (Леся Українка) 37

Коли розлучаються двоє (Максим Ставицький) 37

З пісень моїх плине отрута (Марія Пригара) 37

ЗНОВ НА БАТЬКІВЩИНІ

Не знаю, що стало зо мною (Леонід Первомайський) 39

Сумне моє серденько трудне (Леся Українка) 40

Як я випадково в дорозі (Любомир Дмитерко) 41

З двору рибальської хати (Любомир Дмитерко) 42

Вечірні промені ясні (Леся Українка) 43

Знов прийшов я до того будинку (Леся Українка) 43

Ніч тиха, всі вулиці в сні: спочивають (Леся Українка) 43

Дівчина спить тихо в кімнаті (Леся Українка) 44

Ох, я нещасний Атлас! (Леся Українка) 44

Ідуть і минають роки (Леонід Первомайський) 45

Сурмлять блакитні гусари (Леонід Первомайський) 45

Печаль на серденьку! (Іван Манжура) 46

Не дивуйте мені, люди (Леся Українка) 46

Пора вже мені добрий розум вернуть (Леся Українка) 46

Серце! Доля ще не вмерла (Леся Українка) 47

Любка, це для тебе згуба (Леся Українка) 47

	Стор.
Ти все не дозволяєш (<i>Леся Українка</i>)	48
Сапфiри — оченки твої (<i>Леся Українка</i>)	48
Я тобi на вiрнiсть клявся (<i>Леся Українка</i>)	49
Сьогодні у них товариство (<i>Леся Українка</i>)	49
В тебе і діаманти, і перли (<i>Леся Українка</i>)	50
Я з вами розстався у літню спeку (<i>Леся Українка</i>)	50
У темній поштовій кареті (<i>Юрій Корецький</i>)	51
В молоді давні літа (<i>Леся Українка</i>)	51
На валах у Саламанці (<i>Леся Українка</i>)	52
Світова тьма (<i>Леся Українка</i>)	52
Донна Клара (<i>Максим Стависький</i>)	55
Альманзор (<i>Максим Стависький</i>)	59

ПОДОРОЖ НА ГАРЦІ

Пролог (<i>Марія Пригара</i>)	63
Гірська ідилія (<i>Леся Українка</i>)	64
Гльза (<i>Марія Пригара</i>)	71

ПІВНІЧНЕ МОРЕ

Перший цикл

Коронування (<i>Борис Грінченко</i>)	73
Сонце заходить (<i>Борис Грінченко</i>)	74
Ніч на березі (<i>Борис Грінченко</i>)	76
Признання (<i>Борис Грінченко</i>)	78
Уночі в каюті (<i>Борис Грінченко</i>)	79
Буря (<i>Борис Грінченко</i>)	81
Тиша морська (<i>Борис Грінченко</i>)	82
Морські примари (<i>Борис Грінченко</i>)	83
Очищення (<i>Борис Грінченко</i>)	85

Другий цикл

Привітання морю (<i>Борис Грінченко</i>)	86
Розбито корабель (<i>Борис Грінченко</i>)	88
Спів Океанид (<i>Борис Грінченко</i>)	90
Боги Греції (<i>Борис Грінченко</i>)	93
Питання (<i>Борис Грінченко</i>)	96
Фенікс (<i>Борис Грінченко</i>)	96
У пристані (<i>Борис Грінченко</i>)	97
Епілог (<i>Борис Грінченко</i>)	100

Стор.

НОВІ ПОЕЗІЇ

НОВА ВЕСНА

Метелик кохає троянду палку (<i>Марк Зісман</i>)	103
Заспівали всі дерева (<i>Марк Зісман</i>)	103
Що гонить тебе у мандрівку твою (<i>Марк Зісман</i>)	104
Скажи, який бідак, нещаслив (<i>Леонід Первомайський</i>)	104
Чи не знав я в тихі ночі (<i>Марк Зісман</i>)	105
Що був король вмирущий (<i>Леонід Первомайський</i>)	106
Наче дні, весна для мене (<i>Марк Зісман</i>)	106
Цвітуть бажання любі (<i>Марк Зісман</i>)	107
Гори й доли сплять, похмурі (<i>Марк Зісман</i>)	107
Небо сіре і буденне (<i>Марк Зісман</i>)	108

РІЗНІ

Серафіна

Як увечері блукаю (<i>Марк Зісман</i>)	109
На сумирний берег моря (<i>Марк Зісман</i>)	109
Я бачу, то біла чайка (<i>Марк Зісман</i>)	110
Сіра ніч лежить на морі (<i>Марк Зісман</i>)	110
Спинилася над морем (<i>Марк Зісман</i>)	111
Сиджу над морем, повен мрій (<i>Марк Зісман</i>)	112

Клариса

Ти відкинути признання (<i>Марк Зісман</i>)	112
Є в тім домі гарні очі (<i>Марк Зісман</i>)	112
Твої умішки запізнались (<i>Марк Зісман</i>)	113

Катаріна

Чудесна зірка в ніч мою зійшла (<i>Марк Зісман</i>)	113
Люблю я тіло сніжнобіле (<i>Марк Зісман</i>)	114
Вже коло брами бачу я (<i>Марк Зісман</i>)	114
Мовчав я довго в сумуванні (<i>Марк Зісман</i>)	115

Трагедія

Тікай зо мною, будь моя (<i>Леонід Первомайський</i>)	116
Іней упав у весняну ніч (<i>Леонід Первомайський</i>)	116
Липа стоїть на їхній могилі (<i>Леонід Первомайський</i>)	116

Пісні творіння

Бог створив спочатку сонце (<i>Леонід Первомайський</i>)	117
Тож до чорта бог озвався (<i>Леонід Первомайський</i>)	117
Для слави створив я сонце й людину (<i>Леонід Первомайський</i>)	118
Так сказав творець в день шостий (<i>Леонід Первомайський</i>)	119
Чому я, власне, сотворив (<i>Леонід Первомайський</i>)	119

РОМАНСИ

Жінка (<i>Павло Грабовський</i>)	120
Чайльд Гарольд (<i>Леонід Первомайський</i>)	120
Заклинання (<i>Марк Зісман</i>)	121
ANNO 1829 (<i>Марк Зісман</i>)	122
Рицар Олаф (<i>Леонід Первомайський</i>)	123
Незнайома (<i>Леонід Первомайський</i>)	126
Пані Метта (<i>Максим Ставиский</i>)	127
Зустріч (<i>Леонід Первомайський</i>)	129
Король Гаральд Гарфагар (<i>Максим Ставиский</i>)	130

СУЧАСНІСТЬ

Доктрина (<i>Марк Зісман</i>)	132
Адам Перший (<i>Марк Зісман</i>)	132
Застереження (<i>Марк Зісман</i>)	133
Політичному поетові (<i>Марк Зісман</i>)	134
Таїна (<i>Марк Зісман</i>)	134
Гамбур-мажор (<i>Марк Зісман</i>)	135
Зісуття (<i>Марк Зісман</i>)	137
Життєве плавання (<i>Марк Зісман</i>)	138
Георгові Гервегу, при висланні його з Пруссії (<i>Марк Зісман</i>)	139
Обітниця (<i>Марк Зісман</i>)	140
Новий Олександр (<i>Марк Зісман</i>)	140
Дифірамби королеві Людвігу (<i>Марк Зісман</i>)	143
Церковний радник Прометей (<i>Марк Зісман</i>)	147
Заждїть лишень! (<i>Марк Зісман</i>)	148
Сілезькі ткачі (<i>Микола Терещенко</i>)	149

РОМАНСЕРО

КНИГА ПЕРША

Історії

Рампсент (<i>Сава Голованівський</i>)	153
Шельм фон-Берген (<i>Сава Голованівський</i>)	156
Валькїрії (<i>Марія Пригара</i>)	158
Поде бою під Гастінгсом (<i>Сава Голованівський</i>)	159
Марія-Антуанетта (<i>Сава Голованівський</i>)	163
Малий народець (<i>Марія Пригара</i>)	166
Цар Давид (<i>Іван Франко</i>)	167
Король Річард (<i>Марія Пригара</i>)	167
Христові наречені (<i>Сава Голованівський</i>)	168
Пфальцграфиня Ютта (<i>Марія Пригара</i>)	170
Маврський король (<i>Леся Українка</i>)	171
Жоффрау Рюдель і Мелісанда фон-Тріполі (<i>Марія Пригара</i>)	173
Відліпуці (<i>Леонід Первомайський</i>)	175

КНИГА ДРУГА

Ламентациї

Лісова самотність (<i>Марія Пригара</i>)	193
Родовід мула (<i>Марія Пригара</i>)	204
Невіра (<i>Марія Пригара</i>)	205
Маваруд (<i>Марія Пригара</i>)	206
Стара пісня (<i>Марія Пригара</i>)	206

Лазар

Enfant perdu (<i>Леся Українка</i>)	207
---------------------------------------	-----

КНИГА ТРЕТЯ

Єврейські мелодії

Єгула бен Галаві (<i>Любомир Дмитерко</i>)	209
--	-----

ПОЕЗИЇ 1853-1856 РОКІВ

Невільничий корабель (<i>Микола Терещенко</i>)	245
Філантроп (<i>Марія Пригара</i>)	250
Вєрга (<i>Марія Пригара</i>)	253
Вєла до неба (<i>Іван Франко</i>)	254

Стор.

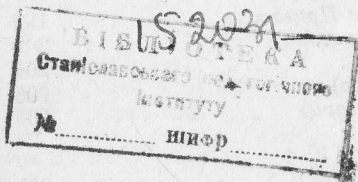
ДО «ЛАЗАРЯ»

Кинь парабоби крилаті (Володимир Сосюра) .	255
О як повільно, без втоми (Володимир Сосюра) .	258
Колись квіток цвіло багато (Володимир Сосюра)	259
Вони сміялись, усміхались (Юрій Корецький) .	260
Мене не ваблять доли раю (Юрій Корецький) .	261
Три жінки сидять край дороги (Юрій Корецький)	262
До дна, до дна я осушив (Юрій Корецький) .	263
Ти не думай, ніби здуру (Юрій Корецький) . .	263
Нещирими устами цілували (Максим Рильський)	264
Суд розуму тебе судив (Юрій Корецький) . . .	264
В жару я, в мозку моему потік (Юрій Корецький)	265
Надходить смерть, тепер скажу я (Юрій Корець- кий)	268

НІМЕЧЧИНА

(Зимова казка)

Прощання з Парижем (Леонід Первомайський) .	271
ПРИМІТКИ	

Д
А
Г
Г
З
К

Д
А
З
П
Т
Т
З
Ж
Г
Об
Но
Ди
Це
За
Сіл